

Annamari Turunen, Suvi Lamminpää

LUOVAT ALAT JA IPR LAPISSA 2011

Selvitys Lapin luovan toimialan yritysten
aineettomaan varallisuuteen liittyvistä
valmiuksista.

Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja C 58.

Annamari Turunen
Suvi Lamminpää

LUOVAT ALAT JA IPR LAPISSA 2011

Selvitys Lapin luovan
toimialan yritysten
aineettomaan varallisuuteen
liittyvistä valmiuksista.

Lapin yliopisto,
Oikeustieteiden tiedekunta /
Varallisuus oikeuden instituutti (ICLU)

ROVANIEMI 2011

LUOVAT ALAT JA IPR LAPISSA 2011

Copyright © Lapin Yliopisto & Kirjoittajat

Kustantaja: Lapin yliopisto,
Oikeustieteiden tiedekunta /
Varallisuus oikeuden instituutti (ICLU)

Kansi ja taitto: Meiju Sunnari

Rovaniemi, 2011

Painopaikka: Lapin yliopistopaino, Rovaniemi

Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Sarja C 58.

ISSN 0788-7671,

ISBN 978-952-484-482-6

ISBN 978-952-484-483-3 (PDF)

www.ulapland.fi/iclu

ALKUSANAT

Lapin luovan toimialan yritysten valmiuksia aineettoman varallisuuden hallintaan selvittänyt kartoitushanke sai alkunsa vuosina 2009 - 2010 useamman käytännön toimijan esitettyä aiheeseen liittyviä kysymyksiä. Tällöin myös selvisi, että aineettoman varallisuuden tunnistamista ja hallintaa koskevalle tiedolle ja osaamiselle on olemassa runsaasti kysyntää, mutta vain vähän tarjontaa tai työkaluja.

Luova talous ja luovan toimialan yritykset ovat nousseet keskeiseksi puheenaiheeksi viime vuosien talouspoliittisessa keskustelussa. Luovan toimialan yrityksiä on pidetty tärkeinä sekä alueellisesta, kansallisesta että kansainvälisestäkin näkökulmasta. Yritysten tuotteet ja toimintatavat ovat muuttuneet samalla kun yritysten toimintaympäristö on varsinkin tieto- ja viestintäteknologian kehittymisen myötä laajentunut globaaliksi. Hallinnon tasolta on tällöin kannustettu tutkijoita ja yrityskehittäjiä kiinnittämään erityistä huomiota pk-sektorin ja luovan toimialan yritysten toimintaedellytysten parantamiseen.

Luovan alan yritystoimintaa on ollut aina, ja luovuus on kummunnut vaikkapa teatterin, savenvalannan tai perinnelaulujen muodossa. Luova toimiala itsessään ei siis ole uusi ilmiö. Aikaisempina vuosikymmeninä luova toiminta on kuitenkin nähty enemmän kulttuurisena toimintana kuin kaupallisena tuotteen tai palvelun tuottamisesta markkinoille. Toisaalta kyse on aikaisempinakin vuosisatoina ollut tekijöiden näkökulmasta myös elannon hankkimisesta. Esimerkiksi muotoilu, design nähdään tästä syystä usein estetiikkana ja ikään kuin kulttuurisiin kutsumusammatteihin kuuluvana. Muotoilulla on nykyisin kuitenkin yhä kasvava rooli tuotteisiin ja palveluihin liittyvän aineettoman lisäarvon tuottajana.

Luovalle toimialalle ominaisia erityispiirteitä ovat muiden muassa yksilölliset tuotteet, toimijoiden suuri motivaatio sekä luovan toimialan yritystoiminnalle tyypilliset toimintatavat. Luovaa liiketoimintaa on taloudellisesta näkökulmasta tutkittu jo jonkin verran esimerkiksi elämysteollisuudessa. Juridisesta näkökulmasta tutkimusta on tehty kuitenkin vain vähän, ja tutkimuksen keskiössä ovat silloin olleet usein teknologiayritykset. Aineettoman varallisuuden tarkastelu

on tällöin rakentunut lähinnä teknisten keksintöjen ja rekisteröitävien immateriaalioikeuksien, kuten patentin kautta. Toisaalta on painotettu tekijänoikeutta luovuuden taiteellisen toiminnan suojamuotona -lähestymistapa, joka on viime aikoina saanut enenevässä määrin kritiikkiä.

Juridiikan tehtävä luovan toimialan kehityksessä voidaan nähdä tärkeänä. Tämä tulee esiin erityisesti tarkasteltaessa luovan toimialan yritysten kehittämistä uudenmuotoisia toimintoja ja tuotteita. Tällöin juridiikka itsekin asettuu tutkimuskohteen asemaan voidakseen kehittyä vastaamaan oikeudelliselle ajattelulle asetettuihin uudenlaisiin tarpeisiin. Juridiikan kyky vastata kehitykseen kun on erityisesti luovien alojen yhteydessä toisinaan asetettu kyseenalaiseksi. Tällä hetkellä esimerkiksi palvelutuotteiden merkityksen kasvu ja palvelukonseptien suojaamisen esiin nostamat haasteet perinteisten liikejuridisten keinojen riittävydestä muodostavat ison kysymyksen.

Tehokkaiden juridisten työkalujen kehittäminen luoville aloille edellyttää toimialatuntemusta. Lisäksi tarvitaan monitieteistä ja monialaista yhteistyötä esimerkiksi oikeustieteen ja taloustieteen kesken. Toimialatuntemuksen ja yhteistyön kautta juridiikalle voidaan rakentaa järkevä toimintatapa ja -paikka osana yritysten liiketoimintaa. Juridiikasta on tällä tavoin mahdollista muovata eräs luovien alojen keskeisistä hyviä käytäntöjä kehittävästä ja ylläpitävästä toiminnan muodoista.

Alueellisesti tarkasteltuna juridiikan kytkeminen aikaisempaa tiiviimmin mukaan luovien alojen liiketoimintaan, kuten vaikkapa muotoiluun tai palvelutoimintaan voi tuoda mukanaan siemeniä monenlaiseen uuteen yhteistyöhön. Esimerkiksi tiivis yhteistyö alueen yrityskehittäjien, korkeakoulujen ja yrityskentän välillä antaisi kaikille alueen toimijoille tarvittavaa lisäresurssia. Samalla yhteistyöstä voisi muodostua niin tutkimuksen kuin yritystenkin tarpeita hyödyttävä lähde.

Julkaisussa kartoituksen pohjalta syntynyttä aineistoa tuodaan esiin sekä käytännönläheisesti että teorian kautta. Julkaisu sisältää lyhyitä suoria sitaatteja haastatteluissa saadusta aineistosta. Julkaisussa käytetyt sitaatit on anonymisoitu siten, ettei haastateltuja henkilöitä tai yrityksiä ole niiden perusteella mahdollista yksi-

löidä. Haastattelujen kontekstin esiintuomiseksi sitaateissa on käytetty lyhenteitä YR (yrittäjä), YN (yritysneuvoja), AS (asiantuntija).

Suuret kiitokset tutkimukseen osallistuneille!

Rovaniemellä heinäkuussa 2011

Kirjoittajat

TIIVISTELMÄ

Kartoitushanke toteutettiin Lapin liiton rahoittamana Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnassa, Varallisuus oikeuden instituutti ICLU:ssa (*Institute of Commercial Law at the University of Lapland*) 1.3.-31.7.2011.

Hankkeen päätavoitteena oli kartoittaa Lapin maakunnassa toimivien luovan toimialan yritysten aineettoman varallisuuden hallintaan liittyviä valmiuksia. Luovan toimialan yrityksissä esiintyy toimialan luonteen vuoksi monia aineettoman varallisuuden tuottamiseen ja hyödyntämiseen liittyviä keskeisiä kysymyksiä, ja yrityksillä havaittiin olevan selkeä tarve tunnistaa ja suojata aineetonta varallisuutta. Luova toimiala määriteltiin hankkeessa yhtenevästi työ- ja elinkeinoministeriön Luovien alojen kehittämisstrategiassa esittämän määrittelyn kanssa.

Kartoitushankkeessa kerättiin aineistoa sekä sähköisten kyselyjen että henkilökohtaisten haastattelujen muodossa. Hankkeessa käytetyt kyselylomakkeet ja haastattelurungot on sisällytetty julkaisuun liitteenä (Liite 1). Aineistoa kerättiin Lapin maakunnassa toimivilta yritysneuvojilta sekä luovan toimialan yrityksiltä ja asiantuntijoilta. Kysely yritysneuvojille (72 kpl) lähetettiin suoraan sähköpostitse Lapin ELY -keskuksen seudullisista yrityspalveluista saatujen yhteystietolistojen perusteella. Yrityksille kyselylomake toimitettiin useiden postituslistojen kautta. Kyselyn lisäksi yritysneuvoja ja yrittäjiä haastateltiin henkilökohtaisesti. Yrittäjien ja yritysneuvojen lisäksi aineistoa kerättiin haastattelemalla luovien alojen asiantuntijoita.

Aineiston keräämisen tavoitteena oli kartoittaa alustavasti Lapin alueella toimivien luovan toimialan yrittäjien valmiuksia tunnistaa ja hallita aineetonta varallisuutta. Kaikki hankkeeseen osallistuneet pitivät aineettomaan varallisuuden hallintaan liittyviä oikeudellisia kysymyksiä tärkeinä. Keskeisenä sisällöllisenä tutkimustuloksena tuli suuren kiinnostuksen lisäksi selkeästi näkyviin aineettomaan varallisuuden liittyvä laaja ja monimutkainen käsiteviidakko. Käsiteviidakon hallitsemiseksi tarvittaisiin selkokielistä ohjeistusta. Lisäksi aineettoman varallisuuden hallintaan liittyviä välineitä ja toimintatapoja olisi hyvä konkretisoida ja avata esimerkkien kautta. Haasteena ei ole niinkään tietoisuuden tai materiaalin puuttuminen, vaan erityisesti oikeudelliseen näkökulmaan liittyvä vaikeaselkoinen termistö ja käytän-

nön toimijoiden näkökulmasta heikko käytettävyys. Toisena keskeisenä aihealueena nousi esiin tarve sopimusosaamisen kehittämiseen luovan toimialan yrityksissä ja toisaalta asiantuntijapalvelujen saatavuus. Kartoituksen aikana kävi ilmi, että Lapissa on kysyntään nähden saatavilla niukasti immateriaalioikeuksiin liittyviä koulutus- ja asiantuntijapalveluita. Valtaosa koulutuksesta sijaitsee Etelä-Suomessa, ja rajalliset markkinat yhdistettynä pitkiin välimatkoihin asettavat rajoituksia erikoistuneiden lakiasianpalvelujen kehittymiselle. Tilanne nähtiin toisaalta mahdollisuutena alueen korkeakoulusektorille.

Kartoitushankkeen tuloksena saatiin tuoretta informaatiota luovan toimialan yritysten aineettomaan varallisuuteen liittyvistä haasteista ja mahdollisuuksista sekä suuremmista, tutkimisen arvoisista asiakokonaisuuksista. Tällaisia ovat käsitteiden selkeyttämisen ja käytännön toimijoille suunnattujen materiaalien lisäksi luovan toimialan yritysmuotoihin, esimerkiksi osuuskuntiin ja erilaisiin avoimiin toimintatapoihin liittyvät kysymykset. Oikeudellisen tutkimuksen näkökulmasta vuorovaikutus käytännön toimijoiden kanssa on lisännyt teoriapainotteisella tieteenalalla toimialatuntemusta ja käytännön yritystoimintaa koskevaa informaatiota.

SUMMARY

The study on the means of recognition and governance of intangible property in Lapland's creative industries was funded by the Regional Council of Lapland, and carried out during a five months period from March till July in 2011. The project was coordinated by the Institute of Commercial Law at the University of Lapland (ICLU).

The main target of the research was to find out about the abilities of creative industry enterprises to recognize and govern intellectual and intangible property. Intellectual property rights are very important for the creative industry businesses, because the methods of production are so strongly connected to intangible assets. These enterprises are at the moment facing an urgent need to develop better means of recognizing and protecting these valuable assets. The importance of contracts and agreements was also emphasized.

The material being used was collected in surveys and interviews during the research period. The questionnaires can be found in Finnish at the end of this publication (Appendix 1). The survey forms were sent to business councilors directly to their e-mail addresses and to enterprise owners through several mailing lists. In addition to survey a number of interviews were made in order to get more detailed information from the business councilors, entrepreneurs and specialists of the field.

As a result it was found out that the topic of intangible property was considered a very important by all groups of participants. It was also found out that both the councilors and the creative business owners find it hard to cope with the specialized and often complicated legal language. Many clarifications are thus necessary, for example by the means of general instructions, process descriptions and checklists.

SISÄLLYSLUETTELO

Alkusanat	3
Tiivistelmä	6
Summary	8
Sisällysluettelo	9
1. KARTOITUSHANKKEEN TAUSTA JA TAVOITTEET	11
1.1 Kartoituksen tausta	11
1.2 Kartoituksen tavoitteet	12
1.3 Kartoituksen toteutus	13
1.4 Aiempi tutkimus aiheesta	15
2. LUOVAN TOIMIALAN YRITYKSET LAPISSA	22
2.1 Määritelmä ja yhteydet muihin toimialoihin	22
2.2 Luovan toimialan yritystoiminta Lapissa	25
Monet yrityksistä ovat mikroyrityksiä	27
Myös muita kuin taloudellisia motivaatiotekijöitä	28
Palveluyrittäjyys	29
Yhteistoiminta, verkostot ja alihankintaketjut	33
Asiakkaiden ja sidosryhmien muuttuva rooli sekä avoin innovaatio	37
3. AINEETON VARALLISUUS LUOVAN TOIMIALAN YRITYKSISSÄ	40
3.1 Aineeton pääoma ja aineeton varallisuus	41
3.2 Luovalle toimialalle tyypilliset aineettoman varallisuuden muodot	43
3.3 Yritysten valmiudet tunnistaa ja hallita aineetonta varallisuutta	45
3.4 Luoville aloille tyypillinen ongelmakenttä yritysneuvonnan näkökulmasta	47
Immateriaalioikeuksien huomioiminen alkavien ja kehittyvien yritysten neuvonnassa	49

Immateriaalioikeuksien huomioiminen yritystoiminnan siirtymisen tai päättymisen yhteydessä	50
Aineettomaan varallisuuteen liittyvät toimenpiteet	52
Yritysten aineettomaan varallisuuteen ja immateriaalioikeuksiin liittyvä tiedontarve	54
Yritysneuvojien käytettävissä olevat resurssit	57
4. JURIDIIKAN INTEGROIMINEN LUOVAN ALAN YRITYSTEN TOIMINTAAN	59
4.1 Aineeton oikeuksien kohteena	60
Immateriaalioikeudet	61
Aineettoman varallisuuden suojaaminen ja oikeuksien rekisteröinti	62
4.2 Tarve uusien keinojen ja menetelmien kehittämiseen	66
Palvelun suojaaminen	67
4.3 Sopimusosaaminen	69
Aineettoman varallisuuden suojaamiseen ja hallintaan liittyviä sopimustyyppisiä	71
Sopimukset muodostavat osan verkostojen ja kumppanuuksien hallintaa	77
5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITYSIDEAT	78
5.1 Yleisesti ymmärrettävän tiedon lisääminen	83
5.2 Suojaamistapojen kehittäminen tällä hetkellä vaikeasti suojattaville kohteille	84
5.3 Sopimusosaamisen kehittäminen	87
6. KIRJALLISUUS	90
KIRJALLISUUSKATSAUS	98
LIITE I	104

1 KARTOITUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET

1.1 Kartoituksen tausta

Luovan toimialan yritykset hyötyvät liiketoiminnassaan kyvystä tunnistaa liiketoiminnan kannalta tärkeitä aineettomia resursseja sekä niihin liittyviä oikeuksia. Aineetonta varallisuutta aineettomasta pääomasta tulee varallisuusarvon määrittämisen myötä. Kaikille yrityksen toimintaan liittyville aineettomille osatekijöille ei kuitenkaan ole mahdollista määrittellä varallisuusarvoa, ja toisaalta osa aineettomista tekijöistä voi muodostaa yrityksen näkökulmasta riskin tai rasitteen.¹ Yritystoiminnan kannalta tärkeitä oikeudellisia näkökulmia sisältyy muiden muassa immateriaalioikeuksiin ja sopimusoikeuteen. Ongelmana on, että esimerkiksi yrityksen tunnus-ten, kuten nimen, logon ja rekisteröityjen tavaramerkkien merkitystä ei ole riittävästi tiedostettu tai huomioitu jo liiketoiminnan suunnittelussa. Asiaan aletaan tällöin kiinnittää huomiota liian myöhään, vasta yrityksen elinkaaren myöhemmässä vaiheessa, esimerkiksi liikkeenluovutukseen tai sukupolvenvaihdokseen yhteydessä. Eräs kartoitushankkeen käynnistymiseen merkittävästi vaikuttanut tekijä ovat olleet yrittäjäpolvenvaihdoshankkeissa tehdyt aineettoman varallisuuden tunnistamista ja arvon määrittämistä koskevat havainnot.

Aineettomien resurssien ja aineettoman pääoman tunnistamisen lisäksi aineettoman varallisuuden hallinta, oikeuksista sopiminen ja sopivien suojakeinojen valinta tuottavat yrityksissä usein käytännön ongelmia. Näin on erityisesti tilanteissa,

¹ Aineettoman rasitteen määritelmästä, ks. esim. Lönnqvist [et al.] 2005 ja Kupi [et al.] 2008.

joissa tarjolla on useampia erilaisia vaihtoehtoja. Yhä useammin suojaa halutaan esimerkiksi palvelukonseptille, jolloin suoja täytyy koota useammasta palasta somittelemalla tai käyttämällä useampaa eri keinoa. Sama koskee pitkäjänteistä tuotekehitystä sekä tuotteiden riittävän erottuvaa muotoilua.

1.2 Kartoituksen tavoitteet

Lapin luovan toimialan strategiassa mainitaan eräänä luovan toimialan keskeisenä kehittämistavoitteena kansainvälisesti vertailukelpoisen luovan toimialan tutkimus- ja ennakoitavuuden lisääminen ja jalkauttaminen elinkeinotyöhön.² Kartoitushankkeen päätavoitteena on ollut koota aineettomaan varallisuuteen ja sen hallintaan liittyviin kysymyksiin liittyvää informaatiota kyselytutkimuksen ja haastattelujen keinoin, analysoida saatu aineistoa ja dokumentoida tutkimuksen tulokset eri toimijoiden käytettäväksi.

Kartoitushankkeessa on kerätty informaatiota esimerkiksi siitä, mitä aineettomaan varallisuuteen ja sopimusoikeuteen liittyviä oikeudellisia kysymyksiä yritykset kohtaavat, mitkä ovat yritysten valmiudet tunnistaa ja hallita toimintaan liittyvää aineetonta varallisuutta ja millaiset ovat alkavien ja kehittyvien yritysten mahdollisuudet saada apua ja neuvontaa aineettomaan varallisuuteen liittyvissä oikeudellisissa ja liiketaloudellisissa kysymyksissä. Lisäksi on pyritty tunnistamaan aihealueeseen liittyviä kehitystarpeita erityisesti pienten yritysten näkökulmasta.

Hankkeen yleisenä tavoitteena on ollut avoin ja osallistuva tiedon tuottamisen prosessi, jota on pyritty toteuttamaan ohjausryhmätyöskentelyn ja tiedottamisen keinoin sekä tutkimuksen kuluessa erityisesti haastatteluissa. Lisäksi yleisenä tavoitteena on ollut tieteellisen tiedon parempi hyödynnettävyys käytännön toimijoiden kannalta ja monitieteinen tutkimusote sekä tieteidenvälisyys. Hankkeen aikana on pyritty lisäämään myös yritysten ja tutkimuksen välistä vuorovaikutusta, verkostoitumista sekä edistämään innovaatiotoimintaan liittyvää uutta luovaa ajattelua, ongelmanratkaisua ja toimintatapoja.

2 Lapin luovan toimialan strategia 2008 – 2013, 5.

1.3 Kartoituksen toteutus

Hanketta suunniteltaessa keskeisimpänä informaation keräämisen tapana oli ajateltu käytettävän sähköistä kyselylomaketta, ja tutkimusta oli tarkoitus painottaa määrällisen informaation suuntaan. Kartoituksen aikana painopiste kuitenkin muuttui, sillä haastattelut osoittautuivat lomakekyselyä tehokkaammaksi tavaksi kerätä informaatiota. Perusteena painopisteen muuttamiselle oli juridisen käsitteistön osoittautuminen suhteellisen tuntemattomaksi. Painopisteen muuttamista tuki lisäksi laadullisen informaation parempi käytettävyys. Haastattelujen aikana ilmeni monia yritysten ja yritysneuvojien toimintaan liittyviä käytännön näkökulmia, jotka teoreettiselta pohjalta tarkasteltuna ovat uusia ja erittäin kiinnostavia, sekä sillä tavoin yllättäviä, ettei niitä oltu osattu teoreettiselta pohjalta tehdyssä suunnitteluprosessissa riittävästi ottaa huomioon. Keskustelut toivat lisäksi mahdollisuuden aineettomaan varallisuuteen ja immateriaalioikeuksiin liittyvän käsitteistön ja ongelmakentän avaamiseen keskustelun aikana ja verkostoitumiseen.

Informaatiota luovan toimialan yritysten aineettoman varallisuuden hallinnasta kerättiin suoraan luovan toimialan yritysneuvojilta, yrityksistä ja asiantuntijoilta. Kyselyihin vastasi yhteensä 23 yritysneuvojaa ja 19 yritystä. Lisäksi haastateltiin seitsemää yritysneuvojaa, yhdeksää yritystä ja 13 asiantuntijaa.

Lisäksi kartoituksen aikana perehdyttiin suomalaiseen ja kansainväliseen luovan alan liiketoimintaa ja immateriaalioikeutta koskevaan kirjallisuuteen, strategiaihin ja tutkimuksiin. Kartoitus on toteutettu yleisesti luovan toimialan kentässä tekemättä vielä tässä vaiheessa rajauksia sen suhteen, mitkä alat valitaan mahdollisen jatkotutkimuksen kohteiksi. Mielenkiintoisia vaihtoehtoja Lapin alueen ja palvelusektorin näkökulmasta sisältyy ainakin seuraaviin viiteen alatoimialaan:

- (1) muotoilu,
- (2) mainostoimistot,
- (3) matkailu,
- (4) hyvinvointi ja
- (5) koulutus.

Muotoilussa palveluaspekti tulee esiin erityisesti tarkasteltaessa palveluiden muotoilua. Muotoilun painopiste on palvelualoilla osittain siirtymässä materia- ja tavaroitten muotoilusta kohti ihmislähtöisempää ajattelua. Ihmislähtöisessä ajattelussa muotoilu esiintyy usein palvelumuotoiluna. Palvelumuotoilun suunnittelun keskipisteenä toimii palvelun käyttäjä, ja palvelumuotoilun tavoitteena on innovoida, kehittää ja suunnitella palvelua muotoilun menetelmiä hyväksi käyttäen.

Mainostoimistojen osalta palvelu liittyy jo niiden toimintaan mainostoimistoina. Mainostoimistot tarjoavat asiakkaalle tiettyä palvelua, johon saattaa liittyä muunkinlaisia toimeksiantoja. Mainostoimiston tuotteet kuuluvat usein jonkin immateriaalioikeuden, pääasiassa tekijänoikeuden alueelle. Itse mainostoimiston suojaaminen palveluna on toiminnassa syntyvien tuotteiden suojaamista haastavampaa.

Matkailu perustuu pääasiassa palveluille. Matkailussa palveluelementti tulee esiin erityisesti matkailun elämyksellisyyden ja elämystuotteiden myötä. Sinällään elämys ja palvelu eroavat selkeästi toisistaan. Erona on muun muassa elämyksen osalta kokemuksen räätälöinti matkailijakohtaisesti, elämyksen draamallisuus ja teemoittelu. Palveluita tarjotaan asiakkaalle, mutta elämystuotteen ostajaa kohdellaan yleensä vieraana.³ Elämyksiä hyödyntävä talous etenee kohti entistä aineettomampaa olomuotoa, jolloin asiakkaat maksavat mahdollisuudesta kokea tuotteen tai palvelun avulla elämys. Elämyksen syntymistä tai sen kokemista ei voi taata, mutta sen syntymisen mahdollistamista edesauttavat toimenpiteet yleensä rikastavat tuotetta samalla, kun ne lisäävät tuotteen vetovoimaa ja laatua. Nämä muodostavat kehittyvän matkailupalvelun keskeiset polttopisteet.

Hyvinvointiala on keskeisesti sekä aineetonta että palveluihin sidottua. Hyvinvointiala on kuvaava esimerkki aineettomista palvelualoista, sillä se yhdistää perustoiminnoissaan molemmat näistä kahdesta. Toisaalta itse palvelu on aina aineetonta. Hyvinvointialojen palvelutoiminnassa korostuvat keskeisesti ne seikat, joiden kautta palvelualojen toimintaa ylipäättään voi pyrkiä suojaamaan. Palvelujen suojaaminen nykyisin juridisin keinoin on hankalaa, eikä palvelun suojaamiseksi ole minkäänlaista omaa varsinaista suojamuotoa, kuten esimerkiksi teknologia-alojen

3 Ks. Tarssanen – Kylänen 2009, 8 – 9.

patentti. Palvelujen osalta muun muassa palvelun laatu, palvelun tunnus, sen yleisyys ja brändiä rakennettaessa brändinhaltijan liikepaikka vaikuttavat suuresti palvelun brändikokonaisuuteen.

Koulutus on nähty perinteisesti julkisen sektorin vastuualueeksi. Koulutustarjonta on kuitenkin laajentumassa yhä voimakkaammin yksityissektorille. Toisaalta myös julkisen sektorin toimijat tuotteistavat nykyisin koulutuspalveluitaan. Kummassakin tapauksessa törmätään useisiin aineettomaan varallisuuteen liittyviin seikkoihin. Ainakin tuotteistettujen koulutuspalvelujen suojaaminen ja kouluttajien oikeudet tuottamaansa aineistoon ovat tällaisia keskeisiä pohdittavia aihealueita.

1.4 Aikaisempi tutkimus aiheesta

Aiheesta on olemassa näkökulmasta riippuen paljon tai vähän aikaisempaa tutkimusta. Esimerkiksi immateriaalioikeuksia ja sopimusoikeutta on tutkittu eri näkökulmista lähes rajattomasti. Yritysten immateriaalioikeuksia koskevaa tuntemusta on tutkittu niin ikään suhteellisen paljon. Yritysten valmiuksia hyödyntää immateriaalioikeuksia omassa toiminnassaan on tutkittu Suomessa 2000-luvulla kyselyillä, jolloin on samalla pyritty selvittämään, miten hyvin tai huonosti yritysmaailmassa tunnetaan immateriaalioikeuden käsitteitä ja immateriaalioikeuksien eri lajeja (tavaramerkki, patentti, mallioikeus jne.). Aikaisempi tutkimus on kuitenkin painottunut lähes yksinomaan teknologiayrityksiin, joiden immateriaalioikeudelliset kysymykset ovat osittain toisentyypisiä verrattuna palvelualoihin. Lisäksi aikaisemmassa tutkimuksessa on keskitytty pääasiassa isoihin, esimerkiksi metsä-, paperi- ja rakennusalan yrityksiin. Kartoitushankkeessa painopiste on ollut Lapin alueella, luovan toimialan pk-yrityksissä, joista monet toimivat palvelualoilla. Tarkastelunäkökulma on tästä syystä muodostunut aikaisempaan tutkimukseen verrattuna erilaiseksi. Aiemmasta tutkimuksesta kannattaa tämän julkaisun yhteydessä nostaa esiin muutamia.

Tuore tutkimus on Pentti Kiurun (2010) *Start-Up -yritykset ja IPR*. Tutkimuksessa on selvitetty start-up -yritysten suhdetta IPR -asioihin. Tutkimuksella on haluttu herättää kiinnostusta IPR -asioihin start-up -yritysten sekä yrityksiä neuvovi-

en, rahoittavien ja tukevien toimijoiden keskuudessa, ja tutkimus on tehty patentti-toimisto *Papula-Nevinpatin* rahoittamana. Tutkimuksessa käytettiin menetelmänä yritys- ja asiantuntijahaastattelussa kerätyn aineiston pohjalta laadittua kyselyä, jonka tulokset olivat hyvin samansuuntaisia kartoitushankkeen tulosten kanssa. Tutkimuksessa havaittiin aloittavien yritysten tietotaso IPR -asioissa vaihtelevaksi. Usein nimeltä tunnetaan vain patentti. Tällöin ei mielletä, että samaan perheeseen kuuluvat esimerkiksi tekijänoikeus, verkkotunnukset ja tavaramerkit. Toisaalta todettiin ymmärryksen puuttuminen siitä, miten immateriaalioikeuksia voidaan liiketoiminnassa hyödyntää, vaikka asioita tunnettaisiin teoriatasolla. Tutkimuksen kohderyhmänä start-up -yritykset kuuluvat samaan aloittavien ja kehittyvien yritysten ryhmään kuin kartoitushankkeessa tarkastellut yrityksetkin. Tutkimuksen painottuminen ICT- ja teknologia-alojen alkaviin yrityksiin käy kuitenkin ilmi esimerkiksi tutkimuksessa haastateltujen yritysten toimialoista: langattoman verkon hallinta ja palvelut, tekniikan tutkimus ja kehittäminen, sähkötekniinen suunnittelu, ohjelmistojen suunnittelu ja valmistus, muualla luokittelematon kemiallisten tuotteiden valmistus, lääketieteellinen tutkimus ja kehittäminen, muu terveysterveyspalvelu ja ohjelmistojen suunnittelu ja valmistus.⁴

Start-up -yritysten IPR -asioita koskevalla selvityksellä on tuoreutensa lisäksi relevanssia luovien alojen kannalta muun muassa siksi, että monet kartoitushankkeessa haastatelluista olivat havainneet luovilla aloilla olevan vahvat yhteydet muihin aloihin, esimerkiksi matkailuun, hyvinvointiin ja ICT -aloihin.

Sisältää enemmän abstrakteja, aineettomia elementtejä kuin ”tavallisen” alan tuote. On lähes poikkeuksetta tekemisissä ICT:n kanssa. (AS)

Luovien alojen yhteys teknologia-aloihin on selvä esimerkiksi tietokonepelien, verkkopalvelujen ja erilaisten älypuheliiniin liittyvien sovellusten yhteydessä. Yhteistyön ei kuitenkaan tarvitse liittyä digitaaliteknoologiaan, sillä luovista aloista esimerkiksi muotoilulla on aina ollut yhteys lähes kaikkiin teknologian ja teollisuuden aloihin. Yhteistyötä luovien alojen ja esimerkiksi konepajateollisuuden välillä myös toivo-

⁴ Kiuru 2010, 3, 11.

taan yhtäältä tuotesuunnittelun tuoman lisäarvon ja toisaalta koneisiin ja laitteisiin yhdistettyihin palveluihin liittyvien tuotto-odotusten vuoksi.

Ristipölytyksiä hyvä saada aikaiseksi, miten saada esim. teknologia-alat ja luovat alat yhteen. (YN)

Yritykset eivät välttämättä juurikaan tiedosta, miten voisivat hyödyntää immateriaalioikeuksia palvelurakenteissa. Tavallisia ovat esimerkiksi kertaluontoiset palvelut ja tuotteisiin liittyvät lisäpalvelut, joista yritys ei veloiteta mitään. (AS)

Immateriaalioikeuksilla voi myös tehdä liiketoimintaa erilaisten oheistuotteiden muodossa. Toimintatapa on tuttu esimerkiksi elokuvaan, ja nyttemmin tietokonepeleihin liittyen. Kysymys on tällöin yleensä oikeudesta käyttää elokuvaan liittyvää logoa tai hahmoa. Oheistuotteiden kuten pehmolelujen, bändipaitojen jne. lisäksi tuttuja ovat myös samaan ideaan tai konseptiin perustuvat tuotteet toisessa formaatissa, esimerkiksi kirjojen pohjalta tehdyt elokuvat.⁵ Oikeuksien lisensointia koskeva alue on laaja ja vaatisi kokonaan oman tarkastelunsa.⁶

Papula-Nevinpat on pyrkinyt vastaamaan start-up -yritysten piirissä toteutetussa selvityksessä esiin nousseeseen kysyntään julkaisemalla IPR -oppaan *IPR -pikaopas aloittaville yrityksille*. Oppaassa selvitetään lyhyesti immateriaalioikeuksien tarkoitusta ja sisältöä, esitetään ideaalimalli IPR -asioiden hoitamiseen ja listataan IPR -asioihin liittyviä tärkeitä www-osoitteita.⁷ *IP -pikaoppaan* on yritysten tarpeisiin laatinut myös Jyväskylä ELY -keskuksen keksintöasiamies Jouni Hynynen.⁸

Suomen Yrittäjät toteutti yhdessä Työ- ja elinkeinoministeriön ja Suomen Keksijäin Keskusliiton kanssa immateriaalioikeuksia ja oikeuksien suojaamista koskeva kyselyn keväällä 2008. Kysely toteutettiin osana kansallisen IPR -strategian laadintaa. Myös tämän kyselyn tulokset ovat samansuuntaisia kartoitushankkeen tulosten

5 Tässä yhteydessä puhutaan usein myös (tunnettujen) hahmojen kaupallistamisesta (*character merchandising*). Ks. tästä tarkemmin mm. WIPO WO/INF/108 December 1994, http://www.wipo.int/copyright/en/activities/pdf/wo_inf_108.pdf [10.7.2011]. Ks. myös WIPO Program Activities: Savvy Marketing: Merchandizing of Intellectual Property Rights, <http://www.wipo.int/sme/en/documents/merchandising.htm> [10.7.2011].

6 Franchising-yritysten osalta, ks. esim. Turunen 2011.

7 Papula-Nevinpat 2010.

8 Hynynen 2010.

kanssa. Immateriaalioikeus on ollut terminä tuttu vain puolelle vastaajista. Samoin vain puolet vastaajista on huomionnut immateriaalioikeudet sopimusten yhteydessä. Immateriaalioikeudet ja oikeuksien suojaaminen on myös tässä tutkimuksessa nähty vieraaksi asiaksi, johon perehdytään yleensä vasta, kun siihen törmätään ja se tulee ajankohtaiseksi.⁹

Edellä mainittu kansallinen IPR -strategia on julkaistu nimellä *IPR tehokkaaseen käyttöön! Aineksia teollis- ja tekijänoikeuksien strategiaan*. Julkaisussa aineettomien oikeuksien kenttää tarkastellaan kokonaisuutena ja korostetaan, että IPR:t eivät ole pelkästään lakimiesten asiantuntemukseen perustuva erityisala, vaan muodostavat osan liiketoiminnan strategista päätöksentekoa. Strategian laatimisen aikana on valmistunut myös Työ- ja elinkeinoministeriön *IPR University Centeriltä* tilaama Suomen teollis- ja tekijänoikeuksien toimintakentän perusselvitys, sekä Suomen yrittäjiltä ja Elinkeinoelämän keskusliitolta tilatut pk-yrityksille suunnatut kyselyt *PK -yritysten aineettomat oikeudet* ja edellä käsitelty *Suomen Yrittäjien IPR -kysely*. Lisäksi strategian laatimisen yhteydessä haastateltiin 25 yritystä IPR -asioihin liittyvistä kysymyksistä.¹⁰

Tuotekehittelyn näkökulmasta aihetta on tarkasteltu julkaisussa *Esiselvitys luovien alojen innovaatio- ja kehitystarpeista*. Esiselvityksessä tavoitteena oli seitsemän luovan toimialan haasteiden ja kehittämistarpeiden selvittäminen Suomessa keväällä 2009. Esiselvityksen lähtökohtana oli luovien alojen tuotekehitysprosessien kartoittaminen tukitoimintojen rakentamista varten. Tavoitteena esiselvityksessä on ollut jalostaa luovien alojen tuotekehitystä ja samalla parantaa Suomen kansainvälistä kilpailukykyä.¹¹

Aihepiiriä ovat lähellä tutkimukset aineettomasta pääomasta ja verkostoista. Aineetonta pääomaa on tarkasteltu muun muassa tutkimusraportissa *Aineettoman pääoman riskienhallinta. Riskit ja riskienhallinnan käytännöt yrityksissä*. Tutkimuksessa selvitettiin aineettoman pääoman asemaa yritysten keskeisenä menestystekijänä. Aineettomaan pääomaan on tutkimusraportin mukaan alettu kiinnittää enenevässä määrin huomiota, mutta esimerkiksi työntekijöiden vaihtuvuuteen liittyvien riski-

9 Suomen yrittäjät: 2008, 1.

10 Ks. tarkemmin Työ- ja elinkeinoministeriö 2008.

11 Norrgård [et al.] 2009, 5.

en tunnistamista ja hallintaa ei juuri ole tutkittu. Tutkimusraportissa huomioitiin myös se, että yritykset näyttävät kiinnittävät aineettoman pääomansa suojaamiseen yleensä vain vähän huomiota.¹²

Verkostomaista toimintamallia luovien alojen kehittämisessä on tarkasteltu muun muassa tutkimuksessa *Luovien alojen yritystoiminnan kehittäminen. Verkostomainen toimintamalli -selvitys*. Tutkimuksen tavoitteena oli kehittää kansallinen, verkostomainen toimintamalli luovien alojen yritystoiminnan kehittämiseksi. Lisäksi tutkimuksessa pyrittiin vahvistamaan alan kehittämistoimintaa ohjelmien ja rahoituksen kautta sekä edistämään luovien alojen yritystoiminnan kasvamista Suomessa. Pyrkimyksenä oli parantaa luovien alojen yrittäjien mahdollisuuksia kehittää liiketoimintaansa sekä luovien alojen yrittäjien, muiden yrittäjien ja kehittäjätahojen vuorovaikutusta.¹³

Palvelualojen aineettomaan pääomaan ja aineettomaan varallisuuteen liittyviä selvityksiä ovat julkaisseet muun muassa TEKES, esimerkkinä Päällysahon ja Kuusiston (2009) Osaamisen suojaaminen palveluja kehittävässä yrityksissä¹⁴ ja Teknillinen korkeakoulu, esimerkkinä Lehtiön ja Nopasen (2009) *Aineeton potentiaali palvelukokonaisuudessa – mittausmenetelmiä ja tunnuslukuja*.¹⁵ Listauksia luovaa toimialaa koskevasta tutkimuksesta on helposti löydettävissä esimerkiksi Rovaniemen luovien alojen verkkosivuilta (www.luovarovaniemi.com), Luova tulevaisuus (LUOTU) -hankkeen verkkosivuilta (www.luotu.fi), Työ- ja elinkeinoministeriön luovan talouden strategisen hankkeen verkkosivuilta (www.tem.fi/luovatalous) sekä yhdistysten, kuten Luovien alojen kehittämissyhdystys Diges ry:n (www.diges.info), Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhtiö Cuporen (www.cupore.fi) sekä eri alojen omien yhdistysten sivuilta. Informaatiota ja julkaisuja luovilta aloilta löytyy myös Luova Suomi -hankkeen sivuilta (www.luovasuomi.fi), samoin kuin luovaa

12 Kupi [et al.] 2008, 9, 11.

13 Opetusministeriö 2006b.

14 Päällysaho, Seliina – Kuusisto, Jari. Osaamisen suojaaminen palveluja kehittävässä yrityksissä. Tekes Helsinki 2006. <http://www.tekes.fi/ohjelmat/Vapaa-aika/Aineistot/Palvelujen+kehitt%C3%A4misen+oppaat> [30.3.2011].

15 Lehtiö, Taina – Nopanen, Esa. Aineeton potentiaali palvelukokonaisuudessa. Helsinki University of Technology. BIT Research Centre. Report Series 2009/1. Espoo: Helsinki University of Technology. http://www.variantti.fi/sites/default/files/u3/Lehtio_Nopanen_BIT-Report_1_2009.pdf [5.5.2011].

taloutta alueellisesti edistävien hankkeiden sivuilta. Immateriaalioikeuksia koskevaa informaatiota tarjoavat verkkosivuillaan muun muassa Keksinmäki (www.keksintosaatio.fi) ja Patentti- ja rekisterihallitus (www.prh.fi). Laajempi, aihepiireittäin järjestetty kirjallisuuskatsaus löytyy julkaisun lopusta.

Aihepiirin aiempaa tutkimusta koskevan kirjallisuuskatsauksen yhteydessä on monessa kohtaa käynyt ilmi yritysten aineettomaan varallisuuteen liittyvä tiedon- tarve riippumatta siitä, onko asiaa tarkasteltu isojen tai mikroyritysten näkökulmas- ta, taikka kansallisella tai paikallisella tasolla. Kiinnostus ja tarve näyttävät olevan olemassa myös toimialasta riippumatta. Erikoista sen sijaan on se, ettei ongelmiin ole laajasta kysynnästä huolimatta esitetty yleisten mallien lisäksi konkreettisia työ- välineitä. Kartoituksen aikana vastaan tulivat Aineeton pääoma -projektin loppu- tuotoksiin kuuluva, IC Partners Oy:n toteuttama *Aineettoman pääoman johtaminen -työkirja* (2004) sekä Patentti- ja rekisterihallituksen *Immateriaaliosuuden huomioi- minen liiketoiminnassa – johdon työkirja* (2005).

Nyt toteutettu kartoitushanke on ollut hyvä alku luovien alojen aineetonta pää- omaa koskevalle oikeudelliselle tutkimukselle. Kartoitushankkeessa Lapin luovan toimialan yrityskehittämisen on päästy hahmottamaan uudenlaisen tarkastelutavan kaut- ta. Jo nyt on esiin noussut useita selkeitä tarmapintoja, joissa juridiikka ja luo- vuus on mahdollista törmäyttää keskenään uudenlaisten tulosten aikaan saamiseksi. Esimerkkinä tästä toimii vaikkapa sopimisen ja sopimusjuridiikan tuominen hy- vänä käytäntönä osaksi tuottajan ja asiakkaan välistä normaalia kommunikointia. Tällöin yksityiskohdista sopiminen ja muut sopimuksen elementit muodostuvat asiakassuhteen osaksi ilman päälle liimatun tuntua.

Toinen hyvä työvälineiden kehittämiseen liittyvä mahdollisuus koskee yrityksen IPR -salkkua tai IPR -portfoliota. IPR -asioiden huomioon ottaminen, yrityksen IPR -tarkastelu olisi hyvä toteuttaa aina osana yrityksen liiketoimintastrategiaa. IPR -ajattelu voidaan tällöin sisällyttää osaksi liiketoiminnan laajempaa kokonaisuutta. Laajemmasta lähestymistavasta voi olla erityistä hyötyä luovilla aloilla aineettomien resurssien muodostaessa keskeisen osan liiketoimintaa. Jotta luonteva lähestymistapa IPR -asioihin syntyy, tarvitaan kuitenkin välineitä. Eräs keino sisällyttää aineetonta varallisuutta ja immateriaalioikeutta koskevat asiat yrityksen liiketoimintastrategi-

aan on huomioida ne jo liiketoiminnan suunnittelussa. Tällöin menettelytapana voi olla esimerkiksi aineettoman varallisuuden ja IPR:ien dokumentointi liiketoimintasuunnitelmassa ja tämän kautta tehtävät selkeät valinnat. Monille aineettoman pääoman lajeille, samoin kuin niihin liittyvän varallisuusarvon kehittymiselle, on kuitenkin tyypillistä kehittyminen pitkällä aikavälillä. Tämän vuoksi niiden hallinnassa voidaan keskeisenä näkökulmana painottaa toiminnan pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta. Pitkäjänteisyyteen ja suunnitteluun liittyvät näkökohdat ovat keskeisiä erityisesti alkavien ja kehittyvien yritysten näkökulmasta.

2

LUOVAN TOIMIALAN YRITYKSET LAPISSA

2.1 Määritelmä ja yhteydet muihin toimialoihin

Eräänä keskeisenä kysymyksenä kartoitushankkeen haastatteluissa nousi toistuvasti esiin luovan toimialan yritysten määritelmä. Luovaa toimialaa (*creative industries*) on pyritty määrittämään eri tavoin ja eri näkökulmista. Yhtenäistä, globaalia määritelmää ei toistaiseksi ole olemassa. Kauppa- ja teollisuusministeriön *Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategiassa* esitetyn määritelmän mukaan luoviin aloihin sisältyvät laajasti määriteltynä kaikki alat, jotka synnyttävät tekijänoikeuksia, patenteja tai tuotemerkkejä. Luovilla toimialoilla on siten yhtäläisyyksiä muun muassa seuraavien käsitteiden kanssa: kulttuuriteollisuus (*cultural industries*), elämysteollisuus (*experience industries*), sisältöliiketoiminta (*content industries*) ja tekijänoikeusalat (*copyright industries*). Näistä tekijänoikeusalat kattavat myös ohjelmistoliiketoiminnan, jolla on vahvoja yhtymäkohtia luoviin aloihin. Voidaankin sanoa, että luovan toimialan liiketoiminnassa on keskeisesti kyse aineettoman pääoman kaupalliseen hyödyntämiseen perustuvasta liiketoiminnasta.¹

Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategian yleisesti käytetyn määritelmän mukaan luoviin aloihin luetaan Suomessa muun muassa seuraavat alatoimialat:

- animaatiotuotanto
- arkkitehtipalvelut
- elokuva- ja tv-tuotanto
- kuvataide ja taidegalleriat

¹ Kauppa- ja teollisuusministeriö 2007, 19

- käsityö
- liikunta- ja elämyspalvelut
- mainonta ja markkinointiviestintä
- muotoilupalvelut
- musiikki ja ohjelmapalvelut
- peliala
- radio- ja äänituotanto
- taide- ja antiikkikauppa
- tanssi ja teatteri
- viestintäala

Luovien alojen yrittäjyyden kehittämissstrategiassa nostetaan erityishuomion kohteeksi eräitä luoville alojen kehityksen kannalta keskeisiä seikkoja. Ensinnäkin strategiassa todetaan luovien alojen kehityksen tapahtuvan *verkostoitumisen* kautta. Verkostoitumista tapahtuu eri tasoilla ja keskeisiä toimijoita prosessissa ovat alan yritykset, kehittäjätahot sekä muut arvoketjun toimijat. Verkostoitumiseen liittyy aihepiirinä *kansainvälistyminen*. Verkostoituminen luovien alojen ja muiden toimialojen välillä on kehityksen kannalta tärkeää myös siksi, että eri toimialojen rajapinnoissa syntyvästä uudenlaisesta liiketoiminnasta on erityistä hyötyä luovien alojen tuotteille ja palveluille.²

Osaaminen ja viestintä muodostavat strategian mukaan luovien alojen kehittämisen toisen tärkeän kehityselementin. Viestinnän keskeinen tavoite on mahdollistaa strategian toteuttamisessa tarvittava asennemuutos ja edistää luovien alojen mahdollisuuksien tunnistamista Suomessa. Luovien alojen toimialatietoa ei ole riittävästi tarjolla erilaisissa yritysten kehittämiseen tähtäävissä asiantuntijapalveluissa, ja luovien alojen asiantuntijuutta on Suomessa vielä niukasti. Kehittämistä kaipaavat sekä alan osaaminen että asiantuntijuus.³

Tekijänoikeus muodostaa strategian mukaan luovien alojen yritysten ytimen, tärkeimmän strategisen voimavaran ja keskeisen osan liiketoimintaa. Tekijänoikeuden

2 Kauppa- ja teollisuusministeriö 2007, 29

3 Ibid.

avulla yritykset voivat saada suojaa investoinneilleen ja pystyvät näin kehittämään uusia tuotteita ja palveluita. Tekijänoikeuden lisäksi muut *immateriaalioikeuksiin* luettavat yksinoikeudet tulisi huomioida kehittämistyössä, sillä juridisten instrumenttien kehittäminen immateriaalioikeusjärjestelmän rinnalla edistää luovien alojen kasvua. Muiden juridisten instrumenttien kehittämiseen liitetään strategiassa erityisesti *kilpailuoikeus*, joka toimii linkkinä immateriaalioikeudellisen yksinoikeusajattelun ja toimivien markkinoiden välillä. Kilpailuoikeuden lisäksi toisena keskeisenä juridisena kehittämiskohteena mainitaan *verotus*, joka tällä hetkellä kohtee samassa arvoketjussa operoivia luovien alojen toimijoita eri tavalla.⁴

Luovien alojen liiketoiminta liittyy läheisesti lähes kaikkiin teollisuus- ja palvelutoimialoihin, erityisesti muotoiluun, mainonnan ja markkinointiviestinnän sekä animaatioiden osalta. Strategian mukaan luovan toimialan ja teollisuus- ja palvelutoimialojen yhtymäkohdan merkitys tulee kasvamaan, koska tulevaisuudessa myydään yhä useammin tekijänoikeuksiin pohjautuvia tuote- ja palvelukokonaisuuksia. Myös monet perinteiset luovien alojen osa-alueet, kuten kuvataide, musiikki, tanssi ja teatteri tulevat muodostumaan entistä merkittävimiksi esimerkiksi matkailun ja hyvinvoinnin uusissa palvelutuotteissa ja -konsepteissa. Urheilu ja liikunta ovat osa vapaa-ajan ja elämyspalveluiden kehittämistä. Useimpiin yllä mainituista luovista aloista liittyy myös tavalla tai toisella tuotteiden ja palveluiden jakelua. Jakelu on digitalisoitumisen vuoksi monien alojen kohdalla murroksessa siirryttäessä perinteisistä jakelumuodoista digitaalisiin jakelukanaviin.⁵ Luovien alojen uusien tuotteiden ja palveluiden kehittäminen liittyy tältä osin keskeisesti tutkimus- ja kehittämistoimintaan, jonka osalta painotetaan yritystoimintaan liittyvän ennakkoinnin merkitystä tuotekehityksen ja luovien alojen kehityksen edistämiseksi. Ennakointi vaatii tilastojen, tutkimuksen ja tärkeimpien markkina-alueiden tuntemusta sekä kilpailijasektorin kartoittamista myös kansainvälisesti.⁶

4 Kauppa- ja teollisuusministeriö 2007, 30

5 Kauppa- ja teollisuusministeriö 2007, 20 – 21

6 Kauppa- ja teollisuusministeriö 2007, 20 – 21, 31

2.2 Luovan toimialan yritystoiminta Lapissa

Lapin luovan toimialan strategiassa todetaan luovaan toimialaan kohdistuvalla kehittämisellä olevan laajempaa merkitystä alueen taloudelle sekä alueen työlliselle ja imagolliselle vetovoimaisuudelle ja kansainvälistymiselle. Myös talouden kerrannaisvaikutukset sekä innovaatioiden työntö luovan toimialan kentältä muille toimialoille ovat usein huomattavia, vaikka tätä ei ole Lapissa vielä juurikaan mitattu.⁷ Lapin maakuntasuunnitelmassa taas todetaan luovien osaamisintensiivisten alojen, kuten elokuvatuotannon, designin, ICT -sisältötuotannon ja käsityöalojen kykeytyvän kiinteästi matkailuvetoisen elämysklusterin globaaliin arvoketjuun, ja merkityksellisenä pidetään erityisesti luovien alojen toimintaa innovaatioita organisaatiosta toiseen kuljettavina välittäjinä.⁸

Lapin maakuntasuunnitelmassa on tavoiteltu 2030 määritelty seuraavalla tavalla: ”Lappi on vetovoimainen 195 000 asukkaan pohjoinen menestyjämaakunta, joka tunnetaan luonnoiltaan ja kulttuuriltaan rikkaana, luovana ja kansainvälisesti arvostettuna kasvavien investointien alueena. Lappi antaa elämänvoimaa.” Visiossa esiintyvä sana luovuus on määritelty kahdella tavalla. Luovuus tarkoittaa ensinnäkin jatkuvasti uudistuvaa osaamista ja rohkeaa kehittämisotetta, joissa kansainvälisyys ja verkostomainen toimintatapa ovat lähtökohtana. Toisessa määritelmässä, maakuntasuunnitelman arvoperustaan liitettynä luovuus ja tahto tarkoittavat uusien ratkaisujen etsimistä, osaamisen jatkuvaa vahvistamista, kykyä uudistua ja erikoistua sekä päämäärätietoista kehittämistä ja luottamusta omiin kykyihin. Suunnitelman arvoperustaan sisältyvät myös yrittäjyys ja sitkeys, joilla tarkoitetaan yrittäjyystäydellistä asenneilmastoa, yritysten toimintaedellytysten jatkuvaa kehittämistä, rohkeutta ja aktiivisuutta sekä kykyä hyödyntää trendejä ja uskoa tulevaisuuteen myös kasvukeskusten ulkopuolella, panostamalla maaseudun perinteisiin ja uusiin elinkeinoihin.⁹

Maakuntasuunnitelmassa keskeisenä elinkeinopolitiikan teemana on pidetty pk-yritysten kilpailukyvyyn parantamista. Tämä tapahtuu suuntaamalla resursseja

7 Lapin luovan toimialan strategia 2008 – 2013, 5

8 Lappi – Pohjoisen luova menestyjä. Lapin maakuntasuunnitelma 2030, 21.

9 Lappi – Pohjoisen luova menestyjä. Lapin maakuntasuunnitelma 2030, 20.

strategisesti tärkeisiin kasvupotentiaalia omaaviin aloihin tukemalla pk-yritysten perustamista, kasvua ja kansainvälistymistä, pk-yritysten tuotekehitystoiminnan, ICT -osaamisen ja sähköisen liiketoiminnan vahvistamista. Lisäksi tuetaan Lapin yrityspalveluneuvonnan kehittämistä yritysten elinkaari huomioiden kuntien, valtion ja yritysten yhteistyönä.¹⁰ Vuonna 2008 laaditun Lapin luovan toimialan strategian mukaan maakunnan vahvimmat luovan toimialan alatoimialat ovat kulttuuritapahtumat, musiikki, käsi- ja taideteollisuusala, elokuva-ala, sisällöntuotanto, mainos- ja markkinointiala, kuvataide, muotoilu, estraditaide ja ohjelmapalvelut.¹¹ Rovaniemen alueella tehdyssä luovan toimialan markkinaselvityksessä todetaan luovan toimialan olleen ainoa yritysryhmä, jonka henkilöstökehitys ei kääntynyt laskuun vuositason tarkasteltuna vuoden 2009 laman aikana. Luovan alan liikevaihdossa on laman aikana nähty jopa kasvuprosentteja, esimerkiksi esittävässä taiteissa, graafisessa suunnittelussa, mainostoimistoissa sekä elokuvien videoiden ja televisio-ohjelmien tuotannossa.¹²

Samat liiketoiminnan lainalaisuudet pätevät luovilla aloilla kuin muillakin aloilla. (AS)

Ongelmat liittyvät myös luovilla aloilla yritysten päivittäiseen toimintaan, esimerkiksi tuotteistamiseen. (YN)

Luovien alojen yritykset saattavat usein kehitellä uusia innovaatiota ja toimintamalleja, joten niiden sulauttaminen vallitsevaan järjestelmään saattaa tuoda haasteita yrittäjille. (AS)

Luovan toimialan yritystoiminnan kehittäminen sai haastatelluilta yrittäjiltä jossain määrin kritiikkiä liiasta sitoutumisesta poliittisiin ohjelmiin ja strategioihin: ”toimintaan liikaa strategiatasolla, EU:ssa hyväksytyjen ohjeiden mukaisesti.” Strategisten linjausten sijaan yrittäjät kertoivat kaipaavansa enemmän käytännön toimenpiteitä

10 Lappi – Pohjoisen luova menestyjä. Lapin maakuntasuunnitelma 2030, 21 – 22.

11 Lapin luovan toimialan strategia 2008 – 2013, 5.

12 Luova Rovaniemi 2010, 3 – 4.

sekä yritysten yksilöllisyyden huomioimista. Kyse on kartoitushankkeen rajausten kannalta kiinnostavasta näkökulmasta. Yhtäältä luovat alat on erilaisissa strategioissa erotettu muista sektoriksi, johon kohdistetaan erityisiä kehitystoimenpiteitä. Ongelman muodostaa toisaalta kuitenkin toimialan sisäinen heterogeenisyys, joka tekee vaikeaksi kohdella luovan toimialan yrityksiä yhtenäisenä luovan toimialan blokkina tai ”luovana luokkana”.

Toisaalta erityisesti yritysneuvojat olivat sitä mieltä, että luovan alan yritysten liiketoimintaan liittyvät ongelmat ovat olennaisesti samoja kuin muillakin pk -sektorin yrityksillä, mutta totesivat samalla toiminnan päämäärien sekä yritysten tuotteiden ja palvelujen poikkeavan osin suurestikin muista toimialoista. Keskeisenä erottavana tekijänä oli tällöin yrityksen yksilöllisyys, joka saattoi liittyä yrittäjän persoonaan tai taitoon (esiintyvät taiteilijat ja käsityöläiset), toimintatapaan (uudet liiketoimintamallit) tai tuotteiden ja palveluiden ainutkertaisuuteen (taideteokset ja räätälöidyt tuotteet tai palvelut). Kartoituksen aikana luovan toimialan yrityksiä luonnehtivina tekijöinä nousivat esiin erityisesti mikroyrittäjyys, palveluyritykset, toimijoiden muodostamat verkostot ja yhteistoiminta sekä yritystoiminnan tavoitteisiin ja motivaatioon liittyvät seikat.

Monet yrityksistä ovat mikroyrityksiä

Alalla paljon pieniä yrityksiä. (AS)

Tyypillistä luovalle toimialalle on mikroyritysten suuri määrä.¹³ Mikroyrittäjyyden keskeinen rooli nousi esiin sekä yritysneuvojen että asiantuntijoiden haastatteluissa. Luovan toimialan strategian mukaan vuoden 2008 ensimmäisen neljänneksen aikana Lapissa toimi 460 luovan toimialan yritystä, joista 420 oli alle viiden henkilön yrityksiä, 30 yritystä työllisti 5-19 henkilöä ja 10 yritystä vähintään 20 henkilöä.¹⁴

Aineettoman varallisuuden hallinnan ja immateriaalioikeuksien näkökulmasta yritysten pieni koko ja niiden resurssien rajallisuus muodostivat keskeisimmän haas-

13 Kauppa- ja teollisuusministeriö 2007, 22, 24.

14 Lapin luovan toimialan strategia 2008 – 2013, 11.

teen pyrittäessä lisäämään yritysten mahdollisuuksia aineettoman pääoman tuoman lisäarvon hyödyntämiseen oikeudellista osaamista kehittämällä. Pienessä yrityksessä resurssit suunnataan liiketoiminnan pyörittämiseen, jolloin aikaa tai taloudellisia resursseja juridisen erityisosaamisen hankkimiseen ei välttämättä ole. Toisaalta haastatteluissa nousi esiin myös hyviä keinoja ja ehdotuksia, joilla yritysten voisi olla mahdollista kehittää oikeudellista osaamistaan riippumatta siitä, millaiset ovat niiden käytössä oleva resurssit. Näistä lisää Johtopäätökset -kappaleessa.

Myös muita kuin taloudellisia motivaatiotekijöitä

Monet luovan toimialan yrityksistä ovat kooltaan pieniä. Tämä johtuu muun muassa siitä, että joukossa on paljon yhden henkilön yrityksiä sekä sivutoimisesti yritystoimintaa harjoittavia. Usein luovan alan yrityksen käynnistämisen lähtökohtana onkin yrittäjän pyrkimys työllistää itsensä. Yritysneuvojen haastatteluissa eräänä aihepiirin lähestymistapana oli jakaa itsensä työllistämiseen pyrkivät yrittäjät yritystoiminnan aloittamiseen liittyvän motiivin ja tavoitteiden perusteella. Tällöin yrittäjistä muodostui kaksi ryhmää: yritystoimintaa liiketaloudellisesta päämäärästä harjoittavat henkilöt/yritykset, sekä yritykset, joiden tehtävänä oli tehdyistä toista laskuttaminen. Käytännön merkitystä erottelulla oli lähinnä tilanteissa, joissa luovan alan yrittäjän huomio keskittyi pääasiassa johonkin muuhun kuin liiketoiminnan pyörittämiseen. Yrittäjien luovat tavoitteet saattoivat haastateltujen mukaan johtaa joskus hankaluuksiin yritystoiminnassa.

Taiteellisilla aloilla motivaationa on usein oman toiminnan toteuttaminen. Ei osata tehdä valintaa sen välillä ollaanko taiteilija, joka toimii apurahoilla vai yrittäjä, joka toimii liiketaloudelliselta pohjalta. Rajaviiva jää usein vetämättä. (YN)

Yrittäjillä on usein tavoitteena oman elannon hankkiminen, ei niinkään liiketaloudelliset tavoitteet - erityisesti kädentaitajilla. (YN)

Osa ei varsinaisesti halua yrittäjäksi vaan tarvitsee kanavan, jonka kautta voivat laskuttaa. Kokopäiväinen liiketoiminnan tekeminen on eri asia kuin toiminimi ja satunnaiset työt. (AS)

Myös asiantuntijat näkivät yrittäjyyden ja esimerkiksi taiteellisen tai kulttuuritoiminnan menestyksellisen yhdistämisen luovan toimialan yritysten haasteena:

Tehdään kulttuuritekoja liiketoiminnan ohessa tai liiketoimintaa ja kulttuuritekoja ei eritellä. Tavoitellaan laajempaa näkyvyyttä ja oman toimintaympäristön muokkaamista. Tällöin vaarana on eläminen kädestä suuhun tai lainarahalla. Toisaalta on toinen sektori, joka asennoituu heti tekemään bisnestä. (AS)

Ihmiset ovat luonteeltaan enemmän taiteilijoita kuin yrittäjiä tai liikemiehiä. Tuotteen määrittely on erilaista. (AS)

Asiaan on kiinnitetty huomiota myös aikaisemmassa tutkimuksessa. Esimerkiksi *Andersén* ja *Vaihekoski* pitivät yritysten toiminta-ajatusten erilaisuutta perustavana erona kulttuurialan yritysten ja perinteisten toimialojen välillä. Syynä on perinteinen ajattelutapa, jonka mukaan yrityksen olemassaolon tarkoituksena on tuottaa omistajalleen taloudellista lisäarvoa. Kulttuuriteollisuuden toimialalla tämä ei kuitenkaan yleisesti päde, vaan alan yrittäjät näkevät yritystoimintansa pikemminkin elämäntapana. Toiminta ei useinkaan pyri maksimoimaan taloudellisia hyötyjä. Liikkuvuutta voittoa tavoittelemattoman ja kaupallisen toiminnan välillä kuitenkin tapahtuu. Liikkuvuuden on todettu olevan kulttuuriyrityksissä vilkasta, minkä on katsottu johtuvan osittain siitä, että korvaus voittoa tavoittelemattomasta toiminnasta ei aina ole riittävän suuri.¹⁵

Palveluyrittäjyys

Liiketoimintamallit pääsääntöisesti palvelujen myyntiä. (AS)

Suuri osa luovan toimialan yrityksistä toimii palvelualoilla. Palveluala on jatkuvassa muutosten tilassa. Palvelualaan kohdistuvia muutospaineita on tarkasteltu esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliiton palvelujen tulevaisuutta tarkastelleissa rapor-

¹⁵ Andersén ja Vaihekoski 2001, 17.

teissa Palvelut 2020. Kohti palvelujen tulevaisuutta ja Palvelut 2020. Osaaminen kansainvälisessä palveluyhteiskunnassa. Palvelualoihin vaikuttavia muutospaineita sisältyy esimerkiksi globalisaatiokehitykseen ja siihen liittyvään palvelutuotteiden kansainvälistymiseen esimerkiksi digitaalisten jakelukanavien kautta.

Monesti luovan alan liiketoiminta vaatii verkostoja, kumppaneita. Toisaalta luovan alan markkinat voivat olla maailmanlaajuiset. Liiketoiminta ei ole yleensä fyysiseen paikkaan sidottua, vaan Internetiä hyödyntäen voi asiakkaita olla maailmanlaajuisesti. (AS)

Oikeudellisesta näkökulmasta palvelujen kansainvälistymiseen Euroopassa vaikuttaa suurelta osin unionin palveludirektiivi. Direktiivi on osa Lissabonin strategiaa, ja siinä asetetaan neljä pääasiallista tavoitetta palvelujen sisämarkkinoiden toteuttamiseksi. Ne ovat sijoittautumisen ja palvelujen tarjoamisen vapauden edistäminen EU:ssa, palvelujen vastaanottajien oikeuksien vahvistaminen silloin, kun nämä toimivat palvelujen käyttäjinä, palvelujen laadun edistäminen sekä toimivan hallinnollisen yhteistyön luominen jäsenvaltioiden välille. Direktiivillä pyritään luomaan yleiset oikeudelliset puitteet, jotka edistävät palveluntarjoajien sijoittautumisvapautta ja palvelujen vapaata liikkuvuutta ja varmistavat samalla palvelujen korkean tason. Direktiivissä vahvistetaan samalla yleissäännökset, joiden avulla palveluntarjoajien sijoittautumisvapautta ja palvelujen vapaata liikkuvuutta pyritään edistämään.¹⁶ Tulevaisuudessa yleiset toimintatavat, tuotteet, tavarantoimittajasuhteet ja hankintakanavat muuttuvat yhä kansainvälisemmiksi. Vastaavasti myös kilpailu kiristyy ja lisää yritysten pitkän aikavälin strategisen suunnittelun painoarvoa entisestään. Globalisaatiokehitys vaikuttaa palveluntuottajiin, niiden toimintatapoihin ja asiakkaisiin, sillä yritysten on hallittava kansallisen liiketoiminnan lisäksi kansainvälistä liiketoimintaa.¹⁷

Kansainvälisyys ei välttämättä tarkoita, että tehdään isoa. Toiminta voi olla samaa mikrotoimintaa, mutta maantieteellisten etäisyyksien yli. (YR)

16 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/123/EY, annettu 12 päivänä joulukuuta 2006, palveluista sisämarkkinoilla EUVL L 376, 27.12.2006, 68

17 Elinkeinoelämän keskusliitto 2006, 8

Osaltaan globalisaatiota ja kansainvälistymistä lisäävät *tietotekniikan kehittyminen, Internet ja langaton viestintä*. Yritysten liiketoimintaa ohjaa erityisesti teknologisen kehityksen nopeus. Toisaalta myös maailmanlaajuisille markkinoille pääsy on helppompaa ja nopeampaa tiedon, tuotteiden ja palvelujen siirtyessä nopeasti ja edullisesti tietoverkkojen välityksellä. Seurauksena edellä mainituista kehityssuunnista on usein palvelujen ulkoistaminen, joka antaa kehitymis- ja kilpailumahdollisuuksia yhä uusille ja myös pienille yrityksille. Kansainvälistyminen näkyy palveluyritysten toiminnassa myös toisella tavalla. Yritysten asiakaskunta kansainvälistyy. On arvioitu, että suomalaisilla palveluyrityksillä on tulevaisuudessa huomattavan paljon kansainvälisiä asiakkaita. Tämä vaikuttaa kulutuksen rakenteeseen, mutta samalla ulkomaisten asiakkaiden määrän kasvu synnyttää uudenlaisia palvelutarpeita ja vaikuttaa asiakaspalveluun. Palveluntuottajien on ymmärrettävä erilaisia kulttuuritekijöitä. Tämä voi olla haaste osaamiselle.¹⁸

Palveluyritysten ydin löytyy asiakkaalle tarjotusta palvelusta. Teknologia toimii tällöin avustavana ja toimintaa mahdollistavana tekijänä. Teknologiaa hyödyntämällä lisätään kilpailukykyä, ja teknologinen kehitys johtaa usein myös uusien liiketoimintamallien kehittämiseen. Teknologian hyväksikäyttö ja perinteisten rutiinitehtävien automatisointi mahdollistaa palveluyritysten keskittymisen asiakaspalveluun. Asiakaspalvelua tukee myös verkostoituminen, jonka uskotaan muuttavan palvelualoja merkittävästi. Asiakkaalle voidaan esimerkiksi räätälöidä palvelukokonaisuuksia useamman palvelun tarjoajan välisenä yhteistyönä. Useissa tapauksissa yksi toimija on kuitenkin vastuussa koko palveluketjusta. Asiakkaalle toiminta näkyy kuitenkin ”yhden luukun” -periaatteena riippumatta siitä, kuinka laaja tai monitahoinen kokonaisuus itsessään on. Muutos näkyy erityisesti eri alojen rajapinnoissa, joilla palveluyritykset usein toimivat. Tulevaisuudessa alojen rinnakkaiskehitys korostuu entisestään, jolloin toimialojen rajat puolestaan hämärtyvät.¹⁹

Elinkeinoelämän keskusliiton tutkimuksessa on arvioitu kaikkien palvelualojen lähentyvän toisiaan vuoteen 2020 mennessä. Joillakin aloilla lähentyminen näyttäisi olevan toisia voimakkaampaa. Tarvetta ja kysyntää on monialayhteistyölle,

18 Elinkeinoelämän keskusliitto 2006, 9

19 Elinkeinoelämän keskusliitto 2006, 9 – 11.

sillä monipuolisten ja kokonaisvaltaisten palvelujen kysyntä on suurta. Toisaalta rajapinnat muodostuvat hedelmällisiksi myös uusien innovaatioiden kannalta. Rajapinnoilla syntyvien innovaatioiden konseptointi ja tuotteistaminen luovat vientimahdollisuuksia, jolloin myös verkosto-osaamisen tarve korostuu. Palvelualojen toimintaympäristön uudelleen rakentuminen on yksi suurimmista tulevaisuuden haasteista. Muutoksen arvioidaan näkyvän varsinkin seuraavissa: yksityisten ja julkisten toimijoiden yhteistyön lisääntyminen julkisten palvelujen tuottamisessa, eläkkeellä olevan väestön varallisuuden kertyminen ja sen ohjautuminen käyttökohteisiin, toimiminen globaaleilla markkinoilla, yritysten valmius muutosherkkyteen, palvelutuotannon osittainen siirtäminen matalamman kustannustason maihin, teknologinen kehitys ja digitalisointi, ennakoinnin sekä ihmisten ja osaamisen johtamisen korostuminen johdon osaamisalueena, työvoiman saatavuus, ulkomaisen työvoiman perehdyttäminen työtehtäviin ja vallitsevaan työkuulttuuriin sekä työntekijöiden osaaminen ja osaamisen kehittäminen.²⁰

Paikallisuuden ja globaalisuuden suhde luovilla aloilla on kiinnostava. Suurella osalla luovien alojen yrityksistä toimintakenttä voisi olla jo alusta alkaen kansainvälinen tai globaali. Lapissa yrityksen asiakaskunta on rajallinen, joten eräänä mahdollisuutena yrityksiä voisi kehittää siten, että jo lähtökohta olisi globaali. Globaalien kenttien hallinta on kuitenkin haasteellista. Yritysten kansainvälistyminen edellyttää tukipalveluja ja valmiuksien tukemista myös juridiikassa. Luovien alojen kansainvälistymiseen sisältyy paljon potentiaalia, mutta haastatteluissa myös kritisoitiin liikaa intoa yritysten kansainvälistämiseen. Jos yritys ei ole kiinnostunut kasvamaan ja kansainvälistymään, siitä saattaa jo alkuvaiheessa aiheutua ongelmia esimerkiksi rahoituksenhaun yhteydessä.

Kansainvälisyyden ylikorostaminen voi olla ongelma. Ei kiinnitetä riittävästi huomiota yrityksiin, joilla voi olla paikallisesti menestymisen mahdollisuuksia, mutta ei varsinaista kansallista potentiaalia. Tällöin ei nähdä mahdollisuutta esimerkiksi franchising toiminnan kehittymiseen ajan myötä. Pienestä alusta voi myöhemmin kehittyä kansainvälinen yritys. (YN)

20 Elinkeinoelämän keskusliitto 2006, 13

Osa kartoitushankkeen yrityksistä oli jo kohdannut kansainvälistymiseen liittyviä haasteita ja verkostoituminen askarrutti useampaa yritystä, samoin kuin verkostoitumisen myötä keskeisiksi muodostuvat sopimusoikeudelliset kysymykset. Varsinkin palveluyritysten osalta kansainvälistymiseen liittyy suuria oikeudellisia haasteita, jotka on jo osin tiedostettukin:

Iso osa luovien alojen yrityksistä ei halua kasvaa tai kansainvälistyä. Taustalta on yhtäältä tietoisuus siitä, että kasvaminen tuottaa lisää töitä, alihankkijoiden etsiminen jne. Toisaalta pelätään riskejä ja mietitään, millaisia sopimuksia pitäisi tehdä tai entäpä jos tuote tai palvelu viedään tai kopioidaan. (AS)

Ideoiden ja metodien suojaaminen kun palvelupilotteja lähdetään viemään maailmalle? (YR)

Yritysneuvojan vastuu: pitää kannustaa yritystä kasvuun, mutta toisaalta huomioida yrityksen riskien kantokyky. (YN)

Yhteistoiminta, verkostot ja alihankintaketjut

Yrityshaastatteluissa kasvu ja kansainvälistyminen liitettiin läheisemmin verkostoitumiseen kuin yrityskoon tai tuotannon volyymin ja viennin kasvattamiseen. Haastatteluissa nousi esiin ajatus kasvusta ”omalla tavalla”, eli erilaisten verkostojen, poolien ja useamman pienen toimijan yhteistyönä. Aihepiiriin liittyvät osittain kasvanut kiinnostus osuuskuntia kohtaan ja toisaalta digitaaliseen liiketoimintaan kehittyneet jakelukanavat esimerkiksi musiikille tai mobiililaitteiden sovelluksille. Verkostot ja pooliutuminen nähtiin vaihtoehtona erityisesti siksi, että ne mahdollistivat mikroyritykselle päätöksentekovallan säilyttämisen yrityksessä, nopean reagoimisen muutoksiin. Lisäksi ne pienensivät taloudellista riskiä. Voidaan sanoa, että luovan alan yritysten verkostoyhteistyöhön sisältyy suuria kehittämismahdollisuuksia.²¹

21 Esim. Andersén ja Vaihekoski 2001.

Pooliutuminen on tärkein asia. Poolit ovat hyvin äkkiä kansainvälisiä. Niissä yhdistyy uudentyyppinen ajattelutapa, kyky liikkua ja uudentyyppiset ajattelumallit. (YR)

Luovilla aloilla yritysten koko on usein pieni, tämä vaatii vahvaa verkosto-osaamista. Lisäksi substanssi omaan osaamiseen ja näkemykseen on erittäin vahva. (AS)

Kulttuurialoja koskeneessa tutkimuksessa on todettu yhteistyön olevan lähes välttämätöntä yritysten toiminnan kannalta. Yrityskoot ollessa pieni kaikkea menestymiseen tarvittavaa osaamista ei aina ole mahdollista sisällyttää yrityksen omaan organisaatioon. Mikroyrittäjyys sekä toiminnan perustuminen yrityksessä työskentelevien henkilöiden yksilölliseen osaamiseen (inhimillinen pääoma) muodostavat yhdessä taustan sille, että alan yhteistyömuodot ja -verkot ovat joskus hyvin riippuvaisia henkilösuhteista.²²

Toiminta kasvaa usein verkostojen kautta, ei puhuta niinkään kasvuyrityksistä [yrityksen koon kasvu]. (AS)

Eräänä tulevaisuuden trendinä nousi esiin myös eri alojen yritysten keskinäisten palveluryhmien muodostuminen. Palveluryhmät mahdollistavat laajempien tuotteiden tarjoamisen. Pienten yritysten keskinäinen verkostoituminen ja yhteistyö nähtiin tällöin keinona sekä tietyn toimeksiannon toteuttamisessa tarvittavan osaamisen hankkimiseen että suurempien toimeksiantojen vastaanottamisen silloin kun niitä on tarjolla. Yhteistyö on nähty yrityksen näkökulmasta usein työvoiman palkkaamista kannattavampana vaihtoehtona. Yhteistyö muun muassa mahdollistaa paremman sopeutumisen toimintaympäristössä, jossa osaamisen tarpeessa tai tarjolla olevien toimeksiantojen koossa ja määrässä voi tapahtua suuriakin muutoksia.

Kartoituksessa esiin nousseista yhteistoiminnan muodoista voidaan erottaa kolme päätyyppiä: keskenään samankokoisten toimijoiden muodostamat verkostot, alihankintaketjut ja osuuskunnat. Keskenään samankokoisten toimijoiden kumppanuuksia yrityksille muodostuu sekä saman alan että eri alojen yritysten kanssa.

22 Andersén ja Vaihekoski 2001, 4.

Merkityksellistä on näiden verkostojen käyttäminen myös tiedon ja osaamisen jakamiseen ja sitä kautta toiminnan kehittämiseen.

Enää ei pelätä, että idea varastetaan - vaan lähdetään etsimään verkostoja, jotta asema ensimmäisenä keksijänä voitaisiin hyödyntää. (AS)

Tiedon ja osaamisen jakaminen näyttäisi olevan tyypillistä erityisesti pelialan yrityksille. Tämä havainto on tehty myös Rovaniemen seudun luovien alojen markkinaselvityksessä²³, luovien alojen kansainvälistymistä koskevassa selvityksessä²⁴ ja digitalisoitumisen vaikutuksia luovien toimialojen liiketoimintamalleihin koskevassa selvityksessä.²⁵ Taustatekijöinä pelialan yritysten verkottumiselle ja tiedon jakamista koskevalle positiiviselle asenteelle on pidetty alan jo lähtökohtaisesti kansainvälistä luonnetta²⁶ sekä tuotettavien nimikkeiden suurta määrää.²⁷ Kun markkinat tuotteille ovat jo lähtökohtaisesti globaalit, yritykset eivät kilpaile keskenään tietyn maantieteellisen alueen asiakkaita, vaan hyötyvät keskinäisestä yhteistyöstään pyrkiessään yksissä tuumin kansainvälisille markkinoille.

Alihankinnan on todettu olevan yleisin kulttuurialan yhteistyömuodoista kulttuurialoilla. Alihankintaketjuja käytetään lähes kaikissa tuotannoissa erityisesti niillä toimialoilla, joille on tyypillistä runsas freelance-toimijoiden määrä.²⁸ Alihankintaketjut tulivat kartoituksessa esiin erityisesti animaatiotuotantojen, graafisen alan yritysten ja mainostoimistojen toiminnan yhteydessä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että isommat yritykset ulkoistavat osan toimeksiantoon liittyvistä tehtävistä. Alihankinnan etuna haastatteluissa nähtiin myös oppiminen. Menestyvien isojen yritysten käyttäessä pienempiä tai yksittäisiä toimijoita alihankkijoina kyetään välittämään samalla osaamista. Toimeksiantoon liittyvää osaamista välittyy isommilta toimijoilta pienemmille, jolloin myöhemmin tapahtuva oman yrityksen perustaminen tai toiminnan kasvattaminen on turvallisempaa.

23 Luova Rovaniemi 2010

24 Nikula [et al.] 2009

25 Stenvall-Virtanen [et al.] 2011

26 Nikula et al. 2009, 23 – 24; Stenvall-Virtanen et al. 2011, 121

27 Luova Rovaniemi 2010, 12

28 Andersén ja Vaihekoski 2001, 4

Eräänä uudentyypisenä yritystoiminnan muotona esiin nousee luovan toimialan *osuuskuntatoiminta*. Osuuskunta sinänsä ei kuitenkaan ole uusi ilmiö. Ensimmäinen osuuskuntia koskeva yhteisölaki tuli voimaan Suomessa vuonna 1901.²⁹ Osuuskunta on osakeyhtiön ohella keskeisin yhtiömuoto Suomessa.³⁰ Osuuskuntatoiminnasta on luovien alojen kehittämisessä kuitenkin löytynyt uusia hyötyjä, kun osuustoiminnassa on suuntauduttu välttämään liiallista teoretisointia ja ideologisuutta ja keskitytty taloudellisiin kysymyksiin. Osuuskuntatoiminnan pääperiaatteet voidaan kiteyttää kahteen kohtaan: miten suurissa osuuskunnissa turvataan aito ja uskottava demokratia, ja miten pääomakysymykset ratkaistaan pitämällä osuuskunta edelleen itsenäisenä.³¹

Hyvänä esimerkkinä osuuskuntien uudentyyppisistä mahdollisuuksista ovat taiteilijaosuuskunnat, joiden hankaluutena on markkinoiden pienuus, sekä toimijoina olevien mikroyritysten hankaluudet markkinoinnissa ja riittävän laajan osaamisen löytämisessä. Lisäksi toimintamuodot, joissa on kyettävä aktivoimaan joustavasti useanlaista erityyppistä osaamista saman projektin puitteissa, näyttäisivät kykenevän vastaamaan luovien alojen tarpeeseen erityisen hyvin. Myös osuuskunnan varsinainen, laissa määritelty tarkoitus tukee luovien alojen toimintaa. Osuuskunnan tarkoituksena on lain mukaan jäsentensä talouden ja elinkeinon edistäminen. Lisäksi tarkoitukseen kuuluu osuuskunnan jäsenen oikeus osuuskunnan palvelujen käyttämiseen. Toisaalta osuuskunnan pääasiallinen tarkoitus voi olla myös aatteellisen tarkoituksen yleinen toteuttaminen.³²

Osuuskunnat yritystoiminnan muotona ovat lisänneet kiinnostavuuttaan kansallisellakin tasolla erityisesti aloittavien sekä kulttuuria tai taiteellisia arvoja painottavien luovan alan toimijoiden keskuudessa. Tämä voi johtua esimerkiksi osuuskuntien moniin yhtiömuotoihin verrattuna kevyemmästä hallintorakenteesta sekä toimijoiden näkökulmasta yleensä pienemmästä taloudellisesta riskistä. Toisaalta myös yritykset voivat perustaa yhteistoimintansa tueksi osuuskuntia.³³

29 Pöyhönen, Seppo 2005, 13

30 Mähönen ja Villa 2006, 1

31 Pääomakysymykset tulisi pystyä ratkaisemaan uhraamatta osuuskuntien itsenäisyyttä ja jäsenkunnan arvoihin pohjautuvaa olemusta. Ks. Laurinkari 2004, 55 - 56.

32 Mähönen ja Villa 2006, 4 - 5.

33 Ks. esim. Yhdessä yrittämään! –hanke.

Asiakkaiden ja sidosryhmien muuttuva rooli sekä avoin innovaatio

IPR:n subde avoimuuteen ja yhteisöllisyyteen? (AS)

Verkostoitumisen lisäksi suurta kiinnostusta kohdistui erilaisiin avoimen innovaation muotoihin ja avoimeen lähdekoodiin. Tällä hetkellä kehityksen suunta näyttäisi olevan kohti sidosryhmä- ja yrityksen rajojen hämärtymistä. Avoimet toimintamallit liittyvät osaltaan luovan toimialan yhteisölliseen toimintatapaan ja verkostoitumiseen. Tässä perspektiivissä tapahtuu myös asiakkaan roolin muuttumista. Perinteinen kuluttaja-asiakas ottaa vastaan tarjottavan palvelun ja tyytyy tai ei tyydy siihen. Muuttuvassa asiakasroolissa asiakas ei enää jää vain passiivisen kuluttajan osaan, vaan hänelle tarjotaan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti palvelun sisällöntuotamiseen tai uusien tuotteiden suunnitteluun. Erityisesti matkailun alalla, mutta myös muilla aloilla tuotekehittely ja tuotesuunnittelu suuntautuvat yhä enemmän kohti yritysten ja asiakkaiden yhdessä tekemistä. Hyvänä esimerkkinä tästä on elämysuote. Asiakas voidaan ottaa mukaan tuotekehitykseen jo varhaisessa vaiheessa, jolloin saadaan tietoa siitä, mitä asiakas arvostaa ja mitä hän odottaa tai haluaa. Samalla saadaan myös tietoa siitä, vastaako kokemus yrityksen tavoittelemaa brändiä. Asiakkailta saamansa tiedon avulla yrittäjä voi yrittää kehittää palvelustaan entistä toimivamman, hyödyllisemmän ja haluttavamman. Keskeiseksi tehtäväksi matkailupalveluiden ja matkailutuotteiden tuotekehittämisessä onkin muodostunut sen arvioiminen, miltä palvelu tuntuu ja millaisia tunteita se saa kokijassaan aikaan.³⁴

Eri alojen rajapinnoilta haetaan uusia ideoita ja yhteistyömalleja. Nämä ovat paikkoja joissa syntyy mielenkiintoisia tuotekehitysprojekteja ja joissa luovia aloja tarvitaan mukana. (AS)

Asiakkaan ja palveluntarjoajan muuttuvaa keskinäistä roolia voidaan tarkastella myös palveluprosessin kautta. Samalla voidaan pohtia palvelumuotoilun istuvuutta muuttuvien roolien hahmottamiseen. Keskeisessä roolissa palveluprosessissa on

34 Kauppinen 2010, 22 – 23.

aina tavalla tai toisella arvokas informaatio. Asiakkaan näkökulmasta tarkasteltaessa arvo lähtee suoraan kuluttajan tarpeista, jolloin informaation arvo määritellään kulloisenkin kuluttajan näkökulmasta. Samallakin informaatiolla on yleensä erilaisille ihmisille erilaista arvoa. Arvon tunnistamisella on selkeä rooli informaatiovirran suuntaamisessa. Toisaalta kuluttajan informaatiolle asettama arvo perustuu usein sen mahdollisuuteen tuottaa elämyksiä. Elämysteollisuus onkin ollut ensimmäisiä asiakaslähtöisen tarkastelutavan hyödyntäjiä.

Asiakasrajapinnassa on tapahtunut toinenkin muutos, joka liittyy suoraan palveluiden ja palveluprosessien ohjaamiseen. Palveluprosesseissa kulkeva informaatio vaikuttaa samalla prosessien ohjaamiseen, sillä informaation käyttäminen edellyttää aina elämyksellisyyttä ja tuotteen kokemista, jotta sille voidaan antaa jokin arvo. Informaation kokemuksellinen luonne erottaa informaation fyysisestä tuotteesta myös siten, että informaatio on elämystuote aina kun sitä tuotetaan tai hyödynnetään. Informaatio ei siten olekaan omistettavissa oleva tuote tai hyödyke, vaan muodoltaan aina aktiivista. Informaatio on koettava, ei omistettava perinteisen omistusoikeusajattelun mukaisin tavoin. Informaation voidaan ajatella muodostuvan vuorovaikutuksesta, jolloin vuorovaikutuksen osapuolina ovat ainakin informaatio itse ja vuorovaikutuksen ympäristö. Informaatio on prosessi, joka määrittyy erilaisiksi suhteiksi.³⁵ Usein tässä yhteydessä voidaan puhua jopa suhdeverkoista ja suhdeverkostoista.

Yhtäältä suojataan enemmän, toisaalta tarjotaan avoimen lähdekoodin puitteissa. (AS)

In an unclear situation, there is best to have a license. (YR)

Av-median puolella kansallinenkin keskustelu siitä, mitä myynti varsinaisesti on, oikeuksien myynti vai avoimen lähdekoodin tuotteena tarjoaminen. (AS)⁴

Monessa luovien alojen tuotteessa yhdistyvät eri alojen osaaminen ja yksittäisten toimijoiden kyvyt. Avointa lähdekoodia käytettäessä osa tuotteesta rakentuu val-

35 Shapiro ja Varian 1999, 5; Czerniawska ja Potter 1998, 223.

miille palikoille. Avoimessa innovaatiossa ideoita ja näkökulmia kerätään eri lähteistä esimerkiksi asiakkailta. Myös alihankintaketjut voidaan nähdä eräänä tapana kerätä yhteen laajemman tuotteen tai palvelun tuottamiseen tarvittavaa osaamista. Avoimen lähdekoodin ja esimerkiksi *creative commonsin* käyttömahdollisuudet ovat erilaiset erilaisissa konteksteissa, joista keskeinen on erottelu yksityiseen ja kaupalliseen käyttöön.³⁶ Taloudellisen intressin mukanaolon takia yritystoiminnassa kannattaakin pelata varman päälle ja varmistaa, että materiaalin käyttöön on varmasti saatu asianmukaiset luvat ja oikeudet.

36 Creative commons -ajattelutavasta ja sen sovellutuksista, ks. lähemmin Hietanen – Oksanen – Välimäki (2007). *Community Created Content. Law, Business and Policy.*

3

AINEETON VARALLISUUS LUOVAN TOIMIALAN YRITYKSESSÄ

Varallisuus-oikeus osana oikeusjärjestystä sääntelee yksityisten välisiä taloudellisia suhteita ja heidän oikeusasemiaan näiden suhteiden osapuolina. Varallisuus-oikeuden alaan kuuluvat näin ollen varallisuus-oikeuksien syntyä ja sisältöä, siirtämistä ja lakkaamista sekä oikeudenhaltijan suojaa koskevat kysymykset. Toimijoina voivat tällöin olla sekä yksilöt että yritykset - luonnolliset ja oikeushenkilöt. Varallisuus-oikeuden lisäksi yksityisen välistä taloudellista toimintaa markkinoilla säännellään kauppaoikeudessa.¹

Varallisuus-oikeuden kantavia instituutioita ovat perinteisesti olleet sopimus, omistus ja vahingonkorvaus. 1800-luvulla perusarvoihin lisättiin yksityisautonomia, sopimusvapaus ja omistajan ehdoton määräysvalta omaisuudestaan. Varallisuus-oikeutta onkin kutsuttu vapaan vaihdannan erityisoikeudeksi. Oikeudellisesta näkökulmasta varallisuus eli omaisuus koostuu yksittäisistä, oikeusjärjestelmän puitteissa tunnustetuista, subjektiivisista varallisuus-oikeuksista. Viime aikoina omistuskohteiden arvonmäärityksessä on alettu pitää käyttöarvoa tärkeämpänä kohteiden vaihdannallista eli markkina-arvoa. Samalla konkreettisten esineiden on entistä selvemmin nähty rinnastuvan muihin vaihdannassa tärkeisiin varallisuusetuksiin, kuten saataviin, yhtiöosuuksiin ja immateriaalioikeudellisiin kohteisiin.²

1 Saarnilehto et al. 2004

2 Saarnilehto et al. 2004

3.1 Aineeton pääoma ja aineeton varallisuus

Aineeton varallisuus käsitteenä voidaan lyhyesti määritellä siten, että sillä tarkoitetaan varallisuusarvoista aineetonta omaisuutta. Taloustieteellinen termi aineeton pääoma on käsitettä lähellä, mutta laajempi koska sen on katsottu sisältävän yrityksen kaikki ei-rahamääräiset ja ei-fyysiset resurssit, riippumatta niiden luonteesta tai siitä, ovatko ne yrityksen omistuksessa tai määräysvallassa. Voidaan sanoa, että yrityksen varallisuusarvoiset immateriaalioikeudet kuten patentit, lisenssit ja tavaramerkit ovat talouden näkökulmasta tarkasteltuna aineetonta pääomaa³. Samoin esimerkiksi hyvin hoidetut sopimukset voidaan laskea osaksi yrityksen suhdet pääomaa.

Aineettoman varallisuuden ja luovuuden yhteys havainnollistuu luontevasti esimerkiksi tarkasteltaessa innovaatiotoimintaa. Tekesin katsauksessa aineettoman pääoman on todettu muodostavan merkittävän innovaatiotoiminnan taustalla vaikuttavan tekijän. Tutkimus- ja kehitystoiminnalla pyritään usein myös lisäämään aineetonta pääomaa. Innovatiivisuuden mittarina on tutkimus- ja kehitystoimintaan tehtyjen investointien lisäksi käytetty usein patenttien määrää ja laatua. Kaikki innovaatiotoiminta ei näy tutkimuksen ja kehitystoiminnan investointeina, eikä kaikki innovaatiotoiminta johda patenteihin.⁴

SITRA:n Kansallisen ennakkointiverkoston Yritystoiminnan tulevaisuus -työryhmässä on pohdittu aineettoman lisäarvon merkitystä tuotannon kehittymisen kannalta. Asiantuntijaryhmän loppuraportin mukaan perinteisessä teollisessa tuotannossa raaka-aineista työstettiin koneiden avulla fyysisiä tuotteita kuten autoja, jääkaappeja, rakennuksia, ruokaa ja vaatteita. Ihminen oli tällöin tuotantoprosessin osa, eräänlainen koneen käyttäjä. Tietoyhteiskunnassa ihmiset ovat alkaneet ostaa tuotteiden sijaan merkityksiä, elämyksiä, palveluita ja tietämystä, joiden tuotannossa aineettomat elementit nousevat keskeiseen asemaan. Aineeton tuotanto perustuu älyyn, luovuuteen, kommunikaatioon ja tietoon, jolloin pääosaan on nousut tuotteen aineeton lisäarvo, raaka-aineiden ja koneiden jäädessä sivurooliin.⁵

3 Ojala 2008, 29, 344

4 Tekes 2010, 16.

5 Hautamäki 2008, 3.

Luovan toimialan tuotteet voivat olla aineellisia, aineettomia tai näiden yhdistelmiä ja niiden arvo muodostuu usein muusta kuin pelkästään raaka-aineena käytettyjen materiaalien hinnoista. Esimerkiksi kulttuuriteollisuudessa tuotteiden arvo perustuu pitkälle niiden kulttuuriarvoon, jolla tarkoitetaan tuotteeseen liittyviä merkityksiä, jotka tuotteen tekijä on siihen liittänyt. Luovan toimialan tuote voi siten olla materiaallinen, immateriaalinen tai näiden molempien yhdistelmä.⁶ Tyypillisiä luovan toimialan aineettomia tuotteita ovat esimerkiksi design-esineet, käsityöt ja taideteokset. Tyypillisiä aineettomia tuotteita ovat puolestaan tapahtumat, esitykset sekä esimerkiksi matkailun ohjelmapalvelutuotteet.

Aineeton pääoma ei kuitenkaan ole muusta liiketoiminnasta irrallinen tekijä, joka voitaisiin ikään kuin liimata tuotteen päälle ja joka sellaisenaan johtaisi yrityksen arvon kasvuun. Aineettomassa pääomassa on suurelta osin kysymys perinteisten liiketoiminnan osa-alueiden uudelleennimeämisestä. Toisaalta yrityksen menestys ei myöskään ole riippuvainen ainoastaan aineettomaan pääomaan keskittymisestä tai siihen investoinnista. Tässä mielessä aineeton pääoma on kokoava käsite, ja siihen vaikuttaminen on mahdollista pyrkimällä johdonmukaisesti vaikuttamaan omiin menestystekijöihinsä aineettoman pääomaan liittyvien konkreettisten toimenpiteiden avulla. Esimerkiksi henkilöstön osaaminen on perinteisesti muodostanut yritystoiminnan keskeisen osan. Toisaalta yritykset, jotka ovat onnistuneet luomaan itselleen sitoutuneen asiakaskunnan tai vahvan brändin, ovat yleensä kyenneet parempaan tuote- tai palveluhinnoitteluun. Tämä on puolestaan näkynyt yrityksen pörssikurssissa. Tutkimuksen ja tuotekehityksen merkitys on aina ollut suuri, koska kehitellymmät tai testatut (niin sanotusti paremmat) tuotteet myyvät enemmän. Verkostosuhteet ovat olleet aina, ja ehkä aiemmin jopa nykyistä tärkeämpiä. Aineettomassa pääomassa ei siis ole kyse täysin uudesta ilmiöstä vaan se palautuu pyrkimykseen palauttaa ja systematisoida yritystoimintaan aina kuuluneita osa-alueita yhden kokoavan kehyksen alle.⁷

Aineettoman pääoman yhteydessä puhutaan usein immateriaalioikeuksista. Immateriaalioikeus jaetaan yleensä kahteen pääalueeseen, jotka ovat tekijän-

6 Andersén ja Vaihekoski 2001, 17.

7 Tekes 270/2010, 69.

oikeus ja teollisoikeus. Immateriaalioikeudet ymmärretään tällöin erityisiksi varallisuusosoikeuksiksi, joiden tavoitteena on suojata henkisen työn tuloksia.⁸ Henkisiä aikaansaannoksia ovat esimerkiksi keksinnöt tai taideteokset, tunnusmerkkejä puolestaan muun muassa tavaramerkki ja toiminimi. Karkeasti jaoteltuna teollisoikeuksiin kuuluvat kaikki muut immateriaalioikeuden alaan kuuluvat yksinoikeudet tekijänoikeutta lukuun ottamatta. Toisinaan immateriaalioikeuteen luetaan kuuluvaksi myös sopimatonta kilpailua koskeva normisto, jota ei kuitenkaan ole toteutettu yksinoikeusmuodossa.⁹ Oikeudellisesta näkökulmasta aineeton varallisuus ja aineeton pääoma ilmenevät yritystoiminnassa pääasiassa tietynsisältöisinä varallisuusosoikeuksina, jotka voivat olla enemmän tai vähemmän havaittavassa yhteydessä tiettyihin konkreettisiin kohteisiin.

3.2 Luovalle toimialalle tyypilliset aineettoman varallisuuden muodot

Isoissakaan yrityksissä ei välttämättä ymmärretä osaamispääoman arvoa. (YN)

Opetus- ja kulttuuriministeriön luovuusstrategiassa luovuus on määritelty seuraavalla tavalla: luovuus on kykyä yhdistellä merkityksiä ja asioita ennen kokemattomilla tavoilla. Luovuus nousee yksilöiden henkisestä liikkuvuudesta ja ajattelun avaruudesta. Elin- ja toimintaympäristön monimuotoisuus ja joustavuus mahdollistavat sen toteutumisen. Halu toimia vapaasti ja ottaa riskejä siivittää usein luovuutta. Luovuuden kannalta on tärkeää, että riskinoton mahdollisuudet, perusturvallisuus ja kansalaisten keskinäinen luottamus ovat tasapainossa. Innovatiivisuus puolestaan on määritelty kyvyksi ja uskallukseksi viedä luovat ideat uusiksi tuotteiksi, palveluiksi tai käytännöiksi työ- ja muissa yhteisöissä ja organisaatioissa. Innovatiivisuuden toteutumista edesauttaa, jos yhteisö arvostaa luovuutta, ja jos organisaation toimintakulttuuri, johtamis-, ohjaus- ja palkitsemisjärjestelmät sekä resurssit saa-

⁸ Oesch ja Pihlajamaa 2008, 26.

⁹ Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa antaa täydentävää suojaa varsinaisten immateriaalioikeuksiin perustuvien yksinoikeuksien ulkopuolisissa tilanteissa. Ks. Salmi [et al.] 2008, 82. Myös verkkotunnukset luetaan toisinaan osaksi aineettomien oikeuksien ryhmää. Kiuru 2010, 15.

daan tukemaan sitä. Lisäksi innovatiivisuus edellyttää esteetöntä, muodolliset rajat ylittävää vuorovaikutusta organisaatioissa ja niiden kesken.¹⁰

Luovuuksstrategian määritelmä soveltuu hyvin luovan toimialan yrityksiin, joiden keskeisen tuotannon tekijän osaamis-pääoma ja uutta luovat ideat muodostavat. Esimerkiksi eräässä yrityshaastattelussa yrittäjä määritteli yrityksen aineetoman varallisuuden ja keskeisen tuotannon tekijän olevan ”sitä osaamista mitä mulla on”.

Mielenkiintoinen uudenlaisen toiminnan muoto on myös *pooliutuminen*. Pooliutumista voidaan tarkastella eräänä *kumppanuuden* muotona. Kumppanuus määritellään usein osapuolten väliseksi, eri muodoissa toteutuvaksi yhteistyöksi, jolloin kumppanuuden keskeinen sisältö löytyy osapuolten välisestä yhteistoiminnasta. Kumppanuuden perustan muodostavat osapuolten osaaminen, kumppanuuden kautta osapuolille syntyvä lisäarvo ja luottamus toiseen osapuoleen. Kaikki nämä elementit vaikuttavat toinen toisiinsa, ja kumppanuuden onnistumiseksi osapuolten on hallittava ne kaikki. Kumppanuussuhteet muodostuvat usein liikeyritysten välille.¹¹ Kumppanuussuhteessa vaihdon kohteena ovat usein tieto ja osaaminen. Osapuolten hyöty ei kuitenkaan synny siitä, että kumpikin pelkästään luopuisi omastaan. Sen sijaan vaihto keskittyy kummankin osapuolen kykyyn yhdessä hyödyntää toistensa jakamia tietoja yhdistämällä liiketoimintojaan. Innovatiivinen prosessi edellyttää verkostojen muodostumista, jolloin uusien ideoiden luominen ja tuloksena syntyvä tieto ja innovaatiot tapahtuvat verkostojen sisällä. Verkostot ovat usein kulttuurisesti, alueellisesti tai toimialoitain rajattuja. Verkostomaisesti järjestäytyneessä yhteiskunnassa toimijoiden on tärkeää kyetä kiinnittymään tiedon leviämisen kannalta tärkeisiin luottamus- ja kommunikaatioverkostoihin.¹²

Myös kumppanuussuhteen tuottama lisäarvo syntyy tästä yhteistoiminnasta. Vaativissa kumppanuuksissa kumppanien välinen vaihto on luonteeltaan jatkuvaa ja aineetonta. Osapuolet luovuttavat keskeistä tietopääomaansa kumppanille, jolloin suhteen on oltava vahva ja keskinäisen hyödyn on oltava jatkuvasti

10 Opetusministeriö 2006a, 7.

11 Kortekangas – Spolander 2001, 8.

12 Ruuskanen 2004, 33.

koettavissa. Näin erityisesti silloin, kun osapuolina toimivat yritykset. Osaamisen integraation vaatimuksen lisääntyessä myös luottamuksen tarve kasvaa ja arvon tuottamisen ja riskien mahdollisuudet lisääntyvät.¹³ Yhteistoiminnan myötä myös luottamuksen merkitys suhteen kestävyydelle lisääntyy. Kumppanuus muodostuu siten suhteen osapuolten väliseksi yhteydeksi, joka mahdollistaa tietopääoman jakamisen osapuolten välillä. Osaaminen onkin juuri se tekijä, joka luo yrityksistä toisilleen kiinnostavia kumppaneita. Lisäksi mahdollisuus lisäarvon syntymiseen luo pohjan taloudelliselle kiinnostavuudelle. Kolmantena keskeisenä tekijänä vaikuttaa luottamus, jota tarvitaan tarpeellisten ja usein yksityiskohtaisten ja yritykselle herkkien tietojen vaihtamiseen.¹⁴ Toisaalta kumppanuus toimii myös osapuolille lisäarvon tuottamisen mahdollistavana tekijänä. Kumppanuuden käsitettä ei välttämättä tarvitse muodostaa ulkoisten kriteerien kautta, vaan kumppanuus voi myös merkitä osapuolten välistä yhteistyötä. Yhteistyö voidaan toteuttaa eri muodoissa. Kumppanuus voi myös toteutua erilaisilla syvyystasoilla ja eräs sen toteutumisen edellytys on osapuolten välinen luottamus.¹⁵

3.3 Yritysten valmiudet tunnistaa ja hallita aineetonta varallisuutta

Useissa tutkimuksissa ja raporteissa luovan toimialan pienten yritysten erityisten haasteiden ja mahdollisuuksien on todettu olevan yhteydessä liiketoimintaosaamisen kehittämiseen. Toimialan kannalta on lisäksi tärkeää löytää henkisen omaisuuden suojaan tasapainoinen ratkaisu, joka turvaa sekä luovan työn tekijän että käyttäjien oikeudet.¹⁶

Aineettoman varallisuuden tunnistaminen ja hallitseminen on vaikeaa, koska mitään konkreettista ei ole. (YR)

13 Stähle ja Laento 2000, 79.

14 Kortekangas ja Spolander 2001, 8.

15 Vedenkannas 2008, 214 – 215.

16 Opetusministeriö 2006a, 11; Kauppa- ja teollisuusministeriö 2007, 22; Luova Rovaniemi 2010, 7

Kartoituksessa haastateltujen yrittäjien kokemukset aineettoman varallisuuden tunnistamista olivat vaihtelevia. Aineettoman pääoman olemassaolo ja taloudellinen merkitys olivat yleisellä tasolla yrittäjillä tiedossa ja niitä pidettiin yritystoiminnan kannalta tärkeänä. Syitä tähän olivat yhtäältä henkilöstöpääoman (henkilöstön osaaminen) keskeinen rooli yritysten toiminnassa ja toisaalta se, että yrityksen tuotteet olivat monessa tapauksessa aineettomia.

Aineettoman varallisuuden hallintaan liittyvistä oikeudellisista keinoista erityisesti immateriaalioikeudet käsitteenä ja sopimusoikeus olivat yrityksille tuttuja. Sen sijaan epävarmuutta kohdistui siihen, miten aineetonta pääomaa voitaisiin paremmin yksilöidä sekä valita suojaamisen näkökulmasta tarvittavat toimenpiteet.

Valmiudet tunnistaa yritystoimintaan liittyvää aineetonta varallisuutta ovat hyvät, mutta eivät välttämättä riittävät juridisesta näkökulmasta. (YR)

Immateriaalioikeuksista haastatteluissa mainittiin tekijänoikeuden lisäksi useimmiten tavaramerkki ja patentti, jotka olivat tuttuja käsitteinä, mutta eivät välttämättä käyttötarkoitukseltaan. Samoin sopimusten merkitys oli tiedostettu, mutta lähes kaikilla yrityksillä oli tarvetta sopimusosaamisen kehittämiseen. Tällöin tietoa tarvitaan erityisesti siitä, mistä asioita sopimukseen tulisi sisällyttää ja miten yksittäiset sopimusehdot tulisi muotoilla.

Useat yritykset olivat myös pyrkineet tietoisesti kehittämään aineettoman varallisuuden tunnistamiseen ja sopimukseen liittyviä käytäntöjään esimerkiksi yhteistyössä korkeakoulujen kanssa.

Valmiudet ovat hyvät. Ne perustuvat käytännössä saatuun kokemukseen sekä yhteistyöhön yliopiston toimijoiden kanssa. Käytännön kokemus perustuu sekä positiivisiin että negatiivisiin caseihin. Mahdollisuudet hallita: tavaramerkki ja toiminimi rekisteröity sekä tekninen suoja tietojärjestelmissä. Tekninen suoja perustuu henkilökunnan osaamiseen. (YR)

Yrittäjän tai yrityksen työntekijöiden osaaminen korostuu tässäkin keskeisenä voimavarana. Esimerkiksi pienten (erityisesti yhden hengen mikro-) yritysten valmiudet aineettoman varallisuuden tunnistamiseen ja hallintaan muun muassa riippuvat käytännössä yrittäjän omasta aktiivisuudesta ja perehtyneisyydestä asiaan.

Perustuu lähinnä common sense -ajatteluun. (YR)

Pyrkimys suojata kaikkea mahdollista, esim. tavaramerkkien rekisteröinti. (YR)

Pyritään olemaan mahdollisimman paljon hereillä ja tehdään sopimuksia. Valmiudet eivät kuitenkaan välttämättä ole kauhean hyvät, koska ei ole kattavaa käsitystä siitä mitä aineetonta varallisuutta yrityksessä on. (YR)

Yritysten aineettoman varallisuuden hallinnassa käyttämät keinot perustuvat kartoitustutkimuksen mukaan lähinnä käytännön kokemukseen ja yleiseen järjen käyttöön. Yritykset pyrkivät suojaamaan aineetonta varallisuutta rekisteröimällä oikeuksia esimerkiksi yrityksen nimen ja tavaramerkkejä. Rekisteröintiin liittyvät keinot tulivat esiin erityisesti yrityksen markkinointiin liittyen. Ne perustuvat yleensä siihen, että esimerkiksi yrityksen nimen ja tavaramerkin rekisteröinti on määrämuotoinen prosessi, johon on saatavilla selkeitä ohjeita.

Yritykset pyrkivät hallitsemaan ja hyödyntämään oikeuksiaan tekemällä sopimuksia. Ajatus oikeuden rekisteröinnistä tai esimerkiksi tavaramerkin käyttöä koskevan ehdon ottamisesta sopimukseen oli yleensä syntynyt käytännön tilanteen kautta. Yritykset myös pyrkivät käytännön toiminnassaan aktiivisesti havainnoimaan erilaisia tilanteita ja oppimaan uusia ja tehokkaampia toimintatapoja, joita ne voisivat hyödyntää vastaavissa tilanteissa.

3.4 Luoville aloille tyypillinen ongelmakenttä yritysneuvonnan näkökulmasta

Haastateltujen yritysneuvojien mukaan neuvontaan tulee yrityksiä kaikissa elinkaarren vaiheissa. Tyypillisesti neuvontaan hakeutuva yrityksellä on olemassa akuutti,

käytännön toimintaan liittyvä tiedontarve ja kova halu päästä etenemään. Yritysneuvojen mukaan yritysneuvontaan hakeutuvat yritykset ovat tapauksina yksilöitä ja tiedontarve on sidoksissa yrityksen toimintaan. Eniten neuvoilta kysytään rahoitukseen liittyviä kysymyksiä. Yhden kartoitushankkeen painopistealueista muodostivat aloittavat ja kehittyvät yritykset. Yritysneuvojen mukaan aloittavilla yrittäjillä on yrityksen perustamispäätöksen jälkeen usein kova halu päästä tekemään, eikä yritystoiminnan suunnitteluun, esimerkiksi liiketoimintasuunnitelman muodossa välttämättä paneuduta riittävän perusteellisesti.

Neuvontaan tulevat yritykset ovat kaikessa elinkaarensa vaiheessa, suurin osa on aloittavia. Osalla on pelkkä idea, eivätkä he edes tiedä ryhtyvänsä yrittäjiksi. (YN)

Jokaisessa vaiheessa, mutta yleensä aloittava yritys. Neuvontaan tullaan kun tilanne on akuutti. (YN)

Liiketoimintasuunnitelma nähdään yleensä paperina, joka tehdään starttirahaa tai lainarahoitusta varten. Liiketoiminnan suunnittelemisen työkaluna sitä ei nähdä. Strategia, tavoitteet ja visiot eivät ole kirkkaana mielessä. Markkinointisuunnitelma puuttuu. Seuranta ja arviointi puuttuvat. Omaa rahaa ei kerry, jotta voisi investoida, laajentaa, palkata työntekijöitä jne. Alkava yrittäjä usein sanoo, että ottaa tilitoimiston hoitamaan liikeasioita - oma vastuu ja määräysvalta unohtuu, jos ajatellaan että tilitoimisto sanoo, milloin yrittäjän pitää tehdä mitäkin liiketoiminnan kehittämiseksi. (YN)

Pitkäjänteinen kehittäminen esimerkiksi yrityksen perustamisvaiheessa jää usein pois. Yrityksen alettua, kehittäminen ja suunnittelu jää usein arjen toiminnan jalkoihin. Alkuvaiheessa ongelmana on rahoituksen varmistaminen, usein myyntiennuste arvioidaan liian suureksi ja kustannukset liian pieniksi, eikä pystytä tarkemmin määrittelemään asiakkaita. (YN)

Liiketoimintasuunnitelman tekeminen on alasta riippumatta suuri ongelma. Suunnitelman pitäisi olla lukijalle selvä. (YN)

Immateriaalioikeuksien huomioiminen alkavien ja kehittyvien yritysten neuvonnassa

Alkavien yritysten liiketoiminnalliset valmiudet saattavat vaihdella hyvinkin paljon. Syyt tähän liittyvät esimerkiksi siihen, että “osalla henkilöistä on jo aikaisempaa yrittäjäkokemusta, joten liiketoiminnan vaihetta ei voida määrittää suoraan yrityksen iällä, vaan enemmänkin henkilön kokemuksella.” Kokeneilla henkilöillä ja esimerkiksi sarjayrittäjillä on jo aloitusvaiheessa kattavat, käytännön kokemukseen pohjautuvat tiedot yritystoiminnasta. Toisaalta kävi ilmi, että nämä henkilöt saattavat myös olla kiinnostuneempia kysymään asioista ja selvittämään esimerkiksi aineettomaan varallisuuteen liittyviä näkökohtia jo yritystoiminnan alkuvaiheessa. Toisen ääripään muodostivat yritykset, joissa yrittäjällä on pelkkä hyvä liikeidea, mutta ei käsitystä toteuttamistavasta tai aikaisempaa kokemusta yrittäjänä.

Koska alkavien yritysten lähtökohdat myös luovilla aloilla ovat erilaiset ja valmiudet sekä liiketoiminnan käynnistämiseen että immateriaalioikeuksien huomioon ottamiseen vaihtelevat, ei yrityksen elinkaaren vaiheista ole mahdollista osoittaa selkeää kohtaa, johon immateriaalioikeuksiin ja muuhun aineettomaan varallisuuteen liittyvät asiat olisivat kohdistettavissa. Enemmänkin on niin, että aineettoman varallisuuden kehittämiseen ja hallintaan liittyvät asiat ovat läsnä yrityksen toimintaan koko elinkaaren ajan ja tästä syystä olisi tärkeää kehittää yrityksen valmiuksia havaita milloin esimerkiksi immateriaalioikeuksia koskevia asioita on tullut ajankohtaiseksi. Esimerkiksi osassa alkavia yrityksiä aineettomaan varallisuuteen liittyvät asiat tulevat ajankohtaisiksi liikeidean täsmentymisen ja tuotekehityksen myötä.

Riippuu yrityksestä, ei välttämättä heti alussa; osalla yrityksistä on tuote valmiina, osa kehittää sen valmiiksi vasta yritystoiminnan edetessä. (YN)

Isommat yritykset huolehtivat paremmin nämäkin asiat ja yrityksellä on jo oma tavaramerkki tai vähintään logo tms. Pieniä yhden henkilön yrityksiä on eniten täällä Lapissa ja alkava yrittäjä rekisteröi yrityksen nimen ja siinäpä ne suojaukset ovatkin. Tuotteistaminen ei välttämättä aina tule mieleen, ennen kuin jonkin aikaa on toimittu ja mietitty mm. hinnoittelua ja kannattavuusasioita tarkemmin. (YN)

Alkavilla yrittäjillä ongelmat pyörivät liikeidean täsmentymättömyydessä ja likviditeetissä. Kehittävien yritysten osalta törmään hankkeistamisen ongelmiin, rahoittajat vaativat kirjallisen esitysmuodon (voi tietenkin johtua että osaavat eivät valikoidu yritysneuvonnan piiriin). Kootusti liikeidean selkiytymättömyys, liikkeenjohdolliset tiedot ja taidot, markkinaosaaminen, hinnoittelu, omien prosessien kehittäminen. (YN)

Kasvuyritys jo perustamisvaiheessa. (YN)

Aineettomaan varallisuuteen, erityisesti immateriaalioikeuksiin ja yhteistyösopimuksiin liittyviä asioita otetaan kuitenkin esiin jo alkuvaiheen yritysneuvonnassa, esimerkiksi yrityksen nimen osalta kaupparekisteriin merkitsemisen yhteydessä. Samoin kehittyvien yritysten osalta asioita aletaan pohtia perusteellisemmin yritysköön kasvun ja kansainvälistymisen yhteydessä. Samoin, jos yritysneuvontaan hakeutumisen syynä on ollut yrittäjän tarve saada lisää tietoa aineettomaan varallisuuteen liittyvistä asioista.

Jos asiakas hakeutuu oikeasti yritysneuvontaa tekevien pariin, katsotaan immateriaalioikeudet, hinnoittelu, rahoitus ja yritysmuodon valinta. (YN)

Kun yritys on lähtemässä selkeään kasvuun, on tarkasteltava uudestaan yrityksen kokoonpanoa ja rahoitusta. (YN)

Viimeistään kansainvälistymisvaiheessa pitää kiinnittää huomiota IPR-asioihin. Olisi kuitenkin ihanteellista, jos asioita tarkasteltaisiin jo alkuvaiheessa. (YN)

Immateriaalioikeuksien huomioiminen yritystoiminnan siirtymisen tai päättymisen yhteydessä

Jos aineettomaan varallisuuteen liittyviin kysymyksiin ei välttämättä osattu kiinnittää riittävästi huomiota yritystoiminnan alkuvaiheessa, niin sitä korostetummin ne nousevat esiin yrityksen elinkaaren loppupäässä. Kysymys on tällöin pääsääntöisesti yrityskauppaan liittyvästä arvonmäärittämisestä eli sitä, miltä osin yrityksen ai-

neetonta omaisuutta voidaan ottaa huomioon yrityksen arvoa määriteltäessä ja miten aineettoman omaisuuden varallisuusarvo voidaan näissä tilanteissa määritellä? Tyypillinen ongelman aiheuttaja ovat puutteellisesti hallinnoidut immateriaalioikeudet, esimerkiksi tilanteissa, joissa yritys ei ole toimintansa aikana rekisteröinyt käyttämiään tunnuksia, tuotteisiin liittyvät tekijänoikeudet eivät ole selvät tai yritykseen toimintaan keskeisesti liittyvistä osatekijöistä ei ole olemassa riittävää oikeudellista dokumentaatiota koska kirjallisia sopimuksia ei ole tehty.

Yritystoiminnan loppuvaiheessa tulevat arvonmäärittämiseen liittyvät kysymykset. (YN)

Elinkaaren loppuvaiheessa on arvonmääritys usein hukassa yrityksen myyntitilanteessa. Omistajanvaihdokset ovat moniulotteinen asia, mikä on tällöin IPR:n arvo? (YN)

Loppupuolella, kun aletaan myymään ei tunnearvoja voi laittaa rahaksi. (YN)

Yrityksen elinkaaren loppuvaiheen aineettoman omaisuuden tunnistamiseen ja varallisuusarvon määrittämiseen liittyvillä kysymyksillä on vahva yhteys hinnoittelua koskeviin ongelmiin yrityksen toiminnan aikana: miten määritellä aineettoman arvo ja perustella se ostajalle? Yritystoiminnan loppuvaiheen lisäksi samat ongelmat liittyvät alkuvaiheen rahoituksen hakuun esimerkiksi niin kutsutuilla start-up -yrityksillä ja yritysten kansainvälistymisen yhteydessä ulkomaalaisten sijoittajien tai yhteistyökumppaneiden mukaan tuloon.

Mikä sitten on aineettoman omaisuuden tuoma lisäarvo ostajan näkökulmasta? Rekisteröitävien immateriaalioikeuksien, kuten patenttien näkökulmasta arvo sisältyy paitsi oikeuden tuomaan kielto-oikeuteen myös mahdollisuuteen hyötyä taloudellisesti myöntämällä yksinoikeuden suojaamaan kohteeseen maksua vastaan käyttöoikeuksia. Sama koskee tekijänoikeuden suojaamia kohteita sillä erotuksella, ettei tekijänoikeuden syntyminen edellytä erillistä rekisteröintiä tai maksuja ja sen tuottama suoja on ajallisesta ja maantieteellisestä näkökulmasta laajempi.

Immateriaalioikeuksien tehokas hyödyntäminen edellyttää kuitenkin tuekseen oikeuksien kohteita ja sisältöä koskevaa dokumentaatiota sekä tarkoituksenmukaisesti ja hyvin tehtyä sopimuksia. Dokumentointia voidaan hyödyntää myös esimerkiksi goodwillin yhteydessä perusteltaessa ostajalle yrityksen hyvän maineen tuomaa lisäarvoa. Brändin, jonka keskeisenä osatekijänä pidetään hyvää tarinaa, näkökulmasta myös tunnearvojen hinnoittelu kauppahintaan saattaisi onnistua. Toisaalta ostajan näkökulmasta puutteellinen dokumentaatio ja huonosti tehdyt sopimukset muodostavat riskitekijän, jonka perusteella voi vaatia matalampaa hintaa. Yrityskaupan yhteydessä on myös hyvä selvittää, mitä yrityksen kauppahinta sisältää ja varmistaa, että esimerkiksi tavaramerkit sisältyvät siihen.

Aineettomaan varallisuuteen liittyvät toimenpiteet

Luovilla aloilla keskeisten kehityskohteiden on todettu liittyvän erityisesti liiketoimintaosaamisen kehittämiseen. Perusasioiden lisäksi yritykset hakevat yritysneuvonnasta apua yritystoiminnan kehittämiseen, esimerkiksi tuotekehitykseen liittyen. Ratkaisun löytämiseksi on kuitenkin ajoittain tarpeen palata perusasioihin.

Yleensä yrityksellä on jonkinlainen kehittämistarve joka aiheuttaa kontaktin. Kun yritystä penkaistaan hieman tarkemmin, huomataankin että perusasioissa on ongelmia, joka aiheuttaa toisenlaisia toimenpiteitä kuin oli suunniteltu. Tuote, asiakkuudet, toiminnan organisointi ja rahoitus ovat keskeisimmät ongelmat jotka nousevat esille. (YN)

Harva alkava yrittäjä tutustuu aineettoman varallisuuden suojauskysymyksiin, ellei kysymyksessä ole uusi innovatiivinen tuote tai palvelu. Suojaukseen tai hinnoitteluun liittyviä kysymyksiä tulee muulloin harvoin esille omassa työssäni. (YN)

Yritysten aineettoman varallisuuden hallintaa koskevilla tarpeilla on vahva liittymä liiketoimintaan ja erityisesti tuotekehitykseen. Oikeudellisen kehittämisen näkökulma ei näin ollen muodostu liiketoiminnasta erilliseksi, vaan kysymykset, joihin vastausta haetaan, ovat käytännön elämässä aina sidoksissa yrityksen liiketoiminnan

muodostamaan laajempaan kokonaisuuteen. Aineettomaan varallisuuteen liittyvistä toimenpiteistä keskeisiä neuvonnassa kysytyjä kokonaisuuksia olivat arvon määrittämisen lisäksi yrityksen brändiin ja markkinointiin liittyvät erilaisten tunnusten rekisteröintiä koskevat kysymykset.

Toiminimen rekisteröinti, aputoiminimet, tavaramerkit ovat erityisen suosittuja ja liittyvät yleensä yrityksen kehittämiseen, esimerkiksi kysymys pitäisikö rekisteröidä aputoiminimi vai tavaramerkki? (YN)

Pitäisikö jokin tuote tai palvelu patentoida, rekisteröidä tavaramerkiksi jne. (AS)

Yrityksen arvon määrittämiseen liittyen tunnuksat toiminimestä alkaen sekä tuotteiden tavaramerkit, usein ei ole tavaramerkkejä. (YN)

Lisäksi yritysneuvojilta on kysytty neuvoa aineettoman varallisuuden tunnistamiseen ja suojaamiseen liittyvissä kysymyksissä. Suojaamiseen liittyvät kysymykset liittyvät erityisesti aloihin, joihin liittyy teknologian käyttöä tai kehittämistä. Keskeisenä kysymyksenä on tällöin se, milloin yritystoiminnassa on syntynyt jotakin sellaista, minkä suojaaminen on yritystoiminnan näkökulmasta järkevää tai kannattavaa. Liiketoiminnan merkityksestä eräs merkityksellinen tekijä ovat suojaustoiminnan kustannukset verrattuna esimerkiksi patentoinnin tuomaan hyötyyn. Tällöin voidaan pohtia esimerkiksi sitä, olisi liikesalaisuus kannattava vaihtoehto.

Ongelma, johon haetaan vastausta: onko suojattavissa, kustannukset, kannattaako suojautua? (YN)

IPR:n suoraan liittyviä kyselyitä ei ole tullut. Yksi kysely siitä, onko tässä suojaamisen tarvetta. (YN)

Onko jutussa mitään suojattavaa? Esimerkiksi teollisuudessa. (YN)

Systeemi patentti vai kunnon patentti, katsotaan, onko tässä bisnestä. (YN)

Riita-asiat, myös tilanteissa, joissa kumpikaan ei ole rekisteröinyt tai suojannut mitään. (YN)

Yritysneuvojien haastatteluissa kävi myös ilmi, että esimerkiksi immateriaalioikeuksiin liittyviä tiedusteluja pyrittiin ohjaamaan tietyille henkilöille, joiden osaamisalaan nämä kysymykset kuuluivat. Yritysneuvojat olivat hyvin selvillä innovaatioasiamiehen ja Tuoteväylä-tiimin olemassaolosta, joihin viitattiin lähes jokaisessa haastattelussa. Innovaatioasiamiestä ja Tuoteväylä-tiimiä pidettiin samalla myös keskeisenä resurssina, jolta yritysneuvojien oli mahdollista tiedustella immateriaalioikeuksiin liittyviä asioita. Toisaalta kritiikkiä tuli liiasta Rovaniemi-vetoisuudesta.

Lasketaan aika paljon Tuoteväylätiimin-varaan. (YN)

Millaisia immateriaalioikeuksiin ja aineettomaan varallisuuteen liittyviä kysymyksiä Tuoteväylä-tiimiltä sitten kysytään:

Ensisijaisesti suojaamistoimenpiteet kaikenkokoiset yritykset, jotka eivät esim. koskaan ole tehneet suojaamistoimenpiteitä, markkinatutkimus ja uutuustutkimus. Selvitykset ovat Tuoteväylään päässeille maksuttomia, jos tuote alkaa tuottaa hinta maksetaan takaisin. Ensin arvioidaan idea, tavoitteena että joka ikinen idea saa rakentavan vastauksen, vaikka ei Tuoteväylään etenisikään. Idean arvioinnissa arvioidaan samalla onko toteuttaja kiinnostunut tekemään ideastaan liiketoimintaan. (YN)

Yritysten aineettomaan varallisuuteen ja immateriaalioikeuksiin liittyvä tiedontarve

Kysyttäessä yritysneuvojilta ja asiantuntijoilta yritysten aineettomaan varallisuuteen ja immateriaalioikeuksiin liittyvässä tiedontarpeessa tapahtuneista muutoksista olivat vastaukset vaihtelevia. Osa yritysneuvojista ja asiantuntijoista koki tiedontarpeen kasvaneen osa säilyneen ennallaan. Näkökulmana esiin nousi myös näkemys siitä, että tiedontarpeessa sinällään ei ollut tapahtunut muutosta, mutta asiasta oltiin aikaisempaa tietoisempia mikä lisäsi kysymysten määrää. Osa yritys-

neuvojista viittasi haastatteluissa käytettävissään olevien resurssien rajallisuuteen ja oli sitä mieltä, että kysymyksiä saattaisi tulla enemmän jos tarjottavaa olisi enemmän. Lisäksi nimenomaan luoviin aloihin liittyen nousivat esiin kysymykset palvelutuotteiden suojaamisesta ja aivan uusien tuotteiden ja toimintatapojen suojaamisesta.

Esimerkkejä näkemyksistä, jonka mukaan tiedontarve on kasvanut:

Tiedontarve on aina ollut suuri, nyttemmin yritykset itekin ovat alkaneet tiedostaa tämän. (AS)

Peruskäsitteistä ja suojaustavoista ollaan paremmin tietoisia, mutta toisaalta uusiin malleihin ei löydetä ratkaisuja. (AS)

Suojauskäytännöt eivät vastaa tarvetta tai pysy uusien liiketoimintamallien perässä. Tällöin kiinnostus niihin laskee. Luovien alojen yritykset tarjoavat paljon palveluja, joiden suojaamiseen ei ole keinoja esimerkiksi räätälöidyt palvelut. Mallisuoja on menettänyt merkitystään koska se liian helposti kierrettävissä. Rahoituspuolella oman idean näkyväksi tuomiselle ei ole olemassa demorahoitusta, joten idea pitää tuoda markkinoille samoin tein ja siitä tulee heti julkinen. (AS)

Nyt asioihin ollaan herätty. Asioista kysytään jatkuvasti. (AS)

Tiedon ja ymmärryksen tarve on kasvanut. (AS)

Ennalta ehkäisevä trendi; asioista kysellään enemmän. (YN)

Jos tietoa olisi, saattaisivat puhelimet hyvinkin ruveta soimaan. (YN)

Matkailualan yrittäjien keskuudessa on tapahtunut valveutumista, samoin kansainvälistyvissä ICT-alan yrityksissä. Kysytään nettiin ja ICT-alan tuotteistamiseen liittyvistä palveluista, miten ne voi suojata, samoin sopimisesta uusia liikeideoita tuotteistettaessa? (YN)

ELY-keskus ja kunnalliset kehittämissyhtiöt järjestävät infotilaisuuksia aineettoman pääoman suojaukseen liittyen, varmaankin tieto on lisääntynyt viimeisten

muutamana vuoden aikana. Yleensä ottaen aika vähän osataan ottaa huomioon, mutta toki poikkeuksia löytyy riippuen toimialasta. Neuvontaa on varmasti annettu eri yhteyksissä, kun yrittäjien kanssa ollaan tekemisissä esim. TE-toimisto ja ELY-keskuksen toimintatapaan kuuluvat yrityskäynnit, joilla tarjotaan soveltuvista palveluista tietoa. Yritysharavahaastattelujen (v. 2010) avulla saatujen tietojen kautta on voitu kohdentaa palvelujen markkinointia yrityksiin, joilla tiedon tarvetta tai palvelutarvetta aineettoman varallisuuden suojaamiseen liittyen tai mm. yrityskauppasuunnitelmiin liittyen. (YN)

IPR-asioiden kysyntä kasvaa 5 vuoden aikana. (YN)

Esimerkkejä näkemyksistä, jonka mukaan tiedontarve ei ole kasvanut:

Käytännön toiminnassa ei vielä tapahtunut muutoksia. Luovat alat ovat viime aikoina tulleet trendiksi ja asioista on ruvettu puhumaan. Ensin puhutaan ja sitten asia menee tajuntaan asti. (YN)

Hyvin pienellä osalla yrityksiä on aineettomaan varallisuuteen liittyviä ongelmia. Tekniikkaan liittyviä patenteja silloin tällöin, ohjelmistoihin liittyviä tekijänoikeuskysymyksiä. (YN)

En ole huomannut sillä niihin liittyviä kysymyksiä tulee todella harvoin. (YN)

Ei juurikaan konkretisoituneita muutoksia viimeisen 10 vuoden aikana. (YN)

Aineettomaan varallisuuteen ja immateriaalioikeuksiin liittyviä kysymyksiä oli haastattelujen mukaan alkanut esiintyä enemmän erityisesti omistajan vaihdosten ja yrityskauppojen yhteydessä. Tiedon tarpeen nähtiin tämän myötä olevan yhteydessä laajempaan taloudelliseen trendiin eli yrittäjien siirtymiseen eläkkeelle ja uusien yrittäjien erilaiseen näkemykseen yritysten arvonmuodostuksesta.

Varmaankin, koska tietoa on enemmän tarjolla, ja koska Lapissa suuri osa yrittäjistä on eläköitymässä ja yrityskaupat lienevät kasvussa lähivuosien aikana. Uudet nuoret yrittäjät ovat todennäköisesti valveutuneempia asiassa ja kummastakin syystä ko. tilanteet ovat yleistymässä. (YN)

Yrittäjien eläköityminen. Suurin osa on henkilöyhtiöitä, jos aiotaan myydä pitää muuttaa osakeyhtiöksi. Siinä vaiheessa pitää miettiä, mitä omaisuutta osakeyhtiöön otetaan mukaan. Uusi yrittäjäpolvi voi olla erilainen. (YN)

Yritysneuvojen käytettävissä olevat resurssit

Aineettoman varallisuuden hallintaan ja immateriaalioikeuksiin liittyvien resurssien suhteen yritysneuvojat totesivat resurssien riittävän päivittäisessä toiminnassa vastaantulevien ongelmien ratkaisemiseen. Hankalia aineettomaan varallisuuteen liittyviä ongelmia ei neuvontatilanteissa juurikaan tullut vastaan ja tarvittaessa yrittäjiä neuvottiin eteenpäin ottamaan yhteyttä erikoistuneisiin neuvojiin tai yksityisen puolen kaupallisiin palveluihin. Joskus on myös tarpeen tehdä rajanvetoa sen suhteen, mitkä palvelut kuuluvat yleisen yritysneuvonnan piiriin. Vaikeissa tapauksissa saatettiin myös todeta, että vastausta kysymykseen ei ole löydettävissä.

Tiedonhaussa yritysneuvojat käyttivät pääosin samoja lähteitä ja menetelmiä kuin yrittäjät. Poikkeuksena ELY -keskuksen innovaatioasiamies, jolla on työssään käytössä myös Keksintösäätiön resurssit. Koulutuksen osalta kerrottiin yritysneuvojen peruskoulutukseen sisältyvän perustiedot immateriaalioikeuksista, lisäksi osa oli koulutautunut tai opiskellut aihetta itsenäisesti. Merkittävänä resurssina yritysneuvojat näkivät omat keskinäiset verkostonsa eli mahdollisuuden kysyä ja keskustella asiasta aihepiiriin enemmän perehtyneen neuvojan kanssa. Ongelmina esiin nousivat oikeustieteellisen pohjakoulutuksen saaneiden yritysneuvojen vähäinen määrä sekä tarjolla olevien koulutusmahdollisuuksien sijainti pääosin Etelä-Suomessa. Ongelmana nähtiin myös patenttitoimistojen puuttuminen pohjoisesta.

Perusasiat tiedetään, mutta jatkuva päivittäminen olisi tarpeen, esimerkiksi palvelutuotteiden osalta. Tiedotusta ja koulutusta voisi olla enemmän, kerran vuodessa nähdään PRH:n edustaja. Oma aktiivisuus: 80% työajasta menee puhtaasti yritysten palvelemiseen. Esimerkiksi PRH:n kaikki koulutukset ovat Helsingissä. (YN)

Patentti- ja rekisterihallituksella on hyvät palvelut, puhelinneuvonta, verkkopalvelut ja haut. (YN)

Jos ei itse tiedä, otetaan yhteys lähimpään asiantuntijaan. Asiantuntijoita on kilpailutettu eriytyneempien palvelujen hankintaan. (YN)

Jonkin verran juttuja, joissa tarvitaan juristia. (YN)

Perustietoa ja materiaalia on saatu koulutusten ja yhteistyön kautta, lisäksi Lapin ELY-keskuksessa on nyt käytettävissä keksintöasiamies ja TuoteVäylä -hanke. Meillä on mahdollisuus saada konsultaatioapua myös Jyväskylän alueen ELY-keskuksesta, kuten muidenkin alueiden asiantuntijoilta. Verkostoitumisesta on hyötyä. (YN)

4

JURIDIIKAN INTEGROINTI LUOVAN ALAN YRITYSTEN TOIMINTAAN

Luova ala perustuu vahvasti aineettomaan varallisuuteen, joten immateriaalioikeuksilla on sille erityisen suuri merkitys. Yritykselle on tärkeää löytää oikeat ja toimivat suojamuodot omille tuotteilleen, tavat ja menettelyt oikeuksista sopimiseen ja niiden siirtämiseen sekä lailliset ja taloudellisesti edulliset kanavat hyödyntää olemassa olevaa aineetonta varallisuutta. Tarpeet voivat olla hyvinkin helposti täytettävissä yksinkertaisilla käytännön neuvoilla, mutta yrittäjien ja asiantuntijoiden kohtaaminen voi olla vaikeaa, koska keskitettyä erikoistunutta luovan alan juridiikkapalvelua ei ole käytettävissä.
(AS)

Luovilla aloilla aineettomaan varallisuuteen liittyvät kysymykset ja immateriaalioikeudet otetaan vakavasti samalla kun suhtautuminen oikeudelliseen näkökulmaan vaihtelee. Oikeus ja juridiikka näyttäytyivät monille etäisinä ja vähän epäilyttävinäkin asioina, jotka tulevat kuvaan siinä vaiheessa kun jokin on mennyt pieleen. Ei tunneta riittävän hyvin juridiikkaa alana ja sen toimintatapoja, jotta juridiikkaa voitaisiin hyödyntää täysimittaisesti oman yrityksen hyväksi. Toisaalta varsinkin isommissa yrityksissä juridiikkapalveluita arvostetaan ja sopimuksia koskevaan osaamiseen ollaan valmiita myös investoimaan.

Ennalta selvittely ja taustan hakeminen on olennainen osa itse työtä. (AS)

Eräänä tärkeänä osana luovanalan osaajan ammattitaitoa nousi haastatteluissa esiin selvitystyö. Selvitystyötä tehdään jatkuvasti, esimerkiksi sen suhteen, mitä on jo ennemmin tehty tai millä tavoin jokin tietty asia on aiemmin toteutettu. Selvitystyö liittyy osana suurempaan aihekokonaisuuteen, jonka keskiössä on juridiikan vaikeaselkoisuus muille kuin asiaa paremmin tunteville. Usein selvitystyö erityisesti oikeudellisten asioiden osalta kilpistyy siihen, että ei tunneta esimerkiksi termistöä niin hyvin, että omaan ongelmaan olisi mahdollista hakea ratkaisuvaihtoehtoja. Usein ei edes tarkoin tiedetä, mitä pitäisi tietää.

Ennalta selvittely ja taustojen hakeminen liittyvät toiseenkin isoon asiakokonaisuuteen. Kiinnostus immateriaalioikeuksiin ja aineettoman varallisuuden suojauskysymyksiin aktualisoituu useimmiten käytännön tilanteissa. Tällöin on kuitenkin monesti jo liian myöhäistä! Ennakointi aineettoman varallisuuden hallinnassa ja suojaamisessa kannattaa yleensä jälkikäteistä reagointia paremmin. Myös oikeudellisista seikoista olisi siis syytä hankkia paikkansapitävää ja ajantasaista tietoa tai asiantuntemusta riittävän hyvissä ajoin. Tietty peruskäsitys juridiikasta olisi siis jokaisen luovien alojen yrittäjän hyvä hankkia.

Tietoa on tarjolla, mutta se on vaikeasti hahmotettavaa, esimerkiksi käsitteet. (YR)

4.1 Aineeton oikeuksien kohteena

Aineettoman varallisuuden oikeudellisena lähtökohtana Suomen oikeusjärjestelmässä voidaan pitää perustuslain 15 §:n omaisuudensuojasäännöstä. Perustuslakivaliokunnan käytännössä omaisuuden perusoikeussuojan piiriin on katsottu kuuluvan kaiken varallisuuden ja varallisuusarvoisten etujen, eikä suojaa ole rajoitettu kiinteään tai irtaimeen omaisuuteen. Perustuslakivaliokunnan käytännössä ja lainsoveltajien tulkinnoissa omaisuus-käsitteen alaan on katsottu kuuluvan myös esimerkiksi varallisuusarvoiset immateriaalioikeudet.

Immateriaalioikeudet

Immateriaalioikeuksista käytetään Suomessa usein englannin kieleen pohjautuvaa lyhennettä IPR (*Intellectual Property Rights*). Muita aineetonta varallisuutta lähellä olevia käsitteitä ovat esimerkiksi älyllinen pääoma, aineeton omaisuus, tietopääoma, inhimillinen pääoma ja aineettomat resurssit.¹

Immateriaalioikeudet jaetaan perinteisesti tekijänoikeuteen (*copyright*) ja teollisoikeuksiin (*industrial rights*).² Immateriaalioikeuksia voidaan ajatella ajallisesti rajoitettuna yksinoikeuksina, joiden tarkoituksena on innovoinnin ja luovan työn kannustamiseksi taata oikeuden haltijalle määrääkainen yksinoikeus kohteeseen. Käytännössä siis vahva neuvotteluasema ja mahdollisuus kiello-oikeuden käyttöön. On myös immateriaalioikeuksia, jotka oikeuttavat vain korvaukseen, eivät käytön kieltämiseen.³

Immateriaalioikeudet ja suojauskysymykset aktualisoituvat usein käytännön tilanteissa. Eräs keskeisimmistä aineettomaan pääomaan ja aineettomaan varallisuuteen liittyvistä työvälaineistä ovat immateriaalioikeudet. Immateriaalioikeuksien käyttöä aineettoman pääoman hahmottamisessa ja hallinnassa helpottaa se, että immateriaalioikeudet on tarkoitettu juuri aineettomien kohteiden hallinnoimiseen. Immateriaalioikeuksiakin kuitenkin rasittaa oikeustieteen perinne jähmeänä, staattisena ja konkretiaa kohteekseen tarvitsevana järjestelmänä. Muuntuvat uudenlaiset kohteet ovat perinteisten immateriaalioikeuksien näkökulmasta haaste. Tämä näkyy esimerkiksi vaikeutena soveltaa ja käyttää immateriaalioikeuksia palvelutuotteisiin liittyvän aineettoman pääoman ja varallisuuden suojaamiseen.

Immateriaalioikeuksien kautta kyetään toki toteuttamaan myös paljon hyvää, eikä immateriaalioikeuksien tarpeellisuus aineettoman omaisuuden hallinnassa ole kiistettävissä. Immateriaalioikeuksien hyödyntäminen liiketoiminnassa edellyttää kuitenkin niiden kehitystaustan tuntemista. Ainakin immateriaalioikeudet on tunnistettava sekä käsitteinä että sisällöllisesti silloin, kun jonkin immateriaalioikeuden alaan kuuluvan kohdekokonaisuuden suojaaminen tulee pohdittavaksi.

1 Lehtiö ja Nopanen 2009, 29.

2 Haarmann 2006, 3.

3 Luoma ja Huuskonen 2008, 18.

Perinteiset immateriaalioikeudet ovat käyttökelpoisia teknologiaa sisältävässä toiminnassa (koska esim. patentti on suunniteltu teknisiä keksintöjä varten) mutta vähemmän käyttökelpoisia monilla kulttuurin ja esittävän taiteen aloilla, minkä johdosta on tärkeää kyetä hahmottamaan eri suojauskeinojen käytön tarkoitus, oikeusvaikutukset ja rajat.

Immateriaalioikeuksia hyödynnetään yleensä silloin, kun pyritään suojaamaan aineettoman varallisuuden ydintä. Suojattua ydintä rajaavat edelleen salassapito sekä kilpailulainsäädäntö eli se, millä tavoin kilpailijat saavat omassa elinkeinotoiminnassaan menetellä. Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa (22.12.1978/1061) täydentää suojaa yksinoikeuslakien ulkopuolella.⁴ Määritettäessä sopimattoman menettelyn sisältö elinkeinotoiminnassa määritellään samalla myös liikesalaisuuksien salassapidon rajoja. Näiden säännösten mukaan kukaan ei saa oikeudettomasti hankkia tai yrittää hankkia tietoa toisen liikesalaisuudesta. Tällä tavoin hankittua tietoa ei myöskään saa käyttää tai ilmaista edelleen syyllistymättä yrityssalaisuuden rikkomiseen. Tekona yrityssalaisuuden rikkominen edellyttää tekijän taloudellisen hyödyn tavoittelua tai pyrkimystä toisen vahingoittamiseen. Myös yrityssalaisuuden väärinkäyttö on rangaistava teko. Kiellettyjä ovat siis kaikki ne tilanteet, joissa joku yritysvakoiluun tai yrityssalaisuuden rikkomiseen itse syyllistymättä hyödyntää rikoksella saatuja yrityssalaisuuksia joko käyttämällä niitä itse tai saattamalla ne vaihdannan piiriin. Tiedon salaisuusaste voi vaihdella, ja siihen vaikuttavat ainakin tiedon luonne, vallitseva kilpailutilanne ja yrityksen yhteistoimintasuhteet.⁵

Aineettoman varallisuuden suojaaminen ja oikeuksien rekisteröinti
Aineettoman varallisuuden suojan lähtökohtien ymmärtämiseksi on hyvä tarkastella ensin lyhyesti eri immateriaalioikeuksia. Seuraavassa kuvataan lyhyesti keskeisimpien immateriaalioikeuksien sisältöä. Keskeisiä immateriaalioikeuksia ovat tekijänoikeus, patentti, tavaramerkki ja mallioikeus. Lisäksi immateriaalioikeuksiin luetaan hyödyllisyysmallioikeus, kasvinjalostajanoikeus sekä yksinoikeus integroituun piiriin piirimalliin. Toisinaan myös verkkotunnuksen eli domain

4 Ks. Salmi [et al.] 2008, 82.

5 HE 66/1988 vp, 86. Ks. tarkemmin Vapaavuori 2005, 27 – 29.

nimen, toiminimioikeuden ja suojan sopimatonta menettelyä vastaan ajatellaan kuuluvan immateriaalioikeuden piiriin.

Immateriaalioikeuksista *tekijänoikeus* on lähimpänä kulttuuriteosten tai esittävän tai teen suojaamiskelpoisuutta. Tekijänoikeuden suojan kohde on kirjallinen tai taiteellinen teos. Teos voi lain mukaan olla ulkoasultaan esimerkiksi kauno-kirjallinen teos, selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote. Laissa mainittu luettelo ei ole tyhjentävä, vaan teoksen ulkomuoto voi ilmetä myös jollakin muulla tavalla. Kirjallisena teoksena pidetään myös karttaa sekä muuta selittävää piirustusta tai graafista taikka plastillisesti muotoiltua teosta sekä tietokoneohjelmaa. Lähtökohta on teoskäsitteen laaja tulkinta.⁶ Saadakseen suojaa teoksen tulee ylittää niin kutsuttu teoskynnys eli sen tulee ylittää teostasoon. Kyseessä on siis aina oltava teos, jotta voidaan puhua tekijänoikeussuojasta.⁷ Teoskynnyksen ylittymisessä olennainen elementti puolestaan on tekijän omaperäisen ja luovan panoksen ilmeneminen. Teoslajeille on muodostunut vakiintuneita sen suhteen, millaiset teokset saavat tekijänoikeussuojaa. Esimerkiksi kirjallisten teosten teoskynnys on määrittynyt melko alhaiselle tasolle, joten lähes kaikki kirjallisen luomistyön itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä osoittavat tuotokset saavat tekijänoikeussuojaa. Taideteollisuuden ja käyttötaiteen tuotteiden osalta teostasoa on puolestaan suhteellisen korkea.⁸

Tekijänoikeus rakentuu tekijän taloudellisista ja moraalisisista oikeuksista. Taloudellisten oikeuksien nojalla tekijällä on yksinomainen oikeus määrätä teoksesta. Tekijä voi siis päättää, käytetäänkö teosta laissa tarkoitetuilla tavoilla, ja miten sitä käytetään. Toisaalta tekijä voi myös sulkea muut pois teoksen käytöstä.⁹ Taloudelliset oikeudet ovat käytännössä kaupallisessa mielessä hyödynnettävän tekijänoikeuden keskeisin ilmentymä. Tekijänoikeudelle on ominaista taloudellisen

6 HE 28/2004 vp, 9.

7 Tekijänoikeuden keskeisenä tavoitteena ajatellaan olevan henkisen luomistyön edistäminen. Ks. tarkemmin: HE 28/2004 vp, 7. Nykyisessä ajattelussa tekijänoikeuden eräänä tärkeänä lähtökohtana on tekijälle taattava yksinoikeus, jonka nojalla tällä on tietty neuvotteluasema silloin, kun teoksen hyväksikäytöstä sovitaan. Ks. Haarmann 2005, 10.

8 Harenko et al. 2006, 15 – 17.

9 Harenko et al. 2006, 22.

puolen lisäksi vahva persoonallisuus oikeudellinen piirre. Teos on usein kiinteässä yhteydessä tekijänsä persoonaan, eikä teoksen tekijälle ole yhdentekevää, miten hänen teostaan käytetään.¹⁰ Tekijällä on siis aina tekijänoikeutensa perusteella taloudellisten oikeuksien lisäksi tiettyjä, yleensä luovuttamattomia moraalisia oikeuksia. Varallisuus oikeutena tekijänoikeus on vapaasti luovutettavissa. Alkuperäinen tekijä voi siis luovuttaa oikeutensa oman sopimusvapautensa turvin kenelle tahansa.¹¹ Moraaliset oikeudet muodostavat tästä poikkeuksen, sillä ne tekijä voi yleensä luovuttaa toiselle vain poikkeuksellisesti.

Patentilla tarkoitetaan patenttilainsäädännössä tarkemmin kuvattua määräaikaista yksinoikeutta keksinnön hyväksikäyttöön.¹² Keksinnöllä tarkoitetaan teollisesti käytettävissä olevaa teknisen luonteen ja teknisen tehon omaavaa keksintöä, joka on toisinnettavissa. Tekninen teho tarkoittaa sitä, että keksinnön avulla todella kyetään ratkaisemaan tietty, teknistä laatua oleva ongelma. Teknisen luonteen vaatimus puolestaan sulkee patentoitavuuden ulkopuolelle esimerkiksi löydöt ja puhtaan inhimillisen älykkyyden tuotteet sellaisenaan. Tällaisia ovat esimerkiksi pelit, opetusmenetelmät tai rahajärjestelmät. Toisinnettavuus puolestaan edellyttää keksinnön jatkuvaa hyväksikäyttöä, eikä mitään ainutkertaista tapahtumaa siten voida pitää keksintönä. Teollinen käyttö ymmärretään käytännössä laajasti. Sillä ei tarkoiteta ainoastaan teollisuutta vaan myös muita elinkeinotoiminnan aloja. Teollista toimintaa ovat siis myös vaikkapa maatalous tai metsänhoito.¹³

Patentoitavan keksinnön täytyy olla uusi. Uutena pidetään kaikkea, mikä ei ole tullut tunnetuksi siihen päivään mennessä, jolloin patenttihakemus jätetään viranomaiselle tutkittavaksi. Uutuus tarkoittaa absoluuttista ja objektiivista arviointia, joten ei riitä, että keksintö on keksijälleen uusi. Absoluuttista uutuutta edellytettäessä mikä tahansa keksinnön julkiseksi tuleminen muodostaa esteen

10 Haarmann 2005, 10.

11 Harenko et al. 2006, 281 – 282.

12 Patenttijärjestelmän keskeisenä tavoitteena on edistää keksintöjen syntymistä ja teknistä kehitystä sekä tätä kautta myös innovatiivisuutta kaiken kaikkiaan. Ks. Oesch ja Pihlajamaa 2008, 23. Sen sijaan, että hyödyntää keksintöään salassa, keksijä voi paljastaa keksintönsä ja antaa samalla muillekin mahdollisuuden hyödyntää samaa keksintöä. Tästä tietojensa saatamisesta julkisiksi hän saa korvaukseksi määräaikaisen yksinoikeuden keksintönsä hyväksikäyttöön.

13 Oesch ja Pihlajamaa 2008, 72 – 73.

keksinnön myöhemmälle patentoimiselle. Absoluuttisen uutuudenvaatimuksen lisäksi keksinnön on olennaisesti erottava aikaisemmista keksinnöistä eli aiemmin tunnetusta tekniikan tasosta. Puhutaan keksinnöllisyyden vaatimuksesta.¹⁴ Palvelujen patentoitavuutta rajoittaa teknisyyden vaatimus.

Tavaramerkki on tuotteen tai palvelun tunnusmerkki, jota käytetään myytäväksi tarjottujen tavaroiden tai palvelujen erottamiseksi toisen tavaroista ja palveluista. Tavaramerkin keskeisin tehtävä on osoittaa tavaroiden ja palvelujen alkuperä. Tavarat, joihin merkki on liitetty, ovat peräisin merkinhaltijalta. Tavaramerkkiä käytetään siis erottamaan tavaramerkinhaltijan tuotteet tai palvelut muiden tuotteista ja palveluista. Tavaramerkkiin rinnastuu palvelumerkki, jota käytetään erilaisten palvelujen yksilöinnissä.¹⁵ Tavaramerkki immateriaalioikeutena suojaa itse merkkiä, mutta ei merkillä merkittyjä tuotteita tai palveluita.

Tavaramerkin voi muodostaa mikä tahansa merkki, joka on mahdollista esittää graafisesti, ja jonka kautta tavarat tai palvelut voidaan erottaa toisen tavaroista tai palveluista. Tavaramerkki voi siis olla sana tai henkilön nimi, kuvio, kirjain tai kirjainyhdistelmä, numero tai numeroyhdistelmä, tai tavarain tai sen päällyksen muoto. Tietoverkkoympäristössä entistä suurempaa merkitystä saavat myös verkkotunnukset eli *domain nimet*, joiden ajatellaan toisinaan muodostavan tavaramerkin kaltaisen tunnusteen verkossa. Verkkotunnukset ovat kuitenkin varsinaisten merkien sijaan osoitteita, joiden kautta tietoverkon käyttäjä löytää haluamansa tiedon.¹⁶ Verkkotunnuksia käytetään usein välineenä esimerkiksi yrityksen *brändin* ja imagon rakentamisessa. Brändi määrittyy useiden markkinaviestintään liittyvien elementtien muodostamaksi kokonaisuudeksi, jolloin brändi toimii tuotteen tai palvelun tunnuksena.¹⁷

Mallioikeus antaa haltijalleen yksinoikeuden malliin ja kohdistuu olennaisesti juuri tuotteen ulkomuotoon. Mallisuojan kohteena on yleensä tavarain ulkomuodon esikuva. Taustalla vaikuttaa muotoilun merkityksen korostaminen ja kehityksen edistäminen. Tavoitteena on kannustaa luovaa suunnittelua. Tavaramerkki

14 Oesch ja Pihlajamaa 2008, 78.

15 Ks. Salmi et al. 2008, 42 – 43.

16 Työ- ja elinkeinoministeriö 2008, 20.

17 Malmelin ja Hakala 2007, 18; Kivi-Koskinen 2003, 104 – 105.

muodostaa erään brändin tärkeän suojamuodon. Brändissa on kuitenkin myös useita sellaisia elementtejä, joita ei tavaramerkin avulla voida suojata.¹⁸ Kyseessä voi olla joko käytännön näkökohtiin perustuva hyötymalli tai esteettisiin näkökohtiin perustuva koristemalli. Malli voi olla kaksi- tai kolmiulotteinen, ja sen on tarkoitettava tavaran ulkonäköä, sen kokonaisuuden tai osan esikuvaa. Mallisuoja suojaa vain tavaran ulkomuotoa. Suojan kohteen ulkopuolelle jäävät siten tekniset sovellukset, joiden suojaamiseen voidaan käyttää mm. patenttia. Tekijänoikeus puolestaan saattaa kohdistua myös mallisuojoilla suojattuun tavarahan, mikäli kyseessä on tekijänoikeuden saamisen edellytykset muutoin täyttävä teos.

Aikaisemmin on käyty läpi keskeisiä aineettomaan varallisuuteen liittyviä oikeuksia. Edellä esitetyssä muodossa aineettomat oikeudet ovat tekijänsä/keksijänsä/kehittäjänsä omassa käytössä. Tällaisena immateriaalioikeus suojaa kohteen käyttämistä omassa toiminnassa, vaikkapa yrityksen liiketoiminnassa. Immateriaalioikeuksien siirto tapahtuu yleensä sopimuksella.

4.2 Tarve uusien keinojen ja menetelmien kehittämiseen

Keinoja ja menetelmiä aineettoman varallisuuden tunnistamiseen tarvittaisiin enemmän. (YR)

Luovat alat ovat hyvä alue, koska alalla on muutenkin pyrkimys uusien toimintatapojen löytämiseen ja toimintatapojen uudistamiseen. (YR)

Kartoituksessa haastatellut yritykset kokivat, että keinoja aineettoman varallisuuden tunnistamiseen tarvittaisiin enemmän. Haastateltujen yritysten mukaan tietoa on saatavilla, mutta se oli ajoittain vaikeasti hahmotettavaa. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että immateriaalioikeuksia oikeudellisesta näkökulmasta käsittelevä kirjallisuus näyttäytyi yrittäjien kokemuksessa liian teoreettisena. Jotta kirjallisuutta voisi käyttää hyödykseen, pitäisi jo tuntea ja hallita oikeudellinen viitekehys ja käsitteet. Kirjallisuus siis vaikuttaisi olevan suunnattu toisenlaiselle,

18 Oesch ja Pihlajamaa 2008, 390.

huomattavasti teoreettisemmin asiaa lähestyvälle kohderyhmälle.

Haastatelluilta yrityksiltä ja toimintakentältä tullut viesti on selvä. Käytännön toiminnassa on selkeä tarve aihealuetta käytännöllisemmästä näkökulmasta lähestyvälle materiaalille. Materiaalissa esitetyt asiat olisi järkevää sitoa konkreettisiin esimerkkeihin, jolloin voidaan vastata käytännön tilanteissa syntyvään tarpeeseen. Usein omaa ongelmaa tai tarvetta ei osata purkaa juridisin termein, mutta vastaavanlaisen, toisen yrittäjän kokeman tapauksen avulla omakin ongelmaa selkeytyy.

Lisäksi eräänä uusien toimintatapojen määrittävänä elementtinä nähdään käsitteiden selkiyttäminen kentän toimijoiden ymmärtämällä kielellä. Käytetyt käsitteet tulisi pyrkiä selittämään ja avaamaan nykyistä perusteellisemmin. Myös tähän voisi löytyä välineitä konkreettisten tapausten kautta. Kaiken kaikkiaan luovia aloja on kuitenkin pidetty hyvänä alana uusien käytäntöjen kehittämiseen, koska luovien alojen olemukseen kuuluu muutoinkin pyrkimys uusiutumiseen ja uusien toimintatapojen kehittämiseen.

Palvelun suojaaminen

Palvelumuotoilu uusi juttu, joka etsii vielä uomaansa. (AS)

Palvelumuotoilu näyttäytyy mielenkiintoisena luovien alojen erityiskysymyksenä. Palvelumuotoilun käyttökohteita tai hyödyntämismahdollisuuksia ei vielä täysin tiedosteta, vaan kyseessä on vasta idulla oleva uudenlainen tapa tuottaa palveluita. Palveluja tuotetaan erityyppisten prosessien kautta, jolloin eräänä tavoitteena pyrkii muotoilemaan palvelua itseäänkin. Tällöin jokainen prosessi ja toimintamalli on määriteltävä yksityiskohtaisesti. Esimerkiksi muotoiltaessa palvelu ”jäätelön osto jäätelökioskilta” ostotapahtuma puretaan paloiksi ja tapahtuman vaiheet määritellään yksityiskohtaisesti.

Palvelumuotoilun keskeisin tavoite on kehitellä ja suunnitella palveluja loppukäyttäjän näkökulmasta. Tällä tavoin hyödynnettynä palvelumuotoilu näyttäytyy hyödyllisenä instrumenttina sekä palveluntuottajan että asiakkaan näkökulmasta.

Muotoillun palvelun tavoitteena on rakentaa toiminnan kehykset ja tätä kautta tehdä palvelusta ajassa nykyistä kestävämpää ja kehityskelpoista. Palvelumuotoilussa palveluprosessia käytetään siis suuntaamaan sitä tapaa, miten kokemukset näyttäytyvät asiakkaalle. Asiakkaan kokemukset ovat aina henkilökohtaisia, ja ne rakentuvat jokaisen yksilöllistä arvoista ja merkityksestä ja odotuksista. Siten asiakaskokemuksen kokonaisvaltainen hallinta on hankalaa.¹⁹

Muotoiltukaan palvelu ei kuulu suoraan minkään immateriaalioikeuden alaan. Palvelun suojaaminen pelkkien immateriaalioikeuksien kautta on siten konkreettista tuotetta hankalampaa. Esimerkiksi muotoiltu konkreettinen tuote voi saada suojakseen mallioikeuden, muotoiltu palvelu ei. Palveluun voidaan tästä huolimatta sitoa joitakin immateriaalioikeudellisia suojamuotoja. Eräs käyttökelpoisin on tavaramerkki, jota käsitellään tarkemmin toisaalla tässä raportissa. Tavaramerkin kautta palvelu on mahdollista identifioida, ja siihen voidaan liittää markkinoilla toivottuja ominaisuuksia. Näistä (tuotteen) ominaisuuksista keskeisiä ovat asiakkaan mielikuvat tuotteesta tai palvelusta, esimerkiksi maine, keveys, helppokäyttöisyys, kestävyys tai toimintavarmuus. Nämä ovat myös keskeinen väline brändin rakentamisessa.²⁰ Lisäksi tavaramerkki antaa palveluntarjoajalle mahdollisuuden monistaa, esimerkiksi lisensoida palvelua ja rakentaa tällä tavoin verkostoa.

Useiden kulttuurialan pienyritysten on tutkimuksissa havaittu toimivan brändin osalta samoin kuin suurten kansainvälisten merkkituotevalmistajien.²¹ Kulttuuriryrittäjät tekevät tällöin yrityksestään ja itsestään ikään kuin merkkituotteen, jonka avulla he myyvät ja markkinoivat toimintaansa asiakkailleen ja yleisölle. Tämä piirre on nähtävissä erityisesti sellaisilla kulttuurin ja esittävän taiteen toimialoilla, jotka perustuvat laadun lisäksi kriitikoiden ja muiden merkittävien henkilöiden luomiin mielikuviin. Monen luovan alan tuotteen ja yrityksen kohdalla pelkän taloudellisen arvon luominen tuotteelle ei riitä, vaan yritysten on ansaittava kulttuurinen arvo tuotteilleen, jotta se olisi elinkelpoinen.²² Tarkasteltaessa tavaramerkkiä osana palvelun suojaamista havaitaan sen muodostavan erään brändin keskeisistä elementeis-

19 Palvelumuotoilusta tarkemmin esim. Mager 2004; Hollins 2006; Saffer 2007.

20 Kivi-Koskinen 2003, 109.

21 Andersén ja Vaihekoski 2001, 26.

22 Andersén ja Vaihekoski 2001, 26.

tä. Palveluiden osalta tavaramerkkiin kytkeytyy kuitenkin suuri määrä mielikuvia. Palvelubrändin keskeisenä elementtinä on usein erottautuminen palveluntarjoajaan personoituvan palvelun laadun perusteella. Brändiin kytkeytyvä, palvelun alkupe-
rää ilmentävä tavaramerkki on tällöin keskeinen väline, jota palvelukonseptin suo-
jaamisessa voidaan hyödyntää.²³

4.3 Sopimusosaaminen

Sopimuksia solmitaan luovien alojen yrityksissäkin lähes päivittäin. Sopimusten tekemiseen liittyy kuitenkin tiettyjä vaaroja, joskin sopimukset muodostavat myös varteenotettavan mahdollisuuden luovien alojen yrityksille. Sopimusten kautta voidaan esimerkiksi rakentaa palvelutuotteen suojaa. Sopimus sitoo sopimuksen osapuolia, mutta näyttäytyy ongelmallisena suhteessa kolmansiiin eli sopimuksen ulkopuolisiin. Sopimukseen perustuva suoja ei ole absoluuttista, kaikkia ulkopuo-
lisia vastaan annettavaa suojaa, vaan sopimuksen vaikutukset ulottuvat yleensä aina vain sopimuksen osapuoliin. Kahden henkilön välisin sopimuksin ei siis voida aset-
taa kolmatta sitovia velvollisuuksia tai rajoittaa kolmannelle kuuluvia oikeuksia.²⁴ Verkostojen, kumppanuuksien ja muidenkin verkkomuotoisten toimintamuotojen hallinnan onnistumiseksi sopimusoikeudesta on pidettävä mielessä muutamia kes-
keisiä seikkoja. Tällöin sopimusriskien hallinta on jonkin verran helpompaa.

Sopimusoikeus perustuu Suomessa tietyille sopimusoikeuden pääperiaatteille. Näistä keskeisimmät ovat sopimusten sitovuus ja sopimusvapaus. Sopimusvapa-
us tarkoittaa jokaisella olevaa toimintavapautta, jonka nojalla jokaisella on mah-
dollisuus velvoittautua toista kohtaa. Sopimusten sitovuus puolestaan pyrkii var-
mistamaan sovitussa pysymisen. Sopimusten sitovuus osaltaan myös kasvattaa ja
vahvistaa sopimisosapuolen luottamusta toisiinsa. Sopimusten sitovuus (*pacta sunt
servanda*) on koko sopimusoikeuden perusta. Sopimusten sitovuuden periaate voi-
daan määrittää sopimusoikeuden ja yleisemminkin koko oikeusjärjestyksen kulma-
kiveksi.²⁵

23 Kivi-Koskinen 2003, 108 – 109.

24 Saarnilehto et al. 2001, 657.

25 HE 247/1981 vp., 3.

Sopimusten sitovuuden periaatteen kautta mahdollistuu sopimusten hyödyntäminen esimerkiksi verkostojen rakentamisen ja ohjailun välineenä. Samalla tavoin sopimusten varaan rakennettu kumppanuussuhde tai lisenssisopimus takaa suhteen toimimisen. Periaatteen mukaan sopimukset on pidettävä, ja sopimuksen suorituksen on oltava sovitun mukainen. Tässä mielessä sopimusoikeuden normeilla on vakiinnuttava, koordinoiva ja vaihdannan varmuutta luova tehtävä. Tavoitteena on luoda ennakoitavuutta toisen sopimuspuolen käyttäytymistä ajatellen. Tästä syystä sopimuksen sitovuudella on asiallisesti keskeisimmän periaatteen merkitys sopimusoikeudessa.²⁶ Näinhän yleensä toimitaankin. Toisaalta toisella sopimuspuolella on oikeus purkaa sopimus tai velvoittaa sopimuksen rikkonut osapuoli täyttämään sopimuksen velvoitteet ja korvaamaan sopimuksen rikkomisesta aiheutunut vahinko niissä tapauksissa, jossa toinen osapuoli ei noudata sopimusta. Sopimuksen osapuolet ovat siis velvollisia noudattamaan solmittua sopimusta. Sopimussidonnaisuus määrittää edelleen myös sen, milloin sopimus on syntynyt, samoin kuin sen, millaisin oikeuskeinoin sopimuksen sitovuus pyritään riitatilanteessa ratkaisemaan.²⁷ Sopimusten sitovuuden periaatteen ymmärtäminen ja omaksuminen osaksi omaa toimintaa on siis toimivan kanssakäymisen elinehto.

Sopimusvapaus puolestaan muodostaa erään länsimaisen vaihdannan kulmakivistä. Nykyisin sopimusvapautta on rajoitettu yhdenvertaisuuden tai luottamuksen kannalta, mutta sen voidaan katsoa edelleen muodostavan lähtökohdan sopimusoikeudessa.²⁸ Sopimusvapaus voidaankin nähdä eräänä elementtinä vapaan toimijan tahdonmuodostukselle. Sopimusvapaus siis ilmentää sopimusosapuolen kykyä oman oikeudellisen tahtonsa muodostamiseen ja käyttämiseen. Tähän sopimuspuolilla lähtökohtaisesti olevaan vapauteen voidaan puuttua sääntelemällä sopimusten sisältöä pakottavan liansäädännön avulla.²⁹ Toisaalta sopimusvapaus on myös riskienjaossa hyväksi käytettävä instrumentti, jolloin sopimusvapaus tarkoittaa sopijapuolen mahdollisuutta ottaa haluamansa sopimusriski. Molemmissa lähestymistavoissa sopimusvapauden ja sen rajoitusten ydin on sisältövapaudessa

26 Tolonen 2000, 70.

27 Hemmo 2006, 53.

28 Tolonen 2000, 81

29 HE 247/1981 vp., 3.

ja sellaisissa ehdoissa, joista ei voida pätevästi sopia.³⁰ Sopimusvapaus muodostaa siis tavallaan sopimusten sitovuuden vastinparin. Eräs sopimusvapauden keskeinen ilmentymä on sopimuksen sisältövapaus. Sopimusvapauden muina elementteinä voidaan mainita päätäntövapaus, sopimuskumppanin valitsemisvapaus, tyyppi- ja muu sisältövapaus, muotovapaus ja purkuvapaus.³¹ Sopimus voi siis sisällöltään olla sellainen, kuin osapuolet haluavat. Sisältövapautta voidaan toisaalta rajoittaa pakottavan lainsäädännön kautta, jolloin tavallisin syy sisältövapauden rajoittamiseen on pyrkimys heikomman suojan tehostamiseen. Tällaista heikompaa suojaavaa pakottavaa lainsäädäntöä löytyy mm. kuluttajansuojan ja työsopimusten osalta.³²

Sopimusosaaminen on kokonaisuutena huomattavasti tässä esitettyä laajempi osaamisalue, eikä sen perusteelliseen läpikäyntiin ole tässä mahdollisuutta. Siten tässä on poimittu esiin ainoastaan kaikista keskeisimmät ja suuntaa-antavimmat periaatteet sopimuksia solmittaessa ja niiden varassa toimittaessa. Omia erikoisalu-eitaan sopimusosaamisen kentässä muodostavat vielä erilaiset sopimustyytit, joita voidaan aineettoman varallisuudenkin osalta erotella useita. Näistäkään sopimustyyteistä ei tässä ole pyritty kattavaan esitykseen.

Aineettoman varallisuuden suojaamiseen ja hallintaan liittyviä sopimustyytejä

Usein aineettoman varallisuuden hallintaan tai sen suojaamiseen voidaan käyttää pitkälti samantyyppisiä sopimuksia, kuin muussakin liiketoiminnassa. Joitakin tyy-pillisesti aineettomaan varallisuuteen kiinnittyviä sopimustyytejä voidaan kuitenkin erottaa. Seuraavassa hyvin lyhyesti esiteltäviä sopimustyytejä ei yleensä käytetä muusta, kuin tietyistä aineettoman varallisuuden yksiköistä sopimiseen.

Aineeton varallisuus on usein hankalasti suojattavaa. Tästä syystä *salassapitosopi-muksen* voidaan ajatella olevan tärkein aineettoman varallisuuden hallintaan ja suo-jaamiseen käytettävistä sopimuksista. Salassapitosopimus keskittyy liikesalaisuuden salassapitoon. Liikesalaisuudesta puhutaan usein myös yrityssalaisuutena. Määri-telmän mukaan ja ytimekkäästi ilmaistuna yrityssalaisuus on sellainen elinkeino-

30 Tolonen 2000, 80 – 81.

31 Hemmo 2006, 64 – 65.

32 Hemmo 2006, 63.

toimintaa koskeva tieto, jonka elinkeinonharjoittaja pitää salassa, ja jonka ilmaiseminen olisi omiaan aiheuttamaan taloudellista vahinkoa joko hänelle tai toiselle, tiedon antaneelle elinkeinonharjoittajalle.³³ Liikesalaisuuden salassapitosäännösten mukaan kukaan ei saa oikeudettomasti hankkia tai yrittää hankkia tietoa liikesalaisuudesta. Näin hankittua tietoa ei myöskään saa käyttää tai ilmaista edelleen. Liikesalaisuus puolestaan määritellään yleensä taloudellisuonteiseksi, lähinnä kaupankäynnin alaan kuuluviksi yrityksen salaisuuksiksi. Liikesalaisuuteen sisältyvät myös yrityskokemukset eli tietotaito (know-how). Myös tekninen salaisuus voi olla liikesalaisuus.³⁴

Sovittaessa salassapidosta on sopimuksen keskeisenä kohteena yleensä juuri yrityksen liike- tai erityssalaisuus. Tässä suhteessa erityssalaisuudelle on olennaista se, onko tieto salaista. Erityssalaisuuden piiriin kuuluva tieto ei nimittäin voi olla yleisesti tunnettua tai jossain joskus julkistettua tietoa, vaan tietoon täytyy aina liittyä jonkinlainen tarve salassapitoon. Tiedon salaisuusaste voi vaihdellakin, jolloin siihen vaikuttavat ainakin tiedon luonne, vallitseva kilpailutilanne ja yrityksen yhteistoimintasuhteet.³⁵

Salassapitosopimus solmitaan ajallisesti sopimusneuvottelujen alkuvaiheessa tai usein ennen neuvottelupöytään asettumista. Salassapitosopimuksen mahdollisimman aikainen solmiminen jo sopimusneuvottelujen alussa edesauttaa tietynasteisen välttämättömän luottamuksen syntymistä. Salassapitosopimus ikään kuin muodostaa pohjan kaikelle muulle sopimuksin tai muilla välineillä hallinnoitavalle materiaalille. Salassapitosopimus laaditaan siis usein jo sopimusneuvotteluja ja yritysten keskinäistä alkutunnustelua varten. Näin onkin järkevä tehdä silloin, kun neuvotteluissa paljastetaan erityssalaisuuden piiriin kuuluvaa tietoa.

Salassapitosopimus voi olla yksipuolinen tai kaksipuolinen/molemminpuolinen. Ero on selkeä. Tilanteissa, joissa yksi osapuoli luovuttaa ja toinen osapuoli vastaanottaa luottamuksellista tietoa saatetaan usein solmia yksipuolinen salassapitosopimus. Tällöin salassapitosopimukseen tulee sidotuksi ainoastaan luottamuksellisen tiedon vastaanottaja. Yksipuolinen salassapitosopimus on yleensä hyvin tiukka, sillä tietoa

33 Vapaavuori 2005, 27 – 29.

34 Vapaavuori 2005, 27 – 29.

35 Vapaavuori 2005, 27 – 29.

luovuttava osapuoli pyrkii neuvottelemaan itselleen mahdollisimman edulliset sopimusehdot. Kaksipuolisessa salassapitosopimuksessa kumpikin sopimusosapuoli voi toimia sekä tietoa luovuttavana että vastaanottavana osapuolena, ja käytännössä molemmat osapuolet toimivat kummassakin roolissa tiedon kulkusuunnan mukaan.³⁶

Salassapitosopimus eli yrityksen tietojen salassapito on yksinomaan käytettynä verrattain heikko väline yrityksen liiketoiminnan edistämiseen. Tietty osa tiedosta onkin hyvä siirtää myös muiden hyödynnettäväksi, tietysti riittävää korvausta vastaan. Eräs aineettoman varallisuuden tyyppisopimuksista on *lisenssisopimus*. Immateriaalioikeuksia hyödynnetään usein myöntämällä niihin lisenssejä, jolloin itsellä oleva oikeus saatetaan muiden käyttöön.³⁷ Lisenssisopimusta voidaan tarkastella esimerkiksi tekijänoikeuden luovutuksen näkökulmasta. Tekijänoikeus, kuten mikä tahansa muukin luovutuskelpoinen oikeus voidaan luovuttaa kokonaan tai osittain. Silloin, kun oikeus (tekijänoikeus) luovutetaan osittain, puhutaan käyttöluvasta eli lisenssistä. Kummassakin tapauksessa, luovutettaessa oikeus kokonaan tai osittain, lisenssisopimuksen muodoksi suositellaan kirjallisen sopimuksen laatimista. Laissa ei näiden sopimusten osalta edellytetä minkäänlaista määrämuotoa, joten luovutus voi tapahtua kirjallisen muodon lisäksi suullisesti tai jopa konkludenttisesti eli käytännön olosuhteista ilmenevästi.³⁸

Lisenssisopimuksella lisenssinantaja eli aineettoman yksinoikeuden haltija, esimerkiksi vaikkapa teoksen tekijä eli sen tekijänoikeuden haltija, luopuu lisenssin-saajan hyväksi jossakin suhteessa omasta oikeusasemastaan. Lisenssinantaja voi esimerkiksi luopua kielto-oikeudestaan eli oikeudestaan vaatia muita pidättymään yksinoikeutensa hyväksikäyttämistä. Lisenssisopimuksella lisenssinantaja siis antaa lisenssin-saajalle luvan käyttää sopimuksen kohteena olevaa oikeutta tietyin ehdoin taloudellisesti hyväkseen ja sovittua korvausta vastaan.³⁹

Lisenssi eli käyttöluva voi olla yksinomainen tai rinnakkainen. *Yksinomaisessa* käyttöluvassa lisenssin-saaja saa luovutettujen tekijänoikeuden eri elementtien

36 Vapaavuori 2005, 160.

37 Tikkanen 2007, 32.

38 Rissanen [et al.] 1999, 632 – 633.

39 Tikkanen 2007, 32.

osalta kaikki muut käyttäjät poissulkevan yksinoikeuden. Myöskään tekijälle ei tämän jälkeen jää mitään oikeuksia teokseen. *Rinnakkainen* käyttöluupa puolestaan tarkoittaa vain käyttöoikeutta, ei yksinoikeutta.⁴⁰ Tästä hyvänä esimerkkinä ovat tietokoneohjelmien ja -ohjelmistojen lisenssisopimukset. Nämä sopimukset ovat tärkeitä, sillä sopimuksissa määritellään yleensä myös ohjelmistojen käyttöehdot. Ohjelmistoja koskevat lisenssisopimukset ovat usein myös pohja laajemmallekin ohjelmistoliiketoiminnalle, joka perustuu juuri tietokoneohjelman käyttöehdoista sopimiseen eli lisensointiin. Tietokoneohjelmien ja -ohjelmistojen osalta kaikki oikeudet ohjelmiston kehittäjällä säilyttävästä lisensoinnista on erotettava oikeuksien luovutus, jossa kaikki oikeudet luovutetaan edelleen eli kyse on oikeuksien kertaluonteisesta pysyvästä luovutuksesta. Tällöin ei voida puhua oikeuksien lisensoinnista. Silloin, kun kaikki oikeudet pysyvät ohjelmiston kehittäjällä niitä voidaan lisensoida usealle asiakkaalle.⁴¹ Lisenssisopimuksella tietokoneohjelman tekijänoikeuden haltija ei luovu omasta tekijänoikeudestaan, vaan antaa laista johtuvin perustein ohjelmistotuotteeseen ainoastaan rajoitetun käyttöoikeuden. Tässä on pohjana yksittäisen ohjelmistotuotteen tekijänoikeuden lisensointi, joka perustuu tekijänoikeuslakiin.⁴²

Myös patentti voidaan luovuttaa lisenssisopimuksella osittain toiselle, jolloin *patenttilisenssi* tarkoittaa laissa toiselle annettua rajoitettua oikeutta käyttää keksintöä ammattimaisesti hyväksi. Myös patenttilisenssit jaetaan yksinomaisen (eksklusivisen) ja rinnakkaisen (yksinkertaisen) oikeuden antaviin lisensseihin.⁴³ Patenttia koskevassa hyödyntämissopimuksessa on hyvin tärkeää todeta sopimusosapuolten suoritusveloitteet yksityiskohtaisesti. Käytännössä patentin hyödyntämisen elinkaari sisältää useita sopimusteknisesti tärkeitä solmukohtia. Alkuvaiheessa yritys voi laatia salassapitosopimuksia ja oikeuksiensiirtosopimuksia työntekijöidensä kanssa. Tämän jälkeen yrityksellä on mahdollisuus neuvotella teknologiansiirtosopimuksesta mahdollisten yhteistyökumppaneidensa kanssa. Neuvottelujen yhteydessä laaditaan yleensä ensi sitoutumistahdon ilmoittava aiekirje (*letter of intent*) ja lista

40 Rissanen et al. 1999, 632.

41 Välimäki 2006, 145 – 146.

42 Välimäki 2006, 146.

43 Oesch ja Pihlajamaa 2008, 169 – 170.

avaintermeistä (*term sheet*). Nämä asiakirjat sisältävät tiivistettynä aiotun hyödyntämissopimuksen pääkohdat. *Term sheet* puolestaan toimii lisenssisopimusneuvottelujen tukena ohjaamassa sopimusprosessia. Sopimusneuvottelujen aikana laaditut asiakirjat sisältävät tietoja mm. aiotun hyödyntämissopimuksen sovituista korvauksista, aikatauluista, rakenteista jne.⁴⁴

Patenttilisenssillä suoritettavaa yksinoikeuden siirtoa eli oikeuden osittaisista luovuttamista toisen käyttöön määräajaksi rajataan usein määrittämällä lisenssin lähempi luonne sekä rajoittamalla sitä maantieteellisesti ja asiallisesti käyttötavan ja tekniikan mukaan. Tärkeäksi muodostuu myös ajallinen rajoitus eli se, kuinka pitkään lisenssin velvoitteet jatkuvat. Patenttilisenssisopimuksen keskeisiä asioita ovat osapuolten tavoitteiden ja heidän käyttämiensä termien sekä luovutuksen kohteen, laadun ja laajuuden määrittelyt. Patenttilisenssisopimukseen liitetään myös usein erilaisia takuu- ja turvalausekkeita. Tärkeitä ovat myös lausekkeet, jotka koskevat sopimuksen edelleen siirtämistä ja alihankintaa.⁴⁵ Palvelutoiminta on itsessään harvoin patentilla suojattavaa, joskin sen tuotteena tai sitä tukemaan ja edistämään kehitellyt innovaatiot voivat ulottua patenttisuojankin alle.

Kustannussopimus on eräs tyyppillisistä, tekijänoikeutta koskevista sopimuksista. Kustannussopimuksella tekijä luovuttaa kustantajalle oikeuden painamalla tai senkaltaista menetelmää käyttäen monistaa ja julkaista kirjallisen tai taiteellisen teoksen. Kustannussopimuksella kustantaja saa yleensä laajan yksinomaisen käyttöoikeuden teokseen. Kyse ei näissä tilanteissa ole kuitenkaan oikeuksien luovuttamisesta; oikeuksien luovuttamisesta on aina erikseen sovittava. Tekijänoikeuden kokonaisluovutuksessa tekijä sen sijaan luopuu kaikista taloudellisista yksinoikeuksistaan teokseen. Kokonaisluovutus voi koskea jotakin määrätty teosta, tekijän kaikkia teoksia tai tekijän tuleviakin teoksia. Ellei toisin sovita, luovutuksensaajalla ei ole oikeutta muuttaa teosta tai luovuttaa saamansa oikeutta toiselle.

Kustannussopimukseenkin kohdistuu teknisestä kehityksestä johtuvia muutospaineita, ja kustantamotoiminnan ennakoitaan muuttuvan teknisen kehityksen

44 Oesch ja Pihlajamaa 2008, 168 – 169.

45 Oesch ja Pihlajamaa 2008, 174.

myötä. Puhutaan monimediasta tai hybridimediasta. Toisaalta myös digitaalisten medioiden konvergenssi tulevat vaikuttamaan yhä enenevässä määrin myös (kirja) kustannustoiminnan tulevaisuuteen. Kirjakustantajat eivät välttämättä jää enää kirjakustantajiksi, vaan toiminnan luonne muuttuu ja avartuu erityyppisten sähköisten medioiden suuntaan. Perinteisten mediamuotojen sekoittuessa tavat vastaanottaa tietoa monimuotoistuvat, jolloin avautuu mahdollisuus perinteisten painettujen ja sähköisten medioiden rajojen rikkoutumiselle. Painotuote voi tällöin olla vain oheistuote, joka liittyy sähköisessä muodossa olevaan päätuotteeseen, ja painettu kirja siten vain yksi sisällön välittämisen väline. Tähän liittyy sopimuksen solmimiseen tiiviisti yhdistyvä ongelma. Oikeuksia hankittaessa täytyisi tietää jo se, miten teosta halutaan käyttää sopimuksen allekirjoittamishetkellä, mutta myös se, miten teosta myöhemmin käytetään. Esimerkiksi välitysoikeuksia ei pitäisi liittää tiukasti vain johonkin tiettyyn teknologiaan, vaan pyrkiä alusta alkaen ennakoimaan tulevia tarpeita mahdollisimman teknologianeutraalisti. Siten kustannussopimuksia (kuten muitakin sopimuksia) solmittaessa tekninen kehitys on hyvä pitää aina mielessä. Tavoitteena pitäisi olla, että sama sisältö voidaan saattaa loppukäyttäjän saataville mahdollisimman joustavasti ja tarvittaessa myös käyttäen useaa eri vaihtoehtoista jakelutietä tai välinettä.⁴⁶

Kustannussopimus on eräs tyyppisopimus tekijänoikeuksia koskevien sopimusten joukossa. Suurin osa tekijänoikeudellisia aineistoja koskevista sopimuksista koskee muita, kuin tekijänoikeuslaissa erikseen lueteltuja sopimustyyppisiä.⁴⁷ Muita tekijänoikeuksia koskevia sopimustyyppisiä ovat esimerkiksi *tutkimus- ja kehitys-sopimukset, yhteistyösopimukset, toimeksiantosopimukset ja työsopimukset*, joiden tuloksena syntyy tekijänoikeuden piiriin kuuluvaa aineistoa. Vastaavasti suuri joukko erityyppisiä lisenssisopimuksia jää tekijänoikeuslain erityissäännösten ulkopuolelle. Tekijänoikeuslain 3 luku sisältää määräyksiä näistä erityissäännöksistä.⁴⁸ Tekijänoikeuslain piirissä on kuitenkin syntynyt sopimusoikeudellisia tulkintaperiaatteita ja tulkintoja, jotka soveltuvat yleisemminkin tekijänoikeudellisiin sopimussuhteisiin. Vastaavasti useat yleiset sopimusoikeuden ja velvoiteoikeuden periaatteet soveltu-

46 Hynönen 2007, 205 - 206.

47 Harenko et al. 2006, 279.

48 Harenko et al. 2006, 279.

vat tekijänoikeuteen. Esimerkiksi tekijänoikeudellisia luovutussopimuksia tukitaan lähtökohtaisesti suppeasti.⁴⁹ Toisin sanoa jouduttaessa tekemisiin tekijänoikeutta koskevan sopimuksen kanssa tekijänoikeudelliset tulkintaohjeet on hyvä pitää mielessä ja tarkistaa niiden soveltuvuus käsillä olevaan tilanteeseen.

Sopimukset muodostavat osan verkostojen ja kumppanuuksien hallintaa

Hyvin pienten yritysten yhteistyösuhteiden on todettu olevan usein hyvin epämuodollisia. Yrityskoon kasvaessa sopimukset kuitenkin muodollistuvat ja kuvaan tulee mukaan muodollisempia yhteistyömuotoja kuten yhteisyrityksiä. Yhteisyritykset voidaan jakaa kahteen perustyyppiin: omistuspohjaisiin ja sopimuspohjaisiin yhteisyrityksiin. Omistuspohjainen yhteisyritys on muodollisesti itsenäinen yritys. Tämän yhteistyömuodon käyttömahdollisuudet luovilla aloilla ovat kuitenkin rajalliset, koska yhteistyösuhteet muodostuvat usein hankekohtaisesti. Pitkäaikaiseen yhteistyöhön on kuitenkin kiinnostusta esimerkiksi tilaajayritysten kanssa, mikä näkökulma oli tullut esiin myös Luovien alojen markkinaselvityksessä. Sopimuksellinen yhteisyritys on keskipitkän aikavälin vapaaehtoinen kumppanuus kahden tai useamman juridisesti itsenäisen organisaation välillä, jotka yhdistävät resurssinsa, jakavat riskit ja voitot saavuttaakseen yhteisen tavoitteen. Sopimuspohjaisessa yhteisyrityksessä osapuolet huolehtivat yhteisyrityksen toiminnoista ilman, että yhteisyritykselle muodostuu varsinaista omaa johtamisfunktiota tai muodollista itsenäisyyttä.⁵⁰

49 Harenko et al. 2006, 280.

50 Andersén ja Vaihekoski 2001, 21 – 22; Luova Rovaniemi 2010, 6.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITYSIDEAT

Keskeisimpänä aineettoman varallisuuden hallintaa ja oikeudellisen osaamisen kehittämistä koskevana haasteena nousi esiin yritysten käytettävissä olevien resurssien rajallisuus. Erityisesti pienillä yrityksillä kaikki käytettävissä olevat resurssit ohjautuvat pääasiassa ydintoimintaan eli yrityksen liiketoiminnan pyörittämiseen. Ylimääräisiä resursseja yleiseen kehitystoimintaan ei juurikaan ole, puhumattakaan erityisosaamista vaativan juridisen osaamisen hankkimisesta. Tämä kävi selkeästi ilmi sekä yrittäjien, yritysneuvojen että asiantuntijoiden kommentteista.

Yrityksen perustehtävä on tehdä liiketoimintaa. (YR)

Yritykset keskittyvät olennaiseen eli seuraavien työkeikkojen hankkimiseen. (YN)

Pienissä yrityksissä aineettomaan varallisuuteen ja immateriaalioikeuksiin liittyvät kysymykset ovat usein resurssikysymyksiä. Toiminnan pyörittäminen on kiinni muutamista henkilöistä. Näillä ei välttämättä ole aikaa eikä resursseja perehtyä immateriaalioikeuksiin. (AS)

Resurssien niukkuutta koskeva näkökulma on nostettu esiin myös luovien alojen kansainvälistymistä koskeneessa selvityksessä.¹ Resurssipula on eräs kansainvälistymisen pullonkaula. Resurssipula asettaa haasteita oikeudellisen osaamisen hankkimiselle. Haasteita muodostuu käytettävissä olevan ajan samoin kuin henkilöstön ja

1 Nikula [et al.] 2009, 61.

taloudellisten resurssien osalta. Ajalliset tekijät rajoittavat mahdollisuuksia osallistua koulutuksiin tai perehtyä aiheeseen esimerkiksi kirjallisuuden avulla. Taloudellisten resurssien niukkuus taas rajoittaa varsinkin pienten yritysten mahdollisuuksia ostaa oikeudellisia asiantuntijapalveluita esimerkiksi lakiasia- ja asianajotoimistoilta.

Toisaalta niukkuus koskee osaltaan myös tarjolla olevia yksityisen puolen palveluita. Suurin osa Lapissa toimivista oikeudellisia palveluita tarjoavista yrityksistä on keskittynyt yleisjuridiikkaan, mistä syystä erikoistuneempia palveluja hankkineet yritykset olivat ostaneet ne Etelä-Suomen isoilta toimistoilta. Toisaalta kartoituksen edetessä tuli vastaan pienempiä toimistoja, joiden osaamiseen kuului muun muassa immateriaalioikeutta, kansainvälistä liikejuridiikkaa ja teknologia-oikeutta, joten kysymys saattaa olla siitä, ettei alueella olevasta oikeudellisesta erikoisosaamisesta olla riittävän tietoisia.

Yrittäjällä yrityksen pyörittämisessä sata ja yksi asiaa tehtävänä, tarvittava osaaminen kuitenkin hankitaan. (YR)

Käytettävissä olevien resurssien rajallisuudesta huolimatta aineettoman pääoman merkitys oli yrityksillä tiedossa ja kiinnostus sen hyödyntämiseen liiketoiminnassa suurta. Erityistä kiinnostusta kohdistui aineettomien kohteiden suojaamistoimenpiteisiin, kuten tekijänoikeuksiin ja tavaramerkkeihin sekä oikeuksista sopimiseen.

Paras keino avata asioita on konkreettisten esimerkkien kautta. (YN)

Suorat esimerkit ovat suurin ja tärkein juttu. (AS)

Lähes kaikissa haastatelluissa yrityksissä oli jo aikaisemmin pohdittu erilaisia keinoja oikeudellisen osaamisen kehittämiseen. Tarve kehittämiseen oli syntynyt lähes kaikissa tapauksissa yrityksen omakohtaisesta kokemuksesta, esimerkiksi oikeuden loukkausta tai sopimuksen tekemistä koskevasta tapahtumasta. Toiseksi yleisin syy, jonka vuoksi asioihin oli alettu kiinnittää huomiota, olivat jonkun toisen yrittäjän (varsinkin negatiiviset) kokemukset (joilta haluttiin välttyä), ja kolmas syy yrittäjän oma, yleisempi kiinnostus yritystoiminnan kehittämiseen. Koska kiinnostus syntyi

pääasiassa konkreettisissa tilanteissa, toivoi moni yrittäjä yhtäältä aihetta avattavan esimerkkitapausten kautta ja toisaalta varsinkin sopimusoikeuden osalta valmiita sopimus pohjia yritystoiminnan eri tilanteisiin. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että tietoa olisi ongelmatilanteessa vaivattomasti saatavilla esimerkiksi Internetistä. Toisaalta tässä yhteydessä painotettiin henkilökohtaisen neuvontakontaktin merkitystä varsinkin alkavien yritysten osalta. Myös yritysneuvojat pitivät konkreettisia esimerkkejä sekä ”asioiden tuomista lähelle yrityksen omaa toimintaa” parhaina keinoina selventää aineettoman varallisuuden hallintaan liittyvää oikeudellista ongelmakenttää. Valmiiden mallien ja sopimus pohjien osalta neuvojat ja asiantuntijat nostivat esiin niiden soveltamisen. Jos perusasiat eivät ole hallussa, ei soveltaminen välttämättä onnistu oikealla tavalla. Tämä saattaa tuottaa yritykselle isoja ongelmia.

Pienistä jutuista ja konkreettisista malleista olisi eniten hyötyä. (AS)

Pitkäjänteisyys. (YR)

Miten sitten luovan toimialan yritysten oikeudellista osaamista aineettoman varallisuuden hallintaan olisi rajallisista resursseista huolimatta mahdollista kehittää? Kartoituksessa kerätystä aineistosta nousivat teemoina esiin osaamisen edistäminen alueella sekä helppokäyttöisen informaation lisääminen. Kehittämistoimenpiteiden toivottiin olevan mieluummin pieniä ja yritysten käytäntöön liittyviä kuin laajoja. Toisaalta kehittämistoimenpiteiltä toivottiin kuitenkin riittävää ajallista pitkäjänteisyyttä.

Asiantuntijoiden ja yritysneuvojien haastatteluissa osaamisen edistäminen alueella muodosti hallitsevan näkökulman. Tähän liittyen toivottiin muun muassa toimijoiden jalkautumista, sekä kiinteämpää yhteistoimintaa eri toimijoiden kesken. Yksittäisistä toimijoista korostui ELY -keskuksen innovaatioasiamiehen rooli. Eräänä kartoituksen kannalta kiinnostavana havaintona: innovaatioasiamiehen olemassaolosta oltiin yritysneuvojien keskuudessa jo erittäin hyvin tietoisia vaikka tehtävä on uusi! Toisaalta tuotiin esiin tarve lisätä tuotteistettuja juridiikkapalveluja sekä se,

että neuvonnan päämäärien tulisi olla selkeitä ja tuoda yrittäjälle lisäarvoa.

Tarvitaan edelleen aktiivista jalkautumista yrittäjien luokse, koska yrittäjä ei välttämättä itse ehdi tai löydä yritysneuvontaa kysymään. Seudullisten yrityspalvelujen verkostoitumisesta huolimatta yrittäjä ei välttämättä tiedä, kenen puoleen kääntyä missäkin asiassa. Toivon mukaan pitkäjänteisellä ja laaja-alaisella tiedottamisella asiakkaan ohjaaminen oikean palvelun pariin helpottuu ja nopeutuu. (YN)

Myös kehittämisspalveluita pitää osata tuotteistaa nykyistä paremmin ja tuoda juridisia asioita lähemmäs asiakasta. Täytyy esimerkkien yms. kautta tuoda esille se mitä hyötyä asiakkaalle on IPR -asioiden oikeasta hallinnasta ja kuka voi auttaa missäkin. Tarvitaan lisää tietoisuutta IPR- asioista ja tarpeeksi helposti lähestyttäviä palveluita pk-yrityksille. IP -pikaoppaan kaltaiset työkalut hyviä asian eteenpäin viemisessä. On hyvä tarkastella missä kokonaisuuksissa IPR -asiat on hyvä ottaa esille. Kyseessä ei ole irrallinen asia. Yksi tärkeä paikka on mm. uusyrityskeskusten neuvojat. (AS)

Osaamisen lisääminen t&k -toimintaan liittyvien IPR:ien suhteen, niin t&k -hankkeiden rahoittaja- kuin toimijatahoilla. Erityisesti rahoittajien koulutukselle on huutava tarve. (AS)

Yrittäjien haastatteluissa nousi keskeisenä esiin helppokäyttöisen informaation lisääminen. Informaation lisäämisen keinoina esitettiin yhtäältä lyhyitä esimerkiksi aamupäivän mittaisia täsmäkoulutuksia sekä luotettavan ja yleisesti ymmärrettävän tiedon lisäämistä. Toisaalta yritykset olivat kiinnostuneita hankkimaan esimerkiksi sopimusoikeuteen liittyviä palveluja yrityksen ulkopuolelta. Juridiikkapalvelujen ostamiseen liittyvänä ongelmana yritykset pitivät yhtäältä erityisesti mikroyritysten rajallisten resurssien näkökulmasta liian korkeaa hintaa ja toisaalta erikoistuneiden palvelujen saatavuutta, esimerkiksi kansainvälistymisessä tarvittavien englanninkielisten sopimusten ja asiakirjojen osalta. Kartoituksen kannalta kiinnostavana havaintona nousi esiin useamman yrittäjän kiinnostus palkata yritykseen oikeudellisia asioita hallitseva henkilö. Pienten yritysten tapauksessa pelkän juridiikan hallitseminen ei kuitenkaan riitä, vaan osaamisen tulisi olla mo-

nipuolisempaa siten, että tehtävään sisältyisivät esimerkiksi yrityksen talousasiat. Samoin useammassa yrityksessä oltiin kiinnostuneita korkeakoulujen harjoittelijoista. Ongelmaksi oli kuitenkin muodostunut suuri epätietoisuus siitä, mistä harjoittelijaa voisi tiedustella.

Olisi tärkeää kehittää luovan alan koulutuksessa taiteen, juridiikan, kaupan ja käytännön yhteistyötä. (AS)

Outoa, että on toisi vähän luovan alan lakitoimintaa vaikka yliopistolla koulutetaan sekä luovaa alaa että lakitoimintaa. (YR)

Yksittäisistä toimijoista mainintoja keräsi Rovaniemen Kehitys Oy:n Luovien alojen yrityshautomo, jonka toivottiin edistävän ja yhdistävän eri alojen osaamista.

Olisi järkevää järjestää erityisesti luovalle alalle suunnattuja juridisia palveluja yhdessä muiden yrittäjäpalveluiden (taloushallinto, veroneuvonta, työnantajavelvoitteet jne.) kanssa. Tällaisessa palvelussa luovaa alaa tuntevat juristit voisivat yhdessä muiden luovia aloja tuntevien asiantuntijoiden kanssa ja tarjota luovaan alaan erikoistunutta kokonaispalvelua yrityksille. Esim. Rovaniemeltä tällaista osaamista löytyisi varsin helposti. Luonteva palvelun järjestäjätaho olisi esim. kunnan kehitysyritys tai korkeakoulun (tai muun tahon) yrityshautomo. Tällaisessa palvelussa tieto myös kumuloituisi siten, että yhtä yritystä varten tehtyjä ratkaisuja voitaisiin hyödyntää myös muissa saman alan yrityksissä. Näin jokaisen ei tarvitsisi ratkaista yksin samoja ongelmia ja etsiä niihin uudelleen samoja ratkaisuja. (AS)

Yksittäisen yrityksen on vaikea hyödyntää palveluja niin kauan kuin niitä täytyy etsiä eri luukuilta. Palvelut pitäisi löytää samalta luukulta. (YR)

Toimintakulttuuria pitäisi lähteä muuttamaan ja tukemaan muutosta. Luovien alojen hautomo voisi olla hyvä foorumi. (YR)

Juridiikan ottamista mukaan hautomokuvioon on kokeiltu muualla Suomessa siten, että siihen on yhdistynyt aikaisemmin mainittuja täsmäkoulutuksia.

On hyvä tarkastella eri kehittäjätoimijoiden kanssa missä yhteyksissä asiaa voisi nostaa esille. Jalostamo-palvelussa olemme Keski-Suomessa kokeilleet IPR asioihin keskittyneitä Jalostamo-klinikoita joissa asiantuntijana mukana alueen keksintöasiamies. Nämä kokeilut ovat olleet hyviä. Asiakkaiden on ollut helppo lähestyä teemaa klinikoiden kautta. Voisi miettiä että keksintösäätiö yms. ottaisi roolia tämänkaltaisessa toiminnassa? (AS)

Luovan toimialan aineetonta varallisuutta koskevan oikeudellisen osaamisen lisäksi aineistosta voidaan poimia kolme keskeistä sisällöllisen kehittämisen aluetta: yleisesti ymmärrettävä informaatio, uudet ja vaikeasti suojattavat kohteet sekä yritysten sopimusosaaminen.

5.1 Yleisesti ymmärrettävän tiedon lisääminen

Koulutuksen kautta asioille on tarvetta, toteuttaminen riippuu siitä, miten se sattuu prioriteettilistalla asettumaan. (YR)

Juridisen tiedon on oltava helposti saatavilla ja sen on oltava yksinkertaista, jotta sen maallikkokin ymmärtää. (AS)

Tarvetta olisi erityisesti juuri KÄYTTÄNNÖN TARPEISTA LÄHTEVÄLLE tietopaketille. (AS)

Tieto on valtaa, ja tietoon tai sen puutteeseen yhdistyvät tässäkin tutkimuksessa monet seikat. Keskeiseksi aihepiiriksi kartoituksessa nousi oikeudellisen tiedon erityisluonne sekä sen kiinnittyminen juristien ammattikieleen. Juridiset termit ja käsitteet olivat vieraita suurelle osalle kartoituksen kohderyhmästä. Monet yrittäjät olivat kokeneet saatavilla olevan tiedon vaikeasti ymmärrettäväksi vaikka kyse olisi ollut periaatteessa yksinkertaisesta asiasta. Lisäksi relevantin tiedon hakeminen ja löytäminen koettiin tästä hankalaksi.

Enin osa varsinkin tutkimuksellisesta tiedosta on kirjoitettu aiheeseen perehtyneille ja erityisalan käsitteistä perillä olevalle yleisölle. Perusasioita koskevan tiedon tulisi kuitenkin olla yleistajuista ja käytännönläheistä. Oikeudellisen tiedon tar-

peen kerrottiin aktualisoituvan useimmiten konkreettisessa käytännön tilanteessa, jossa yrityksessä aletaan etsiä tilanteeseen ratkaisua. Hyvä tapa tiedon jakamiseen olisi siis tiedon ja keskeisten käsitteiden havainnollistaminen esimerkkitapausten avulla. Ongelmat ovat myös helpommin lähestyttävissä kun tiedostaa, että joku on jo ratkaissut saman pulman aiemmin.

Juridisen termistön avaaminen selkokieliseen muotoon on kuitenkin haaste. Sen keskeisimpänä vaikeutena on terminologiaan sisältyvän tarkkuuden ja eksaktiuden säilyttäminen myös silloin, kun kieltä muokataan ”kansantajuisempaan” muotoon. Sanojen muuttuessa myös niiden merkitykset ja vaikutukset muuttuvat, mistä syystä ensisijaisena haasteena ei ole niinkään terminologian uudistaminen, vaan se, että kyetään kirjoittamaan selkeästi sellaisista erikoisalaan kuuluvista asioista, jotka tuottavat vaikeuksia juristeillekin.

5.2 Suojaamistapojen kehittäminen uusille ja vaikeasti suojattaville kohteille

Monet luovan toimialan yritysten kannalta merkittävät kohteet eivät sellaisenaan oikeudellisesta näkökulmasta ole suoraan suojattavissa tai hallinnoitavissa oikeudellisin välinein ja säännöksin. Esimerkiksi tuoteideat, palvelukonseptit ja liiketoimintamallit osuvat kaikki luovalla toimialalla operoivan yrityksen ytimeen, mutta muodostavat suuren haasteen juridiikalle.

Palvelukonseptien osalta vastaus PRH:lta on ensiksi aina ei. (YN)

Lapissa luovan toimialan yritykset ovat tyypillisesti palveluja tuottavia yrityksiä. Palvelualoilla aineettoman varallisuuden erilaisten suojamuotojen valikoiman on perinteisesti ajateltu olevan suppea. Palvelua voi vain harvoin patentoida eikä palvelu useinkaan ole teos tekijänoikeuden tarkoittamassa mielessä. Palvelua ei myöskään voi suojata mallioikeudella palvelun täydellisen aineettomuuden vuoksi.

Palvelukonseptin tai palvelun lähes ainoaksi immateriaalioikeudelliseksi suojamuodoksi määrittäyty tällä hetkellä rekisteröity tavaramerkki. Lisäksi palvelua voi-

daan osittain pyrkiä suojaamaan rekisteröidyn toiminimen kautta. Myös brändin rakentaminen palvelutuotteen ympärille saattaa antaa jonkinlaista suojaa. Brändi ei itsessään ole kuitenkaan suojamuoto, ja brändin suojaaminen puolestaan on lähes yhtä hankalaa kuin palvelukonseptin suojaaminen. Palvelua varten on siis pohdittava aivan uudenlaisia suojamuotoja sekä olemassa olevien suojamuotojen erilaisia yhdistelmiä ja uusia käyttötapoja.

Suojaamistapojen lisäksi palvelukonsepteihin ja esimerkiksi liiketoimintamalleihin liittyvää aineetonta varallisuutta voidaan pyrkiä hallinnoimaan oikeudellista ja liiketaloudellista näkökulmaa yhdistelmillä. Näkökulmien yhdistämisestä on kysymys muun muassa silloin, kun liikeidea itsessään toimii jo hyvän markkina-aseman tuojana tai kun markkinoinnin ja vahvan brändinrakentamisen keinoin tuotteelle pyritään saamaan tunnettuussuojaa.

Pienten yritysten tulisi paremmin ymmärtää mitä oikeuksia heille syntyy / mitä oikeuksia voi syntyä, miten niillä voi käydä kauppaa, kuinka oikeuksia voi arvottaa ja arvoa kasvattaa. Yrityksiä pitää myös kannustaa dokumentoimaan asioita ylös sekä tekemään kirjalliset sopimukset asioista. (AS)

Olennaisen osan liiketaloudellista strategiaa muodostavat immateriaalioikeudet. Yrityksen liiketoimintaosaamisen ja strategian yhteydessä puhutaan usein IPR -salkusta tai IPR -portfoliosta. Tällä tarkoitetaan sitä, että yrityksen tulisi olla tietoinen omista ja toimintaansa vaikuttavista immateriaalioikeuksista eli siitä, mitä oikeuksia yritykselle on esimerkiksi tuotekehityksen yhteydessä muodostunut ja kenelle oikeudet kuuluvat. Usein tietoisuus muidenkin (mm. kilpailijoiden) IPR:ista auttaa oman yrityksen strategisissa valinnoissa, ja muodostaa osan yrityksen IPR -salkusta. Immateriaalioikeuksien hyödyntäminen osana yrityksen toimintaa ei tarkoita ainoastaan sitä, että huolehditaan omien tuotteiden mahdollisimman tehokkaasta suojauksesta. IPR -strategian tulisi pitää sisällään kilpailijoiden ja toimialan tuntemus. Tämä tarkoittaa sitä, että kerran laadittu IPR -salkku tulisi pitää ajan tasalla.

IPR -salkku kootaan ja sitä päivitetään yrityksen IPR -tarkastelu kautta. IPR -tarkastelu pitää sisällään esimerkiksi sen tutkimisen, ovatko oikeudet rekisteröi-

ty yritykselle vai yksittäisille henkilöille, kenellä todella on käyttöoikeus niihin muiden tahojen oikeuksiin, joihin yritys on hankkinut käyttöoikeudet. Kuinka laajat oikeudet ovat, sisältykö niihin oikeus tehdä kohteeseen muutoksia, mihin saakka oikeudet ovat voimassa ja saako oikeudet luovuttaa edelleen. Edelleen luovuttamista koskevat ehdot voivat muodostua erityisen tärkeiksi yrityskauppa ja omistajanvaihdostilanteissa.

Luovat alat tuovat uusia tuote- ja palvelukokonaisuuksia, he ovat markkinoiden avaajia ja kulutuksen suunnan muuttajia. (AS)

Oman haasteensa suojaamistapojen kehittämiseksi muodostuu luovan toimialan yritysten pyrkimyksestä uusien liiketoiminnan muotojen ja tuotteiden kehittämiseen. Juridiikkaan kohdistuu tällöin jatkuvaa kehityspainetta. Tilanneherkän, yritysten yksilölliset tarpeet huomioivan juridisen lähestymistavan muodostaminen ei kuitenkaan ole helppoa, ja sen rakentuminen osaksi yritysten toimintakulttuuria vie aikaa.

Yrityksen olisi kuitenkin syytä hankkia tietty juridisen perusosaamisen taso. Tämä pätee myös aineettoman varallisuuden hallintaan. Yrityksellä itsellään tulisi olla kykyä hallita perusasiat, koska aineeton varallisuus yhdistettynä immateriaalioikeuksiin ja sopimusjuridiikkaan muodostaa luovien alojen liikejuridiikan ytimen. Lisäksi perusosaamisesta on hyötyä silloin, kun yritys pyrkii hahmottamaan, missä vaiheessa tai millaisten ongelmien kanssa on hyvä kääntyä asiantuntijan puoleen.

Luovan alan yrityksissä juridisen (IPR) erityisosaamisen tarve ehkä suurempi kuin perinteisessä yritysmailmassa. (AS)

5.3 Sopimusosaamisen kehittäminen

Alalla ei olla vielä totuttu tekemään kirjallisia sopimuksia mikä tuo ristiriitatilanteita. (AS)

Sopimustekniikan hallinta olisi must-juttu, mutta mikroyrityksen resurssit eivät varsinkaan alkuvaiheessa riitä. (YR)

Sopimukset muodostavat keskeisen osan lähes jokaisen yrityksen päivittäisestä liiketoiminnasta. Sopimuksia solmitaan yrityksen sisällä, ja niiden kautta hallitaan yrityksen suhteita ulospäin. Tuotekehitystä ja tuotteen valmistaminen tehdään nykyisin usein monenkeskisenä prosessina. Oman yhteistyöverkoston kanssa solmitaan monenlaisia suullisia ja kirjallisia sopimuksia, joista esimerkkinä ovat vaikkapa alihankintasopimukset ja verkostojen kumppanuussopimukset. Aineettoman pääoman hyödyntäminen tapahtuu usein erilaisten oikeuksien muodossa, jolloin keskeisellä sijalla on oikeuksista sopiminen. IPR -salkun näkökulmasta ongelman luovilla aloilla muodostaa suullisten sopimusten suuri määrä tilanteissa, joissa sopimusehtojen dokumentoinnista olisi myöhemmin hyötyä. Toimialan luonne huomioon ottaen olisi hyvä kehittää dokumentaatioprosesseja sekä tietoisuutta siitä, missä vaiheessa yhteistyökuviot olisi hyvä saattaa kirjallisten sopimusten muotoon, ja millaisin menetelmin ja sopimusehdoin dokumentointi parhaiten onnistuu.

Kun palvelutoimintaa tehdään, ovat sopimukset paitsi keskeinen väline myös arvokas osa, jota myydään. (YR)

Sopimukset ovat yritysten toiminnan kannalta merkittävässä osassa, ja niiden tekeminen voi viedä paljon aikaa. Yksinkertaisten sopimusten tekeminen onnistuu usein asiakirjamallien avulla, mutta monimutkaisempien kokonaisuuksien muotoilussa tarvitaan ammattitaitoa. Ongelmia aiheutuu silloin, kun monimutkaisempaa sopimusta muotoiltaessa toimitaan ikään kuin ”heikoilla jäillä”, eikä olla täysin varmoja siitä, mitä sopimukseen pitäisi kirjoittaa tai miten ehdot olisi

muotoiltava. Välttämättä ei ole selvyttä edes sitä, mistä kulloisessakin tilanteessa täytyisi sopia.

Epävarmassa tilanteessa ratkaisun voidaan virheellisesti ajatella löytyvän mallisopimuksista tai sopimus pohjista. Siinä missä hyväksi havaitut valmiit kaavat voivat helpottaa ja nopeuttaa yksinkertaisten ja samanlaisina toistuvien oikeustoi-
mien tekemistä, sisältyy niiden käyttöön monimutkaisemmissa tapauksissa suuria vaaroja. Löydettyyn sopimus pohjaan usein luotetaan ja sitä käytetään sellaisenaan ilman käsitystä lopputuloksesta. Tarjolla saattaa myös olla samaan aikaan useita samansisältöiseltä vaikuttavia sopimus pohjia, jotka kaikki näyttävät sopivan tilanteeseen, eikä valikoimasta osata hahmottaa sitä, joka sopisi omaan sopimusti-
lanteeseen. Erityisesti luovilla aloilla valmiiden sopimus pohjien ja -mallien käyttö voi olla vaarallista ja aiheuttaa myöhemmin ikäviä yllätyksiä.

Luovutaan sopimuksella kaikista oikeuksista eikä tiedetä tai välitetä, että luovutaan kaikista oikeuksista. Asiaan herätään liian myöhään, kun vahinko on jo tapahtunut ja oppiminen kantapäähän kautta on kallista. (YN)

Valmiiden sopimus pohjien ja mallisopimusten sijaan luovan alan yrityksille voisi tarjota sopimusosaamisen kehittämistä. Perustiedot sopimuksen keskeisistä elementeistä ovat suhteellisen vähällä vaivalla hallittavissa. Kehittämisen näkökulmasta työvälleinä voisi ajatella esimerkiksi toimintamallia, jossa sopimusneuvot-
teluille tehtäisiin muistilista tai sopimuksen teon prosessia havainnollistava polku, jota kulkemalla sopimuksen sisältöön vaikuttavat olennaiset seikat tulisivat otetuksi huomioon.

Miten yritykset voisivat hyödyntää IPR -oikeuksia ja tehdä niillä liiketoimintaa? (AS)

Oikeuksien lisensoinnin voidaan ajatella muodostuvan osaksi juridiikan ja liike-
talouden yhdistelmää. Tällöin oikeuksien hyödyntäminen ei rajoitu ainoastaan osaksi yrityksen omaa tuotekehitys- tai liiketoimintaa, vaan oikeuksia tarjotaan tietyin ehdoin myös muiden hyödynnettäväksi. Oikeuksien lisensointi voi muodostaa yritykselle merkittävän tulonlähteen tai joissakin tapauksissa osan yrityk-

sen ydinliiketoimintaa.

Kartoituksen perusteella voidaan lyhyenä yhteenvetona todeta luovilla toimialoilla vallitsevan selkeä tarve kehittää oikeudellisia välineitä ja toimintatapoja. Tarve kohdistuu erityisesti immateriaalioikeutta koskevan yleisesti ymmärrettävän tiedon lisäämiseen. Perusasioista kaivataan selkeitä ja ymmärrettäviä ohjeistuksia. Lisäksi kartoitustutkimuksen mukaan on tarve suojaamistapojen kehittämiseen tällä hetkellä vaikeasti suojattaville kohteille kuten tuoteideoille, palvelukonsepteille ja aineettoman pääoman muodoille, jotka ovat merkittäviä liiketoiminnan kannalta. Erilaiset sopimukset muodostavat myös luovilla toimialoilla toimivien yritysten keskeisen toimintoja muotoavan välineen, joten myös sopimusosaamisen kehittäminen nousee tärkeään asemaan.

6

KIRJALLISUUS

- Andersén, Tuukka; Vaihekoski, Mika. 2001. Verkostoyhteistyön merkitys kulttuurialan yritystoiminnan kannalta. Case: Helsinki 2000 kulttuurikaupungivuosi. Helsinki: LTT- Tutkimus Oy.
- Avoin Pohjois-Suomi. Pohjois-Suomen strategia 2011. Saatavana pdf -muodossa Lapin liiton verkkosivuilta: <URL: <http://www.lapinliitto.fi/220> > [30.06.2011]-
- Czerniawska, Fiona; Potter, Gavin. 1998. Business in a Virtual World. Exploiting Information for Competitive Advantage. Basingstoke: Macmillan.
- Elinkeinoelämän keskusliitto. 2005. Palvelut 2020. Kohti palvelujen tulevaisuutta -väliraportti. Saatavana sähköisessä muodossa: <URL: http://www.ek.fi/ek_suomeksi/osaaminen/tulevaisuuden_osaamistarpeet/palvelut2020/PDF/Palvelut_2020-valiraportti.pdf> [13.5.2011].
- Elinkeinoelämän keskusliitto. 2006. Palvelut 2020. Osaaminen kansainvälisessä palveluyhteiskunnassa -loppuraportti. Saatavana sähköisessä muodossa: <URL:http://www.ek.fi/ek_suomeksi/ajankohtaista/tutkimukset_ja_julkaisut/ek_julkaisuarkisto/2006/18_10_2006_Palvelut2020_loppuraportti.pdf> [28.3.2011]
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/123/EY, annettu 12 päivänä joulukuuta 2006, palveluista sisämarkkinoilla EUVL L 376, 27.12.2006, 68. Direktiivin tiivistelmä. Saatavana sähköisessä muodossa: <URL:http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/job_creation_measures/l33237_fi.htm> [13.6.2011].
- Haarmann, Pirkko-Liisa. 2005. Tekijänoikeus ja lähioikeudet. 3. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

- Haarmann, Pirkko-Liisa. 2006. Immateriaalioikeus. 4. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.
- HE 247/1981 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeustoimen kohtuullistamista koskeväksi lainsäädännöksi.
- HE 28/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta.
- Harenko, Kristiina; Niiranen, Valtteri; Tarkela, Pekka. 2006. Tekijänoikeus: kommentaari ja käsikirja. Helsinki: WSOYpro.
- Hellman, Kalevi; Värilä, Satu. 2009. Arvokas asiakas. Asiakaspääoman, asiakaskannattavuuden ja asiakasriskien johtaminen. Helsinki: Talentum.
- Hemmo, Mika. 2006. Sopimusoikeuden oppikirja. Helsinki: Talentum.
- Hietanen, Herkko; Oksanen, Ville; Välimäki, Mikko. 2007. Community Creative Content. Law, Business and Policy. Helsinki: Turre Publishing.
- Hollins, Bill. 2006. Managing Service Operations: Design and Implementation. London: Sage Publications.
- Hautamäki, Antti (toim.). 2008. Arvot, työ ja vastuu. Yritystoiminnan tulevaisuus - asiantuntijaryhmän loppuraportti. Helsinki: Kansallinen ennakointiverkosto.
- Hynynen, Jouni. 2010. IP -pikaopas. Jyväskylä.
- Hynönen, Kalle. 2007. Kirjakustantamisesta monimediaan. Julkaisussa: Oesch, Rainer [et al.] (toim.). IPR-sopimukset, kilpailu ja suojan toteuttaminen. Helsinki 2007, 205 – 220.
- IC Partners Oy. 2004. Aineettoman pääoman johtaminen -työkirja.
- Kauppa- ja teollisuusministeriö. 2007. Luovien alojen yrittäjyyden kehittämissstrategia 2015. KTM julkaisuja 10/2007.

- Kauppinen, Tuija. 2010. Turisti tuotekehittäjänä. Artikkelit aikakauslehdessä: Kide 2/2010.
- Kiuru, Pertti. 2010. Start up -yritykset ja IPR. Helsinki: Aalto-yliopiston kauppa- ja korkeakoulu, Pienyrityskeskus, LTT-Tutkimuspalvelut ja Papula-Nevinpäät.
- Kivi-Koskinen, Timo. 2003. Brandijuridiikan pääpiirteet. Teoksessa: Marja-Leena Mansala (toim.). Luovuus, oikeus ja muuttuvat markkinat. Juhlajulkaisu Keijo Heinonen 1923-26/11-2003. Helsinki: Talentum.
- Koivisto, Mikko. 2007. Mitä on palvelumuotoilu. Muotoilun hyödyntäminen palvelujen suunnittelussa. Taideteollinen korkeakoulu.
- http://www.palvelumuotoilu.fi/client-data/file/Lopputyo_TaM_MikkoKoivisto_2007.pdf [14.4.2011].
- Kortekangas, Markku – Spolander, Matti. Kumppanuusopas. MET-raportti 2/2001.
- <http://www.teknologiainfo.net/content/kirjat/pdf-tiedostot/Verkottuminen/Kumppanuus.pdf> [9.6.2011]
- Koulu, Risto. 2003. Immateriaalinen varallisuus konkurssissa. Helsinki : WSOY lakitieto.
- Kulmala, Anu. 2007. Elämyskolmio-malli muotoilun tukena elämystuotannossa. Rovaniemi.
- Kupi, Eija; Ilomäki, Sanna-Kaisa; Talja, Heli; Sillanpää, Virpi; Lönnqvist, Antti. 2008. Aineettoman pääoman riskienhallinta. Riskit ja riskienhallinnan käytännöt yrityksissä. VTT Working Papers 104. Espoo: VTT.
- Lapin luovan toimialan strategia 2008-2013. Saatavana pdf -muodossa Lapin liiton verkkosivuilta: <URL: <http://www.lapinliitto.fi/220>> [30.06.2011].
- Lappi. Elämänvoimaa. Lapin matkailustrategialuonnos 2011 – 2014. <http://lapinliitto.tjhosting.com/kokous/2011126-6-4523.PDF> [4.7.2011].

- Lappi - Pohjoisen luova menestyjä. Lapin maakuntasuunnitelma 2030. Saatavana pdf -muodossa Lapin liiton verkkosivuilta: <URL: <http://www.lapinliitto.fi/221>>. [30.06.2011].
- Lehtiö, Taina; Nopanen, Esa. 2009. Aineeton potentiaali palvelukokonaisuudessa. Helsinki University of Technology. BIT Research Centre. Report Series 2009/1. Espoo: Helsinki University of Technology.
- Laurinkari, Juhani. 2004. Osuustoiminta. Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi. Helsinki: Pellervo.
- Luoma, Raimo – Huuskonen, Mikko. 2008. IPR tehokkaaseen käyttöön! Aineksia teollis- ja tekijänoikeuksien strategiaan. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 37/2008.
- Luova Rovaniemi 2010. Rovaniemen seudun luovan toimialan markkinaselvitys. Rovaniemi: Rovaniemen Kehitys Oy. Saatavana pdf -muodossa Rovaniemen luovat alat -verkkosivuilta: <URL: http://www.luovarovaniemi.com/luovat_alat/luova_rovaniemi_2010> [30.06.2011].
- Lehtiö, Taina; Nopanen, Esa. Aineeton potentiaali palvelukokonaisuudessa. Mittausmenetelmiä ja tunnuslukuja. Helsinki University of Technology, BIT Research Centre. Report Series 2009/1. Espoo 2009. http://www.variantti.fi/sites/default/files/u3/Lehtio_Nopanen_BIT-Report_1_2009.pdf [5.5.2011]. Luotu-hankkeen verkkosivut <URL:<http://www.luotu.fi/>> [13.6.2011].
- Lönnqvist, Antti; Kujansivu, Paula; Antola, Juha. 2005. Aineettoman pääoman johtaminen. Helsinki: JTO-Palvelut Oy.
- Lönnqvist, Antti; Jääskeläinen, Aki; Kujansivu, Paula; Käpylä, Jonna; Laihonen, Harri; Sillanpää, Virpi; Vuolle, Maiju. 2010. Palvelutuotannon mittaaminen johtamisen välineenä. Helsinki: Tietosanoma.
- Mager, Birgit. 2004. Service design: a review. Köln: Köln International school of design.
- Malmelin, Nando; Hakala, Jukka. 2007. Radikaali brändi. Helsinki: Talentum.

- Mähönen, Jukka; Villa, Seppo. 2006. Osuuskunta. Helsinki: WSOYpro.
- Nikula, Piia; Penttilä, Anu; Kupi, Otto; Urmas, Juhana; Kommonen, Kirsi. 2009. Sirpaleisuudesta kilpailukyvyyn keskiöön. Asiantuntijoiden näkemyksiä luovien alojen kansainvälistymisestä. Helsinki: Helsinki School of Economics. Mikkeli Business Campus Publications N-84.
- Norrgård, Lasse; Rautanen, Kimmo; Esch, Michaela; Huvio, Petteri. 2009. Esi-selvitys luovien alojen innovaatio- ja kehitystarpeista. Åbo Akademin Vaasan yksikkö MediaCity yhdessä Aalto-yliopiston ja Diges ry:n kanssa. Saatavana sähköisessä muodossa: <URL:<http://www.luovatampere.fi/getfile.php?file=523>> [13.6.2011].
- Oesch, Rainer; Pihlajamaa, Heli. 2008 Patenttioikeus. 2. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.
- Opetusministeriö. 2006a. Yksitoista askelta luovaan Suomeen. Luovuusstrategian loppuraportti. Opetusministeriön julkaisuja 2006:43.
- Opetusministeriö. 2006b. Luovien alojen yritystoiminnan kehittäminen. Verkostomainen toimintamalli –selvitys. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Opetusministeriön julkaisuja 2006:47.
- Otala, Leenamajja. 2008. Osaamispääoman johtamisesta kilpailuetu. Helsinki: WSOYpro.
- Palvelumuotoilu <URL:<http://www.palvelumuotoilu.fi/>> [14.4.2011].
- Papula-Nevinpat. 2010. IPR-pikaopas aloittaville yrityksille. Saatavana sähköisessä muodossa: <URL: http://www.papula-nevinpat.com/userData/papula/news-files/IPR_opas.pdf> [13.6.2011].
- Patentti- ja Rekisterihallitus. 2005. Immateriaaliasioiden huomioiminen liiketoiminnassa - johdon työkirja. Helsinki: Patentti- ja rekisterihallitus.
- Pöyhönen, Seppo. 2005. Osuuskunnan hallinto ja osuuskuntalaki. Helsinki: Talentum.

- Päällysaho, Seliina; Kuusisto, Jari. 2006. Osaamisen suojaaminen palveluja kehittävässä yrityksissä. Helsinki: Tekes.
- Rissanen, Kirsti [et al.]. Yritysoikeus. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.
- Ruuskanen, Petri. 2004. Innovaatioiden sosiaalisuus ja sosiaalinen pääoma. Innovaatiopolitiikka – Kenen hyväksi, keiden ehdoilla? Lemola, Tarmo ja Honkanen, Petri (toim.). Helsinki: Gaudeamus.
- Saarnilehto, Ari; Hemmo, Mika; Kartio, Leena. 2001. Varallisuusosoikeus. Helsinki: WSOY lakitieto.
- Saarnilehto, Ari; Hemmo, Mika; Kartio, Leena. 2004. Varallisuusosoikeus. Helsinki: WSOYpro. Elektroninen aineisto. Saatavilla sähköisenä: WSOY Juriikkaonline.
- Saffer, Dan. 2007. Designing for Interactions: creating smart applications and clever devices. New Riders, Berkeley.
- Salmela, Pentti. 2010. Hiljaisen tiedon rooli asiantuntijaorganisaation innovaatio- ja tuotekehitysprosessissa. Julkaisussa Informaatiotutkimus 29(1), 2010.
- Salmi, Harri; Häkkänen, Petteri; Oesch, Rainer; Tommila, Marja. 2008. Tavaramerkki. 2. uudistettu painos. Helsinki: Talentum Media.
- Shapiro, Carl; Varian, Hal R. 2003. The Information Economy. Teoksessa Intangible Assets. Values, Measures, and Risks. Hand, John – Lev, Baruch (toim.) Oxford University Press.
- Sokura, Bertta. 2004. Osaamispääoman ulottuvuudet. Arvoa luova näkökulma. Helsingin kauppakorkeakoulu. Working papers W-371. Helsinki.
- Stenvall-Virtanen, Sari; Grönlund, Mikko; Norberg, Aarne; Pönni, Veijo; Toivonen, Timo E. 2011. Digitalisoitumisen vaikutukset luovien toimialojen liiketoimintamalleihin. Luova Suomi, Turun yliopiston kauppakorkeakoulu BID Innovaatiot ja yrityskehitys, Cupor.

Stähle, Pirjo; Laento, Kari. 2000. Strateginen kumppanuus. Avain uudistuskyyntiin ja ylivoimaan. Helsinki: WSOY.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Suomen Yrittäjät. 2008. IPR-kysely 2008. Saatavissa sähköisenä Suomen Yrittäjien verkkosivuilta: <URL: http://www.yrittajat.fi/fi-FI/suomenyrittajat/tutkimukset/ipr_kysely2008/> [13.6.2011]

Tarssanen, Sanna; Kylänen, Mika. 2009. Elämys –Mikä se on? Julkaisussa Elämystuottajan käsikirja/Lappi. Sanna Tarssanen (toim.) Rovaniemi 2009.

Tekes. 2010. Aineeton pääoma ja tuotto-odotukset. Tekesin katsaus 270/2010. Helsinki: Tekes.

Tikkanen, Julia. 2007 Lisenssisopimukset liiketoimintakaupassa. Artikkeliteoksessa: Rainer Oesch; Taina Pihlajarinne; Juha Vesala; Heikki Raappana; Julia Tikkanen. IPR-sopimukset, kilpailu ja suojan toteuttaminen. Helsinki: Edita.

Tolonen, Hannu. 2000. Siviilioikeuden yleiset periaatteet. Teoksessa: Ari Saarnilehto (toim.). Varallisuus oikeuden kantavat periaatteet. Helsinki : Werner Söderström lakitieto.

Turunen, Annamari. 2011. Matkailun liiketoimintaverkosto - franchising verkostoitumisen instrumenttina. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2008. IPR tehokkaaseen käyttöön. Aineksia teollis- ja tekijänoikeuksien strategiaan. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 37/2008.

Vapaavuori, Tom. 2005. Yrityssalaisuudet ja salassapitosopimukset. Helsinki : Talentum.

Vedenkannas, Matti. 2008. Kumppanuus ja julkiset hankinnat. Artikkeliteoksessa: Lakimies 2/2008.

Välimäki, Mikko. 2006. Oikeudet tietokoneohjelmistoihin ja niiden lisensointi. Helsinki: Turre Publishing.

WIPO WO/INF/108 December 1994: <URL:http://www.wipo.int/copyright/en/activities/pdf/wo_inf_108.pdf> [10.7.2011].

WIPO Program Activities Savvy Marketing: Merchandizing of Intellectual Property Rights: <URL:<http://www.wipo.int/sme/en/documents/merchandising.htm>> [10.7.2011].

Yhdessä yrittämään! Tampereen Seudun Osuustoimintakeskus. Hankkeen verkkosivut: <URL: <http://www.yhteistoiminta.fi/>> [01.07.2011].

KIRJALLISUUSKATSAUS

Luovat alat; yleistä

Ahola, Eija – Rautiainen, Anna-Maija (toim.). Kasvuparadigman muutos – Innovaatiotoiminnan uudet trendit. Tekesin katsaus 250/2009. Helsinki 2009. http://www.google.fi/#hl=fi&biw=1276&bih=828&q=Kasvuparadigman+muutos+%E2%80%93+Innovaatiotoiminnan+uudet+trendit&aq=f&aqi=&aql=&oq=&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.&fp=4dc55235faee6ae9 [5.5.2011]

Rapo, Raija – Seulamo-Vargas, Marita. Silicon Valley Jouney. Experiences of Finnish IT Start-Ups from Dot-Com Boom to 2010. Tekes Review 267/2010. Helsinki 2010.

www.tekes.fi/en/document/44813/silicon_valley_journey_pdf [28.3.2011]

Salmela, Pentti. Hiljaisen tiedon rooli asiantuntijaorganisaation innovaatio- ja tuotekehitysprosessissa. Informaatiotutkimus 29(1), 2010. <http://ojs.tsv.fi/index.php/inf/article/viewFile/2716/2488> [28.3.2011]

Avoimen lähdekoodin oikeudelliset riskit. Suunnattuun kyselyyn ja haastatteluihin perustuva selvitys. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 28/2010. http://www.tem.fi/files/26891/TEM_28_2010_netti.pdf [28.3.2011]

Viestintäalan muutostekijöitä. Esiselvitys Viestinnän keskusliiton strategia-työhön. http://www.vkl.fi/files/473/Viestintaalan_muutostekijoiita.pdf [28.3.2011]

Multisilta, Jari – Mäenpää, Marjo – Suominen, Jaakko (toim.) Yhdessä ja liikkeellä. Mobiili sosiaalinen media. CAT – Culture, Art and Technology Network, Aalto-yliopisto, Porin taiteen ja median laitos, Tampereen teknillinen yliopisto, Porin yksikkö, Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen koulutusohjelma. Julkaisu n:o 21. Tampere 2010. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/62911/yhdessa_ja_liikkeella-web2.pdf?sequence=4 [28.3.2011]

Luovien alojen yritystoiminnan kehittäminen. Verkostomainen toimintamalliselvitys. Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Opetusministeriön julkaisu 2006:47.

<http://www.luovatampere.fi/getfile.php?file=392> [28.3.2011]

Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015. Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisuja 10/2007. http://www.tem.fi/files/19795/Luovat_alat.pdf [14.4.2011]

Fact Sheets – Luovat alat 10/2010. Hermia Oy, Tampere 2010.
http://www.luovatila.fi/instancedata/prime_product_intranet/cursor/embeds/FactSheets_Luovat_alat_2010-3.pdf [17.5.2011]

Norrgård [et al.] 2009. Esiselvitys luovien alojen innovaatio- ja kehitystarpeista.
<http://www.luovatampere.fi/getfile.php?file=523> [13.6.2011].

Palvelualat osana luovia aloja

Palvelut 2020 – Kohti palvelujen tulevaisuutta. Väliraportti. Elinkeinoelämän keskusliitto EK 2005.
http://www.ek.fi/ek_suomeksi/osaaminen/tulevaisuuden_osaamistarpeet/palvelut2020/PDF/Palvelut_2020-valiraportti.pdf [13.5.2011].

Palvelut 2020. Osaaminen kansainvälisessä palveluyhteiskunnassa. Loppuraportti. Elinkeinoelämän keskusliitto EK 2006. http://www.ek.fi/ek_suomeksi/ajankohtaista/tutkimukset_ja_julkaisut/ek_julkaisuarkisto/2006/18_10_2006_Palvelut2020_loppuraportti.pdf [28.3.2011]

Markkinalähtöinen palvelumuotoilu innovaatiotoiminnassa. Desire-projektin loppuraportti 2009. Hämäläinen, Kai – Nyman, Jens – Björk, Peter – Lammi, Miia. Tekes. Taideteollinen korkeakoulu 2009.
http://www.muova.fi/documents/key20110328121232/Raportit%20ja%20julkaisut/Desire_FINAL.pdf [28.3.2011]

eTOURISM ROUNDTABLE. Matkailun sähköisen liiketoiminnan ajatushautomotyöskentelyn yhteenveto. Matkailun ja elämästuotannon klusteriohjelma (OSKE) 2010.
<http://www.experiencebusiness.fi/loader.aspx?id=888b3306-eb60-42f5-9970-b764ae7dd192> [28.3.2011]

Sotamaa, Olli – Karppi, Tero (toim.) Games as Services. Final Report. TRIM Research Reports. Informaatitutkimuksen ja interaktiivisen median laitos. Tampereen yliopisto. Tampere 2010.

<http://tampub.uta.fi/infim/978-951-44-8167-3.pdf> [28.3.2011]

Jaakkola, Elina – Orava, Markus – Varjonen, Virpi. Palvelujen tuotteistamisesta kilpailuetua. Opas yrityksille. Tekes Helsinki 2009.

<http://www.tekes.fi/ohjelmat/Vapaa-aika/Aineistot/Palvelujen+kehitt%C3%A4misen+oppaat>

Arantola, Heli. Palveluiden Suomi. Helsinki 2010.

<http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2010/10/palveluidensuomi.pdf> [30.3.2011]

Luova Rovaniemi 2010 - Rovaniemen seudun luovien alojen markkinaselvitys http://www.luovarovaniemi.com/files/Luova_Rovaniemi_2010__Rovaniemen_seudun_luovien_alojen_markkinaselvitys.pdf [17.5.2011]

Luovien alojen aineeton varallisuus ja sen tunnistaminen

Aineettoman pääoman riskienhallinta Riskit ja riskienhallinnan käytännöt yrityksissä.

Eija Kupi, Sanna-Kaisa Ilomäki & Heli Talja (VTT) Virpi Sillanpää & Antti Lönnqvist (Tampereen teknillinen yliopisto). VTT Working Papers. Espoo 2008. <http://www.vtt.fi/inf/pdf/workingpapers/2008/W104.pdf> [28.3.2011]

Sokura, Bertta. Osaamispääoman ulottuvuudet – Arvoa luova näkökulma. Helsingin kauppakorkeakoulu. Working papers W-371. Helsinki 2004. <http://hsepubl.lib.hse.fi/pdf/wp/w371.pdf> [28.3.2011]

Aineeton pääoma ja tuotto-odotukset. Tekesin katsaus. Tekes 270/2010. Helsinki 2010. http://www.tekes.fi/u/Aineeton_paaoma.pdf [5.5.2011]

Lehtiö, Taina – Nopanen, Esa. Aineeton potentiaali palvelukokonaisuudessa. Mittausmenetelmiä ja tunnuslukuja. Helsinki University of Technology, BIT Research Centre. Report Series 2009/1. Espoo 2009. http://www.variantti.fi/sites/default/files/u3/Lehtio_Nopanen_BIT-Report_1_2009.pdf [5.5.2011]

Aineettoman varallisuuden syntymisprosessit/-tilanteet

Hintikka, Kari A. – Rongas, Anne. E-oppimisen uusia liiketoimintamalleja. EL-MA-esiselvitys 2010.

http://www.digibusiness.fi/uploads/reports/1272450666_elma_nettiin_1.pdf [28.3.2011]

Kulttuurin matkailullinen tuotteistaminen. Esitys toimintaohjelmaksi 2009–2013. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:34. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:34. Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2008.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/tr34.pdf?lang=fi> [28.3.2011]

IPR tehokkaaseen käyttöön. Aineksia teollis- ja tekijänoikeuksien strategiaan. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 37/2008.

http://www.tem.fi/files/25124/IPR_TEM37_2008_liitteinen_konserni.pdf [30.3.2011]

Päällysaho, Seliina – Kuusisto, Jari. Osaamisen suojaaminen palveluja kehittävisä yrityksissä. Tekes Helsinki 2006.

<http://www.tekes.fi/ohjelmat/Vapaa-aika/Aineistot/Palvelujen+kehitt%C3%A4misen+oppaat> [30.3.2011]

Turkki, Teppo. Asiantuntijaryhmä: Siilasmaa, Risto – Ala-Pietilä, Pekka – Baldauf, Sari – Lehti, Matti. Nykyaikaa etsimässä. Suomen digitaalinen tulevaisuus. Helsinki 2009.

http://www.eva.fi/wp-content/uploads/files/2573_nykyaikaa_etsimassa.pdf [30.3.2011]

Luova raha. Näkökulmia luovien alojen rahoitukseen 4 / 2011. Hermia Oy, Tampere 2011.

<http://hermia-fi-bin.directo.fi/@Bin/9e3e67be0cb3f8a98daa8595f1779470/1305627806/application/pdf/851989/Luova%20Raha%20Näkökulmia%20Julkaisu%202011.pdf> [17.5.2011]

IPR ja suojauskysymykset

IPR pikaopas aloittaville yrityksille. Papula-Nevinpat.

http://www.papula-nevinpat.com/userData/papula/news-files/IPR_opas.pdf [28.3.2011]

Kiuru, Pertti. Start-Up -yritykset ja IPR. Aalto Yliopisto, Kauppakorkeakoulu, Pienyrityskeskus. Helsinki 2010.

<http://www.papula-nevinpat.com/userData/papula/news-files/IPRtutkimus.pdf> [13.6.2011]

Weckström, Katja. Selvitys tavaramerkkilain muutostarpeista. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Työ ja yrittäjyys 10/2011.

http://www.tem.fi/files/29323/TEM_10_2011_netti.pdf [28.3.2011]

Tekijänoikeustoimikunnan mietintö. Tekijänoikeuslain 3. luvun muutostarpeiden kartoittaminen. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:9. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2010. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/tr9.pdf?lang=fi> [30.3.2011]

Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore. http://www.wipo.int/meetings/en/topic.jsp?group_id=110 [30.3.2011]

IPR-sopimukset

Oesch, Rainer – Pihlajarinne, Taina – Vesala, Juha – Raappana, Heikki – Tikkanen, Juulia. IPR-sopimukset, kilpailu ja suojan toteuttaminen - Immateriaalioikeuksien hyödyntäminen. Helsinki 2007.

<http://www.edilex.fi/lakikirjasto/5514.pdf> [28.3.2011]

Verkostojen ja kumppanuuksien hallinnointi

Pelkonen, Antti – Konttinen, Jari – Oksanen, Juha – Valovirta, Ville – Boekholt, Patries – Leväsluoto, Johanna. Osaamisklusterit alueiden voimien yhdistäjänä – Osaamiskeskusohjelman 2007 – 2013 väliarviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Innovaatiot 44/2010.

http://www.tem.fi/files/27402/TEM_44_2010_netti.pdf [28.3.2011]

Reenpää, Eliisa. Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa – käytännöstä ja muutostarpeista. TEM-raportteja 2/2011. Työelämä- ja markkinointiosasto/Mikko Huuskonen, 2009.

http://www.tem.fi/files/28952/TEM_raportteja_2_2011.pdf [28.3.2011]

Hintikka, Kari A. Web 2,0. Johdatus internetin uusiin liiketoimintamahdollisuuksiin. Tiede 28, Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry:n julkaisusarja. Helsinki 2007.

http://www.tieke.fi/mp/db/file_library/x/IMG/20815/file/julkaisu_28.pdf [30.3.2011]

Toivonen, Marja – Patala, Irma – Lith, Pekka – Tuominen, Tiina – Smedlund, Anssi . Palvelujen kansainvälistymisen muodot ja polut – Selvitys liike-elämän asiantuntijapalvelujen kansainvälistymisestä ja sen merkityksestä yritysten kasvulle. Tekesin katsaus 265/2009. Helsinki 2009

http://www.google.fi/#hl=fi&source=hp&biw=1276&bih=828&q=www.tekes.fi%2Ffi%2F...%2Fpalvelujen_kansainvalistyminen_pdf+%26aq=f&aqi=&aql=&oq=&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.&fp=4dc55235faee6ae9 [5.5.2011].

Muuta

Suomen tieteen ja teknologian tietopalvelu

<http://www.research.fi> [5.5.2011].

LIITE 1

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Yritysneuvojat

1. Millaisten ongelmien kanssa yritykset painivat elinkaarensa eri vaiheissa?
2. Millaisiin ongelmiin apua yritysneuvonnasta haetaan tai halutaan?
3. Onko yritysten aineettomaan varallisuuteen liittyvissä kysymyksissä ja tiedontarpeessa tapahtunut pitemmällä aikavälillä tarkasteltuna muutoksia?
4. Ovatko jotkin aineettoman varallisuuden käyttöön tai hallintaan liittyvät oikeudelliset kysymykset tai tilanteet yleistymässä yrityksissä?
5. Millaisia resursseja ja valmiuksia yritysneuvojilla on tällä hetkellä käytettävissä aineettoman varallisuuden hallintaan ja immateriaalioikeuksiin liittyvissä kysymyksissä?
6. Liittyykö aiheeseen jotain muuta, mitä haluaisit painottaa tai nostaa esiin?

Yrittäjät

1. Millaisia aineettomaan varallisuuteen tai sopimuksiin liittyviä oikeudellisia kysymyksiä yrityksenne on toiminnassaan kohdannut?
2. Millaiset ovat yrityksenne valmiudet tunnistaa ja hallita aineetonta varallisuutta?
3. Mistä yrityksenne saa tai hankkii apua ja neuvontaa aineettomaan varallisuuteen liittyvissä oikeudellisissa tai liiketaloudellisissa kysymyksissä?
4. Miten juridiikan voisi paremmin integroida luovan alan yritysten toimintaan ja luovan toimialan kehittämiseen?
5. Millaisia kehitysparpeita aihealueeseen yrityksenne toiminnan tai oman tehtävänne näkökulmasta liittyy?
6. Onko jotain muuta, mitä haluatte aiheesta sanoa?

Questions for enterprises

- 1) What kind of legal issues relating to intangible assets have you faced as an entrepreneur?
- 2) What kinds of resources do you have for managing intangible assets?

- 3) Which sources do you consult for advice in questions concerning intangible assets from business or legal point of view?
- 4) What would you suggest as means for better integration of business and law in creative industries?
- 5) Which areas of development concerning the subject do you find the most important, concerning your current position?
- 6) Is there anything else you would like to point out?

Asiantuntijat

1. a) Millaisia ovat luovien alojen erityispiirteet?
- b) Eroavatko luovan toimialan yritysten liiketoimintamallit muiden alojen vastavista?
- c) Millaisia uusia piirteitä tai tulevaisuuden kehitysnäkymiä luovan alan liiketoimintaan liittyy?
2. Miten juridiikan voisi paremmin integroida luovan alan yritysten toimintaan ja luovan toimialan kehittämiseen?
3. Millaisia aineettomaan varallisuuteen ja sopimusoikeuteen liittyviä oikeudellisia kysymyksiä luovan toimialan yritykset kohtaavat?
4. Onko yritysten aineettomaan varallisuuteen liittyvissä kysymyksissä ja tiedontarpeessa tapahtunut pitemmällä aikavälillä tarkasteltuna muutoksia?
6. Mitkä ovat oman tehtävänne kannalta keskeisiä aiheeseen liittyviä asioita tai näkökohtia, joita haluaisitte nostaa esiin?
7. Liittyykö aiheeseen jotain muuta, mitä haluatte aiheesta sanoa?

KYSELYLOMAKKEET

Yritysneuvojen esikysely

1) Vastaajan tiedot

- Nimi
- Tehtävä
- Organisaatio

2) Pohjakoulutuksenne?

- Ammatillinen peruskoulutus
- Ammattikorkeakoulu
- Yliopisto
- Muu pohjakoulutus, mikä?

3) Sisältyykö taustaanne koulutusta oikeudellisissa asioissa?

- Oikeustieteellinen tutkinto yliopistosta (esim. OTK, OTM, OTN)
- Oikeustieteellinen tutkinto ammattikorkeakoulusta (esim. oikeustradenomi)
- Täydennyskoulutus tai muu laajempi kokonaisuus
- Yksittäisiä kursseja
- Olen opiskellut aihetta itsenäisesti
- Ei koulutusta oikeudellisissa asioissa

4) Miten pitkään olette toiminnut yritysneuvojana?

alle vuoden

- 1-4 vuotta
- 5-9 vuotta
- 10-14 vuotta
- 15 vuotta tai kauemmin

5) Kuvaileryhystä toimenkuvaasi

6) Kohtaatko työssäsi seuraavienalojen yrityksiä?

- Animaatiotuotanto
- Arkkitehtipalvelut
- Elokuva ja tvtuotanto
- Kuvataide ja taidegalleriat

- Käsityö
- Liikunta ja elämispalvelut
- Mainonta ja markkinointiviestintä
- Matkailu ja hyvinvointiala
- Muotoilupalvelut
- Musiikki ja ohjelmapalvelut
- Peliala
- Radio ja äänituotanto
- Taide ja antiikkikauppa
- Tanssi ja teatteri
- Viestintäala

7) Oletko kohdannut työssäsi yritysten aineettomaan varallisuuteen tai immateriaalioikeuksiin liittyviä tilanteita?

- Toiminimen tai aputoiminimen rekisteröinti
- Tavaramerkin rekisteröinti
- Verkkotunnuksen rekisteröinti
- Patentti
- Hyödyllisyysmalli
- Mallioikeus
- Tekijänoikeudet
- Liikesalaisuudet
- Yrityksen aineettoman varallisuuden arvon määrittäminen
- Aineetonta varallisuutta tai immateriaalioikeuksia koskevat sopimukset
- Oikeudenloukkaus (esim. tuotteen tai palvelun luvaton kopiointi) tai muuriitatilanne
- Jokin muu, mikä?

8) Vastausten lähettäminen

- Haluan lähettää vastaukset.

Yritysten kysely

1) Yrityksenne toimiala?

- Animaatiotuotanto
- Arkkitehtipalvelut
- Elokuva ja tv tuotanto
- Kuvataide ja taidegalleriat
- Käsityö
- Liikunta ja elämyspalvelut
- Mainonta ja markkinointiviestintä
- Matkailu ja hyvinvointiala
- Muotoilupalvelut
- Musiikki ja ohjelmapalvelut
- Peliala
- Radio ja äänituotanto
- Taide ja antiikkikauppa
- Tanssi ja teatteri
- Viestintäala

2) Miten pitkään olette harjoittanut yritystoimintaa?

alle vuoden 1-4 vuotta 5-9 vuotta 10-14 vuotta 15 vuotta tai kauemmin

3) Missä seuraavista yrityksen kehityskaaren vaiheista olette kaivannut apua tai neuvontaa immateriaalioikeuksiin liittyvissä kysymyksissä?

- Alkava
- Toimintansa vakiinnuttanut
- Kehittyvä
- Kansainvälistyvä
- Liikkeen luovutus (esim. yrityskauppa tai sukupolvenvaihdos)
- Yritystoiminnan lopettaminen
- Jokin muu, mikä?

4) Mistä aiheista olette kaivannut neuvontaa?

- Toiminimen tai aputoiminimen rekisteröinti
- Tavaramerkin rekisteröinti

- Verkkotunnuksen rekisteröinti
- Patenti
- Hyödyllisyysmalli
- Mallioikeus
- Tekijänoikeudet
- Liikesalaisuudet
- Yrityksen aineettoman varallisuuden arvon määrittäminen
- Aineetonta varallisuutta tai immateriaalioikeuksia koskevat sopimukset
- Oikeudenloukkaus (esim. tuotteen tai palvelun luvaton kopiointi) tai muu riitatilanne
- Jokin muu, mikä?

5) Miten tärkeänä pidätte yrittäjien informointia seuraavista aiheista. 5 erittäin tärkeä, 1 ei tärkeä, 0 en osaa sanoa

- Toiminimen tai aputoiminimen rekisteröinti
- Tavaramerkin rekisteröinti
- Verkkotunnuksen rekisteröinti
- Patenti
- Hyödyllisyysmalli
- Mallioikeus
- Tekijänoikeudet
- Liikesalaisuudet
- Yrityksen aineettoman varallisuuden arvon määrittäminen
- Aineetonta varallisuutta tai immateriaalioikeuksia koskevat sopimukset
- Oikeudenloukkaus (esim. tuotteen tai palvelun luvaton kopiointi) tai muu riitatilanne
- Jokin muu, mikä?

Immateriaalioikeudet

6) Onko yrityksessänne etsitty neuvontaa immateriaalioikeuksiin liittyvissä kysymyksissä?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa.

7) Onko tiedossanne, mistä neuvontaa seuraaviin asioihin liittyvissä kysymyksissä on saatavissa?

Vastausvaihtoehdot: Kyllä Ei En osaa sanoa.

- Toiminimen tai aputoiminimen rekisteröinti
- Tavaramerkin rekisteröinti
- Verkkotunnuksen rekisteröinti
- Patentti
- Hyödyllisyysmalli
- Mallioikeus
- Tekijänoikeudet
- Liiketalaisuudet
- Yrityksen aineettoman varallisuuden arvon määrittäminen
- Aineetonta varallisuutta tai immateriaalioikeuksia koskevat sopimukset
- Kansainvälistymisen yhteydessä esiin noussut kysymys immateriaalioikeuksista
- Oikeudenloukkaus (esim. tuotteen tai palvelun luvaton kopiointi) tai muu oikeuksiin riitatilanne

8) Ovatko seuraavat termit tuttuja?

Vastausvaihtoehdot: Kyllä Ei En osaa sanoa.

- Immateriaalioikeus
- Aineeton pääoma
- Tekijänoikeus
- Patentti
- Hyödyllisyysmalli

- Mallioikeus
- Tavaramerkki
- Brändi
- Salassapitosopimus

9) Onko yrityksessänne tehty immateriaalioikeuksiin liittyviä sopimuksia?

- Suullisesti
- Kirjallisesti
- Ei ole tehty sopimuksia.
- En tiedä.

Aineeton varallisuus

10) Onko yrityksessänne pyritty tunnistamaan aineetonta varallisuutta?

- Kyllä
- Ei
- En tiedä

11) Jos vastaus edelliseen kysymykseen on kyllä, millä keinoin yrityksessänne on pyritty tunnistamaan aineetonta varallisuutta?

12) Onko yrityksessänne pyritty määrittelemään aineettoman varallisuuden arvoa?

- Kyllä
- Ei
- En tiedä

13) Jos vastaus edelliseen kysymykseen on kyllä, millä keinoin yrityksessänne on pyritty määrittelemään aineettoman varallisuuden arvoa?

14) Onko yrityksessänne mietitty aineettoman varallisuuden suojaamista pitkällä aikajänteellä?

- Kyllä
- Ei
- En tiedä

Palaute

15) Oliko kysely mielestänne tarpeellinen?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

16) Heräsikö kyselyyn vastatessa uusia ajatuksia?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

17) Kyselyyn vastaaminen vei aikaa?

- Sopivasti
- Liikaa
- Liian vähän
- En osaa sanoa

Lapin luovan toimialan yritysten valmiuksia aineettoman varallisuuden hallintaan selvittänyt kartoitushanke sai alkunsa vuosina 2009 - 2010 useamman käytännön toimijan esitettyä aiheeseen liittyviä kysymyksiä. Tällöin myös selvisi, että aineettoman varallisuuden tunnistamista ja hallintaa koskevalle tiedolle ja osaamiselle on olemassa runsaasti kysyntää, mutta vain vähän tarjontaa tai työkaluja.

Luovalle toimialalle ominaisia erityispiirteitä ovat muiden muassayksilölliset tuotteet, toimijoidensuurimotivaatio sekä luovan toimialan yritystoiminnalle tyypilliset toimintatavat. Luovaa liiketoimintaa on taloudellisesta näkökulmasta tutkittu jo jonkin verran esimerkiksi elämysteollisuudessa. Juridisesta näkökulmasta tutkimusta on tehty kuitenkin vain vähän, ja tutkimuksen keskiössä ovat silloin olleet usein teknologiayritykset. Aineettoman varallisuuden tarkastelu

LAPIN LIITTO

UNIVERSITY OF LAPLAND
LAPIN YLIOPISTO

9 789524 844826

Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja.
Sarja C 58.

ISBN 978-952-484-482-6
www.ulapland.fi/iclu

Kannet ja taitto: Meiju Sunnari